

Ramon Grau i
Fernández

Antoni de Capmany i la renovació de l'historicisme polític català

Quaderns del Seminari d'Història de Barcelona

Ramon Grau i
Fernández

Antoni de Capmany i la renovació de l'historicisme polític català

Quaderns del Seminari d'Història de Barcelona

Institut de
cultura: **ARXIU HISTÒRIC**
DE LA CIUTAT

Xavier Tarraubella i Mirabet
Director

Ramon Grau i Fernández
Coordinador del Seminari d'Història de Barcelona

Dolça Roca i López
Secretaria

© del text, Ramon Grau i Fernández
© de l'edició:
Arxiu Històric de la Ciutat
(Institut de Cultura, Ajuntament de Barcelona)
Casa de l'Ardiaca
Santa Llúcia, 1
08002 Barcelona
Tel. 93 318 11 95
Fax 93 317 83 27
E-mail: shb@bcn.cat
Pàg. web: www.bcn.cat/arxiu/arxiuhistoric/

Novembre de 2006

Disseny gràfic: Ferran Cartes / Montse Plass

Revisió lingüística del text: Servei de Llengua Catalana (Universitat de Barcelona)

Fotomecànica i impressió: Imatge i Producció Editorial Municipal

ISSN: 1576-26-37
Dipòsit legal: B-47.930-2006

Nota preliminar

El text que editem correspon a la conferència dictada al Saló de Cròniques de l'Ajuntament de Barcelona el dia 8 de setembre de 1994, dins l'acte commemoratiu de l'Onze de Setembre de 1714 corresponent a aquell any, en presència del President del Parlament de Catalunya, el Capità General de la IV Regió Militar, el Síndic de Greuges, l'Alcalde de Barcelona i altres autoritats, a més d'un públic nombrós i pacient. El text va ser objecte d'una edició limitada, preparada per la Regidoria d'Edicions i Publicacions i per la Impremta Municipal (dipòsit legal: B.29.177/1994).

Tot i el seu caràcter de publicació *ad hoc*, aquell opuscle ha merescut des d'aleshores l'atenció de diversos historiadors, entre els quals em cal destacar el plorat Ernest Lluch. Les novetats que s'hi poden trobar ara, a banda d'una revisió d'estil que ha comportat canvis menors, són: una divisió en apartats que posa en relleu l'estructura de la conferència, la inclusió de notes i un apèndix documental.

El text comprèn una introducció i dues parts, titulades, respectivament, «El context històric» i «La resposta de Capmany». La primera conté els següents apartats: «La lluita política sota els primers Borbons», «La capitalitat de Barcelona i el despotisme il·lustrat», «La insurrecció anticentralista de 1773 a Barcelona» i «Entre la repressió política i el debat teòric sobre l'economia». La segona, els següents: «Provatures juvenils i decantació personal», «La defensa de l'estament popular i de la seva funció política», «Capmany i el cicle revolucionari 1789-1813» i «Les lliçons de la història». Evidentment, l'abast de la conferència era molt ampli i, encara que al darrere hi havia una part de síntesi de bibliografia, també n'hi havia una altra, no negligible, de recerca, impossible de palesar en un text d'aquell caràcter.

L'anotació, restringida a allò que té antecedents en el text publicat i conegut, ha permès d'anotar les referències bibliogràfiques principals,

que a l'edició primera apareixien en un llistat bibliogràfic al final, i de palesar algunes de les fonts documentals més significatives, oferint-ne els bocins més interessants. I també ha permès d'actualitzar la conferència, incorporant referències a treballs nostres que han seguit el camí traçat aleshores, fent-nos ressò de les aportacions alienes més rellevants aparegudes amb posterioritat a 1994, en particular els treballs de Carlos Garriga, i, en algun altre cas, mirant de dialogar amb aquells investigadors que, com és el cas de Sebastià Solé i Cot, han tingut a bé tenir en compte les nostres hipòtesis.

L'Apèndix documental inclou quatre peces, dues procedents del fons gremial de l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona, i les altres dues del fons *Guerra Moderna*, de l'Arxiu General de Simancas, aquestes darreres facilitades pel malaguanyat historiador del dret Josep Maria Gay i Escoda, a la memòria del qual, juntament a la de Manuel Arranz, va ser dedicat el nostre parlament. El primer dels documents és un memorial conjunt dels col·legis i gremis de la ciutat de Barcelona adreçat al rei, sense data, però datable el 1761-1762, en ocasió de l'intent de fer lleves per formar milícies provincials al Principat de Catalunya, projecte que no tirà endavant justament per l'oposició corporativa, que trobà l'orella sensible del capità general d'aleshores, marquès de La Mina. El segon document, de la mateixa procedència i amb el mateix destinatari, és datat el 4 de desembre de 1773 i, després de les torbacions per motiu de quintes d'aquell any, tracta d'obtenir l'exempció per a l'any següent. És un memorial molt representatiu de l'actitud i de l'activitat dels col·legis i gremis en la fase de doble poder que s'havia iniciat el dia 6 de maig d'aquell any i que es perllongà com a mínim fins a l'estiu de 1774. El tercer document, no datat, però clarament de 1773-1774, és un informe demanat a algun agent governamental sobre la conveniència o no d'admetre l'existència d'una autodenominada Junta de la Noblesa Laica de Catalunya. Conté un passatge, reproduït primer pel descobridor del document, Gay i Escoda, inserit també en el flux de la nostra conferència i que, després, ha continuat demostrant la seva capacitat de suggestió. I la quart peça, no datada tampoc però de l'any 1773, posterior als aldarulls de juny, és un altre informe intern sobre prevenció de motins a Barcelona, amb projectes de reforçament de l'ocupació militar i suggeriments de política econòmica.

Els quatre documents són al·ludits a la primera part de la conferència, i han estat seleccionats principalment perquè permeten, no sols accedir als arguments de les dues principals parts en conflicte durant els anys 1773-1774, sinó també veure què és el que embolcalla la retò-

rica servil dels memorials adreçats al rei, d'una banda, i què és el que pensen els agents governamentals, un cop poden deixar de banda la retòrica afirmativa de la monarquia absoluta, de l'altra. Creiem que un dels principals problemes que continua gravitant sobre la historiografia que tracta del Set-cents català i espanyol és l'escassetat d'un treball de crítica documental que vagi més enllà de la troballa i de l'autenticació. Potser interessadament, sovint els historiadors partidaris del disseny de construcció d'un Estat centralitzat i els adversaris a aquest disseny han quedat atrapats per les retòriques simètriques del poder i de la súplica, i les han confoses amb la realitat. Confiem que aquesta modesta prospecció en les diverses retòriques dels agents polítics i socials dels temps que envolten la revolta de 1773 serveixi per projectar una llum clarificadora sobre la segona part de la conferència, que versa principalment sobre Antoni de Capmany, un pensador que portà la retòrica al més alt nivell d'elaboració dins el segle i que, probablement per això, ha estat tan mal comprès.

Ramon Grau i Fernández
8 de novembre de 2006

Introducció

Quan vaig rebre l'honrosa comanda de pronunciar en aquestes sales una conferència en commemoració dels fets de l'Onze de Setembre de 1714, el meu primer pensament va ser parlar de la renaixent economia urbana de Barcelona durant el segle XVIII. Un dels meus primers treballs de recerca, que vaig compartir amb Marina López Guallar i que va ser parcialment publicat l'any 1974, versa sobre un aspecte d'aquell ampli procés, en concret sobre les fàbriques d'indianes de la segona meitat del segle, considerades com el primer pas específic de la revolució industrial a casa nostra.¹

En temps més recents, l'any 1989 concretament, la perspectiva cronològica sobre l'expansió barcelonina d'aquella centúria se'm va ampliar retrospectivament fins al moment de la Guerra de Successió i, en especial, cap al decisiu impuls que suposaren les contractes de proveïment per a l'exèrcit del rei Felip V, vivificadores de molts oficis i vehicle de no poques vocacions emprenedores durant els anys posteriors al 1714. Aquesta nova perspectiva sobre l'economia d'una ciutat sotmesa a una forta ocupació militar i que va ser, a més a més, la base d'operacions del primer Borbó d'Espanya en la seva llarga empresa de conquesta de reialmes i estats italians per als seus fills, la dec enterament a un altre historiador: l'enyorat Manuel Arranz. Ell va posar a les meves mans les nombrosíssimes proves que havia reunit al llarg de jornades i jornades d'exploració en diversos arxius, i em va fer compartir els seus punts de vista sobre una qüestió que no deixa de presentar encara caires polèmics.² És la seva veu la que m'hauria agradat de poder sentir parlant-ne des d'aquesta cadira.

1. Ramon GRAU i Marina LÓPEZ, «Empresari i capitalista a la manufactura catalana del segle XVIII. Introducció a l'estudi de les fàbriques d'indianes», *Recerques*, 4 (1974), pàg. 19-57.
2. Manuel ARRANZ i Ramon GRAU, «L'economia urbana de Barcelona i la Guerra de Successió», *Recerques*, 24 (1991), pàg. 115-142. Orientacions anteriors: Manuel ARRANZ, «Demanda estatal i activitat econòmica a Catalunya sota els primers Borbons (1714-

Són nombrosos els fils que lliguen en una sola història, sense solució de continuïtat, aquests tres fenòmens econòmics del XVIII: primer, la demanda militar de productes i serveis que recau sobre els empresaris catalans l'endemà mateix de 1714 i els acostuma a la producció en sèrie; segon, la metamorfosi dels tallers artesanals en empreses que, potser sense confessar-s'ho, es van desfer de les normatives gremials i passen a regir-se per les regles d'una competència mercantil més oberta; i tercer, la implantació de la indústria manufacturera del cotó, ja fora dels confins de les corporacions tradicionals i basada en la lliure contractació de mà d'obra en un mercat urbà progressivament flexibilitzat.

Però aquest primer esbós de conferència, derivat tant de l'interès intrínsec de l'entrellaçat dels processos econòmics com de l'oportunitat de retre homenatge a la memòria del company desaparegut prematurament, va quedar estroncat per una circumstància afalagadora. En aquesta mateixa sèrie de conferències anuals, les aportacions a la història econòmica de Barcelona al·ludides han ressonat ja, i ho han fet l'any 1992, a través d'àmplies citacions literals i en la veu d'un disser tant apartat temporalment de les tasques de recerca per unes altres responsabilitats, però que continua sent un lector assidu de la producció aliena, un historiador personal en les seves apreciacions i alhora benèvol en la crítica. Em refereixo a Joaquim Nadal i Farreras, catedràtic d'Història i actualment alcalde de la ciutat de Girona.³

Per això, la meua atenció ha pogut desplaçar-se el dia d'avui sense cap recança vers un tema que m'apassiona encara més que el procés de transformació econòmica i que em sembla molt més urgent d'orejar en aquest moment: la política catalana del Set-cents, considerada tant en els seus vessants pràctics, d'acció orientada a objectius concrets, a curt termini, com en els aspectes teòrics, de reflexió que acompanya i dóna sentit a aquells actes i n'extreu lliçons per a reaccionar davant de les conjuntures successives. No puc pas dir que l'interès per aquest tema

1808)», *Primer Congrés d'Història Moderna a Catalunya*, Barcelona, Universitat de Barcelona, 1984, vol. I, pàg. 259-265. I tot el treball de fons: Manuel ARRANZ, *Los profesionales de la construcción en la Barcelona del siglo XVIII*, Barcelona, Universitat de Barcelona, 1979, tesi doctoral en dues parts, editades pòstumament: *Mestres d'obres i fusters. La construcció a Barcelona en el segle XVIII*, Barcelona, Col·legi d'Aparelladors i Arquitectes Tècnics de Barcelona, 1991; i *La menestralia de Barcelona al segle XVIII. Els gremis de la construcció*, Barcelona, Arxiu Històric de la Ciutat i Proa, 2001.

3. Joaquim NADAL I FARRERAS, *Barcelona després del combat el paper d'una ciutat de ciutats en la formació de la Catalunya moderna* (Conferència Anual de l'Onze de Setembre, Ajuntament de Barcelona, 1992), editada dins *La commemoració de l'Onze de Setembre a Barcelona*, Barcelona, Ajuntament de Barcelona, 1994, pàg. 105-116.

sigui nou en mi, perquè hi vaig dedicar la meva tesi de llicenciatura, llegida ara fa justament un quart de segle, pel setembre de 1969, i que portava per títol *Barcelona ante el despotismo ilustrado*; un títol segurament massa ambiciós per a una primera i molt immadura incursió en allò que m'ha semblat sempre, des d'aleshores, un dels moments crucials de la història de Catalunya.⁴

Amb el pas dels anys, les circumstàncies professionals i –per què no dir-ho– l'atractiu d'altres temes d'estudi, m'han desviat més d'un cop de l'anàlisi de la política barcelonina del temps de Carles III de Borbó. Tanmateix, no totes les digressions investigadores d'aquests vint-i-cinc anys, la majoria de les quals he pogut compartir i gaudir amb Marina López, han resultat inútils per arribar a comprendre millor la política del Set-cents. En especial, la il·lusió de contribuir a millorar i a intensificar les relacions dels historiadors catalans actuals amb la rica tradició pròpia d'investigació del passat, una tradició científica que arrenca precisament del segle XVIII, ens ha portat de manera repetida a examinar les obres i la trajectòria intel·lectual d'Antoni de Capmany, el més pròxim a la sensibilitat moderna entre els historiadors catalans d'aquell segle.⁵ En Capmany he trobat, no sols l'erudit conegut i respectat per tots els especialistes, el pioner internacional dels estudis historicoeconòmics exalçat per Pierre Vilar,⁶ sinó també un polític, un ciutadà de Catalunya preocupat per sostenir els punts de vista de la seva col·lectivitat en acció, per donar consistència teòrica a les aspiracions socials concretes i per fer-les arribar a bon port dins una Espanya reconstituïda i emergent.

* * *

4. Ramon GRAU, *Barcelona ante el despotismo ilustrado. Un estudio sobre la inestabilidad ciudadana y los orígenes de la reforma municipal barcelonesa en los años 1766-1770*, Barcelona, Universidad de Barcelona, 1969 [tesi de llicenciatura inèdita].
5. Ramon GRAU i Marina LÓPEZ, «El pensament historiogràfic d'Antoni de Capmany: de la Il·lustració al romanticisme», *Primer Congrés d'Història Moderna de Catalunya*, Barcelona, Universitat de Barcelona, 1984, vol. II, pàg. 589-596 (reeditat dins «Antologia d'estudis històrics» (*Història de Catalunya*, dirigida per Pierre Vilar, volum VIII), Barcelona, Edicions 62, 1990, pàg. 182-193); i «Antoni de Capmany: el primer model del pensament polític català modern», dins *Història del pensament polític català, del segle XVIII a mitjan segle XX* (a cura d'Albert Balcells), Barcelona, Edicions 62, 1988, pàg. 13-40.
6. Pierre VILAR, *Assaigs sobre la Catalunya del segle XVIII*, Barcelona, Curial, 1973. Comprèn tres estudis que tracten de Capmany, publicats originàriament el 1933, el 1968 i el 1971; el primer, «Capmany i el naixement del mètode històric», pàg. 83-90, és el que conté l'enumeració de les virtuts de Capmany com a historiador.

Antoni de Capmany i de Montpalau, nascut a Barcelona el 1742, va publicar la seva obra primera i més cèlebre com a historiador ben superada la ratlla dels trenta anys, el 1779: les *Memorias históricas sobre la marina, comercio y artes de la antigua ciudad de Barcelona*, un volum de text i un altre de documents.⁷ L'any 1807, als seixanta-cinc anys, va fer aparèixer el volumet de les *Questiones críticas*, una col·lecció d'articles concebuda i presentada com un comiat personal. «No he podido resolverme a colgar la pluma sin dar antes al público esta última muestra de mi amor patriótico», ens diu al pròleg.⁸ En efecte, al llarg de tres dècades, Capmany havia estat un historiador en exercici, amb botiga parada, podríem dir; i un historiador de vàlua reconeguda i recompensada des de molt aviat, com ho testimoniegen, entre altres, els fets següents: l'ingrés a la madrilenya Real Academia de la Historia, ja el 1775, quan encara no havia publicat, de fet, cap treball de recerca; el nomenament com a secretari perpetu d'aquesta mateixa entitat el 1790; i el càrrec de director dels arxius del reial patrimoni a Catalunya, que obtingué l'any 1802.⁹

7. Antonio DE CAPMANY Y DE MONPALAU, *Memorias históricas sobre la marina, comercio y artes de la antigua ciudad de Barcelona*, Madrid, A. de Sancha, 1779, 2 vol. Hi ha una edició moderna, reordenada i anotada, a cura d'Emili Giralt i Carme Batlle: Barcelona, Càmara Oficial de Comercio y Navegación de Barcelona, 1961-1963, 2 vol. (el segon, dividit en dos toms). El primer volum conté el text complet, tant de les *Memorias de 1779* com del *Suplemento a las Memorias de 1792*; el segon, conté la col·lecció diplomàtica dels dos lliuraments, sencera i reordenada, a més del *Discurso económico político en defensa del trabajo mecánico de los menestrales...*, obra de 1778, i de diferents complements moderns.
8. Antonio DE CAPMANY Y DE MONTPALAU, *Questiones críticas sobre varios puntos de historia económica, política y militar*, Madrid, Imprenta Real, 1807, pàg. III. Hi ha una edició en facsimil, amb «Estudi preliminar» de Josep Fontana (Barcelona, Alta Fulla, 1988).
9. *Relación sucinta, patria, ascendencia, estudios, servicios, méritos, trabajos y actual estado de Don Antonio de Capmany, para noticia, en lo venidero, de sus hijos y sucesores hoy prófugos, destituidos de todos los documentos y manuscritos originales, que tuvo de abandonar en Madrid en 4 de Diciembre de 1808, con motivo de su repentina emigración de aquella corte, donde tenía su domicilio*, signada a Cadis, el 10 de juny de 1810, i editada dins REAL ACADEMIA DE BUENAS LETRAS DE BARCELONA, *Sesión pública del día 2 de noviembre de 1856*, Barcelona, Tomás Gorchs, 1857, pàg. 58-61, i en una versió més completa dins Françoise ÉTIENVRE, *Rhétorique et patrie dans l'Espagne des Lumières. L'œuvre linguistique d'Antonio de Capmany (1742-1813)*, Paris, Honoré Champion, 2001, pàg. 310-315. La biografia clàssica de Pablo VALLS Y BONET («Biografía de don Antonio de Capmany y de Montpalau», dins *Reseña de la función cívico-religiosa celebrada en Barcelona el 15 de julio de 1857 para la traslación de las cenizas de don Antonio de Capmany y de Montpalau, y su biografía*, Barcelona, Imprenta Nueva de Jaime Jepús y Ramón Villegas, 1857, pàg. 75-130), imprescindible, aporta nombroses dades d'interès, llastimosament sense suport documental. Entre els intents moderns de biografar Capmany cal destacar la breu i acurada síntesi de Françoise ÉTIENVRE, «Introducción biográfica y crítica» a Antonio DE CAPMANY, *Centinelas contra franceses*, London, Tamesis

Sense ser un cas únic en aquella darrera centúria de l'Antic Règim espanyol, més avançat que no pas el primer segle de l'Estat liberal en matèria de consolidació professional de la historiografia, el còmode exercici erudit de Capmany contrasta favorablement amb la precària situació dels historiadors catalans del Vuit-cents, que hagueren de treballar sovint al marge dels canals oficials i moltes vegades a contracorrent.¹⁰ No és que la seguretat institucional de Capmany comportés cap endormiscament de les seves facultats, cap inflexió vers la grisor burocràtica en les seves produccions. Al contrari, l'historiador català va fer fructificar les subvencions que anava obtenint de diverses fonts en una progressió intel·lectual de gran interès intrínsec i plenament sintonitzada amb els corrents culturals europeus de la fi del XVIII. D'aquesta evolució de Capmany cap a les concepcions romàntiques, me n'he ocupat més d'un cop amb Marina López, i no és l'aspecte que m'interessa destacar avui. Perquè he arribat a considerar que la clau del progrés de Capmany es troba en el seu compromís polític amb Barcelona i amb Catalunya. I en parlar del progrés del nostre personatge, no em refereixo pas als seus èxits exteriors, sinó a les seves condicions íntimes com a historiador, a les idees filològiques i metodològiques que el guiaven; és a dir, a la seva manera de considerar la història en general i a la manera d'investigar-la en concret.

Fins a un cert punt, el fet d'apreciar un lligam positiu entre compromís polític i obra d'historiador, en el cas de Capmany, representa contradir les visions més usuals sobre el nostre personatge, que són les treballades per la historiografia neoromàntica catalana. En efecte, molts dels historiadors catalans del segle XX, Soldevila i Vicens entre els més grans i influents, han restat molt impressionats –jo diria que massa impressionats– per una sola frase de Capmany sobre les nul·les possibi-

Books, 1988, pàg. 13-17; ampliada en el llibre esmentat més amunt, centrat, com indica el subtítol, en la faceta filològica de Capmany. També és notable el llibre de Francisco José FERNÁNDEZ DE LA CIGONA i Estanislao CANTERO NÚÑEZ, *Antonio de Capmany (1742-1813). Pensamiento, obra histórica, política y jurídica*, Madrid, Fundación Francisco Elías de Tejada y Erasmo Percopo, 1993, pàg. 11-31, especialment interessant per l'aportació de Capmany a les Corts de Cadis.

10. Un retrat de la historiografia catalana en els dos segles successius: Ramon GRAU, «Les batalles de la historiografia crítica», dins Pere GABRIEL (dir.), *Història de la cultura catalana, Volum III: El Set-cents*, Barcelona, Edicions 62, 1996, pàg. 163-188; i «L'aportació dels historiadors romàntics», dins Pere GABRIEL (dir.), *Història de la cultura catalana, Volum IV: Romanticisme i Renaixença, 1800-1860*, Barcelona, Edicions 62, 1995, pàg. 221-248.

litats de l'idioma català com a llengua moderna.¹¹ Els darrers cent anys de la nostra peripècia col·lectiva han demostrat sortosament que el dic-tamen pessimista de l'erudit barceloní del Segle de les Llums era equi-vocat. En tot cas, des dels temps de Prat de la Riba s'ha insistit en el divorci íntim de Capmany; és a dir, s'ha contraposat, d'una banda, el seu suposat conformisme davant el disegni d'assimilar Catalunya a Espanya –un disegni que certament era inseparable del primer règim borbònic– i, de l'altra, la direcció intuïtiva dels seus estudis històrics personals, tendents a restaurar la nacionalitat catalana.¹²

El fet és que, en la vida d'Antoni de Capmany, la llarga i fructífera etapa d'exercici com a investigador del passat queda emmarcada per dues fases d'inclinació directament política. En efecte, Capmany s'exer-cita en el gènere de l'assaig polític abans d'esdevenir historiador i, un cop penjada la ploma de l'erudició, torna al territori de la política, per escriure i per actuar.

Com és natural, a la primera fase, que correspon als anys de joventut de Capmany, hi predominen els aspectes de formació i d'exploració del món. Aquest primer periple el portà a ser, successivament, militar, colo-nitzador i acadèmic, en un veritable viatge pels replecs més caracterís-tics del sistema del despotisme il·lustrat. Malgrat les probables desil-lusions personals que hi ha en el fons d'aquesta ràpida migració per diversos destins, al final del recorregut havien quedat ja fermament establertes les opcions que informaran els treballs de maduresa.

La darrera fase vital de Capmany començà pocs mesos després de l'acomiadament anunciat el 1807, quan es veia personalment massa vell per emprendre res de nou, almenys en el camp de la recerca i de la reflexió erudita en públic. És la Història, amb majúscula, no pas la

11. «Pero como la lengua catalana en la que está extendido el original es ya antiquada en el mayor número de los vocablos y por otra parte sería inútil copiarla en un idioma antiguo provincial, muerto hoy para la república de las letras y desconocido del resto de Europa, nos ha parecido más propio trasladar este precioso monumento, que pocos leen y muchos menos entienden, vertiéndolo en lengua castellana para universal inteligencia de los lectores» (CAPMANY, *Memorias históricas...*, vol. II-2, pàg. 846). El docu-ment de referència és el parlament del rei Martí a les Corts de Perpinyà.

12. «És en va que Capmany declarava morta per a la producció literària la llengua catala-na: ell mateix, amb la seva obra, contribuïa a salvar-la» (Ferran SOLDEVILA, *Història de Catalunya*, Barcelona, Alpha, 1962, pàg. 1228). Amb el més característic dels idealis-mes, un altre noucentista veia les *Memorias históricas* com «una fita memorable, la primera sens dubte, aixecada en els secrets camins que, ja en aquella època, seguia com d'esma la consciència del poble català a la recerca d'una més puixant irradiació» i afirmava que «el mateix Capmany era inconscient de la significació de les seves inicia-tives» (Manuel DE MONTOLIU, *Aribau i el seu temps*, Barcelona, Alpha, 1962, pàg. 15-16).

historiografia, la que s'entesta aleshores a demanar-li un nou i considerabilíssim esforç. En efecte, a la primavera de 1808 la dinastia borbònica, presidida aleshores per Carles IV, Maria-Lluïsa de Parma, Manuel Godoy i el príncep Ferran –quatre personatges durament retratats per Goya– perpetra davant Napoleó Bonaparte el conegut i escandalós espectacle de les seves misèries humanes. L'autodestrucció de la família reial arrossega tot l'Estat espanyol, una carcassa lligada íntimament encara a la figura dels monarques. De retruc, la fallida de la classe dirigent espanyola motiva l'esclat de violència popular contra l'ocupant francès i la posterior reorganització de l'Estat per obra dels seus ciutadans, que culmina en temps de guerra als últims refugis marítics de San Fernando i Cadis amb les celebèrrimes Corts constituents.

Antoni de Capmany no va quedar en pur testimoni d'aquest seguit d'incidents dramàtics, preludi de canvis irreversibles, sinó que hi participà i tractà d'orientar el rumb del país: primer com a ideòleg de la resistència nacional; després com a encarregat de fonamentar la via parlamentària vers la restauració de l'Estat; i finalment, com a diputat actiu fins poques setmanes abans del seu traspàs, esdevingut el 14 de novembre de 1813, a la mateixa ciutat de Cadis.

Un dels seus darrers i més transcendents discursos parlamentaris, el que pronuncià el dia 21 de gener de l'any de la seva mort, és el dedicat a manifestar la necessitat d'abolir per sempre més la funesta Inquisició. I en aquesta ocasió, Capmany gira la vista enrere, i, oscil·lant entre una sincera preocupació i el recurs retòric, expressa el desig d'haver lligat encara més des de bon començament els seus estudis erudits a uns propòsits polítics que al capdavant, en aquell moment crític i inesperat, queden confirmats com a ben oportuns:

Si yo hubiese podido prever en otro tiempo que había de tener nuestra nación la dicha de celebrar Cortes, y yo el grave y honroso peso de ser uno de sus diputados, ¿cuánto caudal de hechos y de observaciones pudiera haber presentado...?¹³

El que tractaré de mostrar és que aquest lligam anhelat retrospectivament pel vell polític català existeix en veritat; que els principis que va

13. *Discusión del proyecto de decreto sobre el Tribunal de la Inquisición*, Cádiz, Imprenta Nacional, 1813, pàg. 464-476; text reproduït íntegrament dins FERNÁNDEZ DE LA CIGONA i CANTERO, *Antonio de Capmany...*, pàg. 207-217.

mirar de portar al terreny del dret polític en aquesta darrera etapa de la seva vida, són, en efecte, els mateixos que s'havia dedicat a fonamentar empíricament amb els seus treballs històrics durant els anys de maduresa; els mateixos que afloraven ja en acabar la fase inicial de garbellament de valors polítics que culmina el 1779. I en primer lloc, que tot plegat té una relació específica amb les realitats de la política catalana del temps de la joventesa de Capmany, i en especial amb la insurrecció anticentralista que Barcelona va protagonitzar l'any 1773.

El context històric

La lluita política a Catalunya sota els primers Borbons

Durant molt de temps, la retòrica de l'absolutisme, exhalada a gavadals per la paperassa burocràtica que omple els arxius llegats per les institucions públiques del segle XVIII, ha mantingut els historiadors catalans sota la seva fèrula. Els papers oficials tramesos per la Corona i pels organismes del poder central i els memorials elevats en resposta per les institucions governatives de rang local afirmen i tornen a afirmar una veritat oficial: que tot poder sobirà es concentra legítimament en el rei, i que ell i els seus ministres representen sense discussió l'interès superior de l'Estat. Aquest és un ingredient fonamental precisament perquè el poder absolut dels monarques no deixa de ser una teoria; una teoria que correspon certament a una tendència molt ferma dins la història europea moderna, però que troba també en la tradició del continent uns obstacles prou forts. I és que, a l'Antic Règim, com s'encarregava de recordar Francesc Romà i Rossell, destacat jurista català del temps de Carles III, «toda especialidad deroga a la generalidad»; és a dir, la llei particular predomina sempre per damunt de la llei general. I ell mateix en posava un exemple ben clar:

Los Escribanos Reales tienen autoridad de formar escrituras públicas en todo el reyno, pero no se les permite ejercerla en donde hay Colegio de Escribanos con privativa.¹⁴

14. Francisco ROMÀ Y ROSSELL, *Disertación histórico-político-legal por los Colegios y Gremios de la Ciudad de Barcelona y sus privativas*, Barcelona, T. Piferrer, 1766, pàg. 37 (obra reeditada dins Pedro MOLAS RIBALTA, *Los gremios barceloneses del siglo XVIII. La estructura corporativa ante el comienzo de la revolución industrial*, Madrid, Confederación Española de Cajas de Ahorros, 1970, pàg. 573).

Entre els historiadors catalans posteriors a la ruptura liberal, Antoni de Bofarull ha estat potser el primer i el més encertat a l'hora de percebre el munt de dificultats pràctiques que la gran diversitat de tradicions jurídiques i socials ibèriques oposava al compliment de les ordres per punt general de Felip V i els seus successors. Ni el títol llarg del monarca d'Espanya, posat a l'encapçalament de les lleis, amb la seva impressionant enumeració de reialmes reals i reialmes imaginaris –Castella, Aragó i Mallorca ben barrejats amb Jerusalem, Còrsega i els Algarves–, no acaba de compensar el mal efecte que fan les menudes especificacions de contrades exceptuades del precepte per una o altra raó, de pobles i poblets, d'oficis i privilegis estamentals; en definitiva, les concessions obligades per la diversitat interna del país i per la insuficiència del poder efectiu del rei i de l'Estat en aquella etapa històrica. I malgrat la Nova Planta i la seva intenció assimilatòria, Catalunya no és pas la peça del mosaic hispànic que creava al llarg del XVIII menys oportunitats per a l'especificació, la diferenciació i la desvirtuació dels manaments reials.¹⁵

No obstant les llambregades de Bofarull, ja antigues de més d'un segle, l'escola catalana d'historiadors ha romàs més impressionada pels terribles efectes de l'Onze de Setembre sobre el patrimoni institucional de Catalunya i per la retòrica persistent dels edictes borbònics al llarg del segle. De la combinació d'aquestes impressions, en sortí, a l'època del romanticisme, un rebuig de la història catalana del Set-cents. Més ben dit, des del primer moment el que en va sorgir fou una negació taxativa que aquesta història pròpiament existís, perquè, com deia Víctor Bala-

15. Antonio DE BOFARULL Y DE BROCA, *Historia crítica (civil y eclesiástica) de Cataluña*, Barcelona, Juan Aleu y Fugarull, 1878, vol. IX, *passim*. Vegeu, per exemple, el seu comentari a la reial ordenança de quintes, de 3 de novembre de 1770: «...facilitando los medios para que, en un caso dado, no le faltasen soldados al rey de España, pero tarea ésta muy escabrosa en un país tan heterogéneo como era el nuestro, formado de diversas nacionalidades y de tan distintos y encontrados usos, consistiendo sólo la homogeneidad en la centralización, pues, aunque en el citado artículo diga el rey que, *motu proprio*, deroga cualesquier privilegios y exenciones, son tantísimas las que a continuación, en los demás artículos, se apuntan, que prolongaríamos inmensamente este trabajo con sólo indicarlás, y los hombres de nuestros tiempos tendrían sobrado motivo para admirarse y no poco para reirse; y cuando esto pasaba en un reinado como el de Carlos III, reformador por esencia, calcúlese cuán grandes serían las dificultades con que su gobierno toparía, cuán hondas raíces habrían echado las prácticas inveteradas de cada uno de los territorios españoles, y, por ello, cuántas atenciones hubo de guardar y cuántas transacciones consentir para hacer una ley general, o que tal pareciese, que diese un resultado conforme al propósito ideado» (pàg. 387-388).

guer el 1853, «para el país que no es libre no hay recuerdos». ¹⁶ Sense renunciar del tot a aquest romàntic clam, Antoni Aulèstia fou, al final del Vuit-cents, el principal sintetitzador d'una imatge més consoladora, on el triomf en l'esfera econòmica compensava la mort política de Catalunya i produïa una nova vida col·lectiva, incompleta, però tranquil·la i, en certa manera, feliç. ¹⁷ D'aquí, n'han derivat en el segle XX dues directrius historiogràfiques: d'una banda, la forta i gratificant inclinació a aprofundir en la renaixença econòmica del Set-cents i, de l'altra, la negació *a priori* d'una activitat política substancial entre 1714 i 1808. ¹⁸

D'aquesta inversemblant imatge d'una societat plena de vida i d'iniciatives en una esfera i totalment anestesiada o alienada en una altra, ha costat sortir-ne, si és que ens n'hem deslliurat ja. Com que no n'estic segur, deixeu-me esmentar almenys els noms d'alguns dels investigadors que han contribuït a redescobrir l'activitat política real de la Catalunya borbònica, que sovint està al marge dels papers oficials.

Probablement l'historiador que més ha influït en l'engegada del procés de revisió dels conceptes heretats d'Aulèstia ha estat Enric Moreu-Rey durant els anys seixanta del nostre segle. Personalment, m'és plaent de confessar que l'orientació de la meua tesi de llicenciatura és, en gran part, tributària de la monografia de Moreu sobre els rebomboris del pa de 1789. ¹⁹

Els estudis d'Ernest Lluch al voltant de la important figura de Francesc Romà i Rossell, apareguts a partir de 1970, probablement van ser els primers a parlar d'una continuada lluita contra l'absolutisme centralista a Catalunya. ²⁰

16. Víctor BALAGUER, *Bellezas de la historia de Cataluña*, Barcelona, Narciso Ramírez, 1853, vol. II, pàg. 163.
17. «Los regnats de Fernando VI y Carles III acabaren d'apagar lo foch politic, y allavors nostre poble s'afanyà en buscar un consol en lo treball tan sàbiament fomentat per aquells monarques» (Antoni AULESTIA Y PIJOAN, «Barcelona. Ressenya històrica», dins *Estudis històrics*, Barcelona, Il·lustració Catalana, s. a., pàg. 170).
18. L'estudi de l'economia catalana del Set-cents va culminar als anys 60 amb la tesi doctoral de Pierre VILAR, *La Catalogne dans l'Espagne moderne. Recherches sur les fondements économiques des structures nationales*, Paris, SEVPEN, 1962, àgilment traduïda (*Catalunya dins l'Espanya moderna*, Barcelona, Edicions 62, 1964-1968). Per una anàlisi de les dificultats de l'estudi polític: Ramon GRAU, «A l'entorn del memorial de greuges de 1760. Perspectives sobre la cultura política setcentista», *L'Avenç*, 275 (desembre 2002), pàg. 59-64.
19. Enric MOREU-REY, *Revolució a Barcelona el 1789*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 1967.
20. Ernest LLUCH, «La Catalunya del segle XVIII i la lluita contra l'absolutisme centralista. El "Proyecto de Abogado General del Público" de Francesc Romà i Rossell», *Recerques*, 1 (1970), pàg. 33-51; i *El pensament econòmic a Catalunya, 1760-1840*, Barcelona, Edicions 62, 1973, pàg. 11-33.

Després va venir l'estudi de Pere Molas sobre el conflicte obert entre l'Ajuntament de Mataró i un front format per gremis, grans propietaris i juristes, que va durar quinze anys, de 1754 a 1768. Al pròleg del llibre de Molas, signat el 1972, Joan Mercader, un notable especialista format en l'escola de Ferran Soldevila, declarava:

la imatge que admetiem de beatitud i d'apaivagament en el segle XVIII català, descomptant-ne alguns moments ja coneguts com a conflictius fins ara (avalots de les quintes, rebomboris del pa) resulta indiscutiblement errònia, després de resseguida la publicació que tenim a les mans.²¹

Una altra monografia local de gran profunditat analítica, apareguda en temps més recents, és la deguda a Enric Tello, que mostra la conflictivitat extrema de la política municipal de Cervera, precisament la ciutat emblemàtica del règim borbònic a Catalunya, on l'any 1743 es produí un fort avalot amb motiu de les quintes, que va prosseguir com a moviment popular de desobediència civil.²²

Josep Maria Torras i Ribé, estudiós del règim municipal català al llarg de l'Edat Moderna, ha anat inserint aquests conflictes locals en un teixit historiogràfic que cobreix tot el Principat i tot el segle.²³ El 1988, al Segon Congrés d'Història Moderna de Catalunya, dedicat monogràficament a l'època de Carles III de Borbó amb motiu del bicentenari de la mort d'aquest monarca, van confluïr dues ponències al voltant de la política municipal, una sobre el conjunt de Catalunya i l'altra sobre la ciutat de Barcelona, degudes, la primera, al professor Torras, i la segona, a Marina López i a mi mateix. Em penso que el fet en si i, sobretot, la similitud i complementarietat de perspectives ofertes des de les dues bandes abonen la solidesa d'una visió renovada de la política catalana del Set-cents.²⁴

21. Pere MOLAS I RIBALTA, *Societat i poder polític a Mataró, 1718-1808*, Mataró, Caixa d'Estalvis Laietana, 1973. La citació: Joan MERCADER, «Pròleg», pàg. 8-9.

22. Enric TELLO, *Visca el rei i les calces d'estopa! Reialistes i botiflers a la Cervera set-centsista*, Barcelona, Crítica, 1990.

23. Josep M. TORRAS I RIBÉ, «La Catalunya borbònica: evolució i reaccions contra el nou règim», dins *Història de Catalunya*, Barcelona, Salvat, 1978, vol. IV, pàg. 178-203; i *Els municipis catalans de l'Antic Règim, 1453-1808 (procediments electorals, òrgans de poder i grups dominants)*, Barcelona, Curial, 1983.

24. Josep M. TORRAS I RIBÉ, «Protesta popular i associacionisme gremial com a precedents de la reforma municipal de Carles III a Catalunya (1728-1771)»; i Ramon GRAU i Marina LÓPEZ, «L'Ajuntament de Barcelona sota Carles III (1759-1788). Un esquema històric», *Pedralbes*, 8-II (1988), pàg. 13-25 i 25-45, respectivament (*Actes del Segon Congrés*

De tota aquesta línia d'investigació, interessa aquí ressaltar dues conclusions: primera, que, tant a Cervera i a Mataró com a Barcelona mateix, els gremis i els col·legis professionals van ser la plataforma principal de tota oposició política sistemàtica sota els Borbons; i segona, que, gràcies a aquesta força real demostrada repetidament, a les ciutats catalanes els gremis van ser els beneficiaris directes de la introducció de càrrecs d'elecció popular als ajuntaments, que el govern del comte d'Aranda va decidir com a resposta progressista al motí madrileny contra Squillace l'any 1766 i que el capità general de Catalunya, marquès de La Mina, en un dels seus darrers i més importants actes de govern, va adaptar en contradicció amb la filosofia política antiestamental que emergia aleshores a Madrid. Després de mig segle de tractes generalment encoberts entre les autoritats borbòniques i la societat civil catalana, representada pels gremis, hi hagué per fi, en aquella cruïlla històrica, un reconeixement públic, per part de la monarquia i dels seus representants, que Barcelona i altres ciutats catalanes eren ingovernables sense el concurs de les corporacions. Era el reconeixement explícit d'un fet polític actual, però també una admissió, més o menys conscient, del valor del règim municipal històric; és a dir, l'anterior a 1714.

Dels treballs mencionats sobre lluites municipals, crec que se'n pot desprendre una altra conclusió important. És ben cert que no es pot excloure la incidència de problemes estrictament locals en els moviments d'oposició política d'aquell temps i els esclats de violència que

d'Història Moderna de Catalunya). A la conferència no es podia pas fer un recorregut exhaustiu per la bibliografia, però als treballs dels historiadors generals mencionats, cal afegir, almenys, dues tesis doctorals sobre les institucions fonamentals de la Nova Planta a Catalunya, fetes dins l'àmbit de la història del dret: Sebastià SOLÉ I COT, *La governació general del Principat de Catalunya sota el règim de la Nova Planta, 1716-1808. Una aportació a l'estudi del procediment governatiu de les darreries de l'Antic Règim*, Barcelona, Universitat Autònoma de Barcelona, 1981 (resum editat, 1982); i Josep Maria GAY ESCODA, *El Corregidor a Catalunya*, Barcelona, Universitat de Barcelona, 1990 (publicada: Madrid, Marcial Pons, 1997). En el darrer decenni hi ha hagut un seguit d'aportacions puntuals d'historiadors generals, que no podem ressenyar aquí, i el llibre de gran ressò, i en gran part recopilatori, d'Ernest LLUCH, *La Catalunya vençuda del segle XVIII. Foscors i clarors de la Il·lustració*, Barcelona, Edicions 62, 1996, amb una versió castellana que n'ha facilitat la recepció més enllà dels límits de Catalunya: *Las Españas vencidas del siglo XVIII: claroscuros de la Ilustración*, Barcelona, Crítica, 1999. Un altre cop, les aportacions fonamentals han procedit de l'esfera del dret, amb els treballs de Carlos GARRIGA, «Despotismo ilustrado y desorden social: la restauración de la Nueva Planta de la Audiencia de Cataluña (1775)», *Initium. Revista Catalana d'Història del Dret*, 2 (1997), pàg. 485-516; i «La "enfermedad política" de Cataluña: en torno a la Diputación de los Colegios y Gremios de Barcelona (1773-1775)», *Anuario de Historia del Derecho Español*, LXVII, I (1997), pàg. 721-748.

s'hi relacionen i que sovint en constitueixen l'origen. Però això no ens ha d'amagar el fons comú, que és la rebel·lia contra les aportacions exigides per la Corona segons l'esperit de la Nova Planta i al marge d'uns costums autòctons que eren lluny de ser oblidats. En efecte, els dos motius principals de l'oposició catalana sota els primers Borbons foren el cadastre i les quintes; és a dir, la contribució monetària i la contribució humana a les empreses de la monarquia. Encara més. Per la mateixa naturalesa de les coses, el problema dels impostos, que afectava continuadament els estrats benestants de la població, era menys propens a esclatar en conflictes aguts que no pas la qüestió del reclutament. Els allistaments i els sorteigs de quintos interessaven de manera directa els joves i les parts menys afavorides de la societat. I ho feien de manera discontinua, espasmòdica, perquè el rei i els seus representants no s'hi encaparraven si no era en cas de necessitat bèl·lica. En aquestes condicions, era més fàcil que es desencadenés la protesta popular, i és ben possible que la memòria dels resultats obtinguts en aldarulls anteriors impulsés la gent a sortir altre cop al carrer.

La història moderna de Barcelona i de Catalunya, com la d'altres països ibèrics i europeus, n'és plena, d'esclats violents d'aquesta mena. Són tan típics, almenys, com els motins de subsistència, ben acreditats entre els historiadors de l'economia i la societat, i han superat més àmpliament que aquests darrers la frontera marcada pels canvis revolucionaris del segle XIX. A principi del segle XX, n'hem tingut encara a Barcelona un de ben sonat: la Setmana Tràgica. Però a diferència de la forta compartimentació classista que va sentenciar el desgraciat descabdellament de la insurrecció popular de l'any 1909, els avalots per motiu de les quintes del segle XVIII es desenvoluparen sobre un teixit social més integrat, que no girava pas l'esquena a la situació dels seus membres més febles.²⁵

Els dirigents setcentistes dels gremis, ajudats pels representants d'altres grups socials i, en determinades ocasions almenys, per les autoritats civils i eclesiàstiques, actuaren amb eficàcia. Al mateix temps que asseguraven l'ordre públic, sostenien davant el rei i els seus agents les raons de la negativa al servei militar obligatori. Ho feien en pro dels seus dependents i en interès propi, perquè l'argumentació principal era que els mestres artesans i, en general, els empresaris, necessitaven els

25. És ben conegut el clam del cèlebre poeta i pensador Joan Maragall, esplèndidament recollit i glossat per Josep BENET, *Maragall i la Setmana Tràgica*, Barcelona, Edicions 62, 1965.

braços del jovent urbà per tirar endavant uns negocis ben favorables a la Hisenda reial a través del cadastre. En algun cas, per exemple quan els comissionats dels col·legis i gremis s'oposaren a les milícies provincials encomanades pel rei al marquès de La Mina, reblaven el clau en recordar que, a més, l'activitat econòmica barcelonina girava al voltant dels subministraments a l'exèrcit del monarca, de manera que ja hi havia una contribució indirecta, i molt important, per no dir imprescindible, a les empreses bèl·liques del règim.²⁶

I ben bé en interès propi, els dirigents corporatius, se n'aprofitaven, del rebombori popular, i miraven de perllongar la posició de poder que havien extret del fet d'haver col·laborat a la pacificació local i dels canals oberts per comunicar-se amb la superioritat. Així, a Cervera el 1743 i a Mataró el 1754, primer es va produir l'esclat popular contra el servei militar, i després vingué l'organització de la societat civil al voltant del consell dels gremis, que deturà la violència directa i plantejà un programa de reivindicacions, sobre impostos i sobre altres temes d'interès local, que confereix veritable estatut polític al moviment i sovint el prolonguen per mesos o per anys. El de Mataró, concretament, no es resolgué sinó arran de la reforma municipal de 1766 i amb la destitució d'un corregidor que havia fruit d'un poder en aparença il·limitat durant molt de temps.

La capitalitat de Barcelona i el despotisme il·lustrat

Entre els incidents de Cervera i de Mataró, a les acaballes de Felip V i en temps de Ferran VI, respectivament, i els que es produïren a Barcelona l'any 1773, sota Carles III, la similitud és molt gran. Tots expressaven la invariabilitat de les dades polítiques bàsiques del segle XVIII a Catalunya, que són: l'afany de concentració de poder per part de la monarquia; la immaduresa i imperfecció de l'aparell estatal encarregat de servir aquesta ambició dinàstica; el gran buit deixat per la supressió o la trasmudança de la majoria d'institucions polítiques autòctones; i la força de les estructures socials que no havien pogut ser abolides i que, en fer surar la memòria històrica, permetien organitzar una resistència coherent contra els dissenys absolutistes.

26. *AHCB* (Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona), 2A-I, *Gremial general*, caixa 11, Memorial dels comissionats dels Col·legis i Gremis contra la lleva de Milícies per a ser presentat al rei a través del capità general marquès de La Mina, còpia sense data. Vegeu més avall, Apèndix 1.

Hi ha, però, dues diferències significatives entre uns fets i els altres. La primera és que, mentre que els conflictes que esclataven a les ciutats menors no tingueren gaire repercussió general –fins i tot en el cas que diverses poblacions estiguessin immerses alhora en els mateixos tràngols–, els esdeveniments que passaven a Barcelona assolien sempre un ressò immediat, per la major dimensió i complexitat de la societat urbana i pel fet de la capitalitat; és a dir, perquè s’hi veien implicats directament els principals agents i forces polítiques presents a Catalunya. Era un ressò que arribava a tots els racons del Principat i suscitava moviments d’emulació. Arribava també a Madrid, on la cort i el govern central se sentien en la necessitat de respondre-hi adequadament. La segona diferència important és que els conflictes de Cervera i Mataró van tenir lloc en el context de la situació heretada de la postguerra de Successió, mentre que l’avalot de les quintes barceloní de 1773 fou posterior a l’adveniment de Carles III i a l’acceleració del ritme polític que comportà la manera de governar d’aquest monarca i dels seus ministres, decididament inclinats a les reformes. La conjuntura era molt diferent.

D’acord amb la forta personalització de l’Estat monàrquic en aquell segle, la coerció militar a què estava sotmès el Principat d’ençà de l’Onze de Setembre havia quedat associada pels catalans de manera molt concreta amb la figura de Felip V i amb el dany reconegudament irreversible que havien sofert les relacions d’aquest rei amb Catalunya arran del conflicte successori. Aquesta impressió col·lectiva, més o menys justificada, és una de les claus per entendre els afalacs de Catalunya als prínceps borbònics de les generacions següents, ja des del mateix regnat del fundador de la dinastia, i les esperances suscitées per les dues successions al tron de mitjan segle: la de Ferran VI el 1746 i la de Carles III el 1759.²⁷

És en aquest context d’especulacions sobre la diferent actitud de cada rei envers els seus reialmes, ministres i programes de govern,

27. Pere MOLAS, «Vida i institucions polítiques», dins Jaume SOBREQUÉS I CALLICÓ (dir.), *Història de Barcelona*, Barcelona, Enciclopèdia Catalana i Ajuntament de Barcelona, 1993, vol. 5 (*El desplegament de la ciutat manufacturera, 1714-1835*), pàg. 292-294. Aportacions més recents: Lluís ROURA I AULINAS, «1731: l’herència italiana i la relació entre la monarquia borbònica i el Principat de Catalunya», *Pedralbes*, 18 (1998), pàg. 521-530; Jordi LLIMARGAS, «El ‘bon rei’ segons Jaume Caresmar (1759). Reivindicacions anticentralistes a la Catalunya del segle XVIII», dins Ramon GRAU (coord.), *El segle de l’absolutisme, 1714-1808*, Barcelona, Ajuntament de Barcelona, 2002 (*Barcelona Quaderns d’Història*, 7), pàg. 137-149; i els debats al voltant d’aquesta darrera aportació al VII Congrés d’Història de Barcelona, dins el mateix volum, pàg. 335-343.

que cal entendre els actes inicials del regnat de Carles III: la seva triomfal rebuda a Barcelona quan, juntament amb la reina Amàlia, desembarcà al port de la ciutat procedent de Nàpols i amb destinació a Madrid, per fer-se càrrec dels reialmes hispànics; les aclaparadores demostracions de fidelitat a les persones dels nous reis i l'exhibició de poder econòmic i vigoria social per part de la població urbana; les mostres de simpatia i les mesures de gràcia del flamant rei als catalans, com ara l'amnistia fiscal o la normalització de l'ús d'armes personals per part dels nobles.²⁸ I també hi encaixa el cèlebre *Memorial de greuges de 1760*, que tractava d'explotar políticament el bon ambient creat gràcies al contacte directe entre la família reial i la societat civil catalana. Aquest document, historicista tant pel fons com per la forma, elaborat per l'Ajuntament de Barcelona i firmat pels ajuntaments de les altres tres capitals dels reialmes aragonesos –Saragossa, València i Palma de Mallorca– per portar-lo a les Corts convocades per fer acceptar com a príncep d'Astúries un fill del rei nascut fora d'Espanya, demana la liquidació dels trets repressius del règim borbònic, una revocació de la Nova Planta municipal i el reconeixement de la diferenciació natural entre les parts de la monarquia, és a dir, la pluralitat d'Espanya.²⁹

La veritat és que l'exercici de la capitalitat catalana per part de Barcelona fou prou lluït al llarg dels set anys que van de l'ascens al tron de Carles III, l'octubre de 1759, a la mort del marquès de La Mina, capità general que governava des del final del regnat de Felip V i que desaparegué d'escena un dels primers dies de l'any 1767.

La peculiaritat jurídica i social catalana, subsistent malgrat la Nova Planta en molts aspectes, exigia dels governants locals un exercici constant d'adaptació de les ordres reials. I per aquesta raó, el càrrec de capità general –la magistratura personal posada per Felip V al capdavant del Principat– havia tendit a eixamplar-se, a adquirir tonalitats virregnals.³⁰

28. María de los Ángeles PÉREZ SAMPER, «Poder y sociedad en la Cataluña de mediados del siglo XVIII: la visita real de Carlos III en 1759», dins *Primer Congrés d'Història Moderna de Barcelona*, Barcelona, Universitat de Barcelona, 1984, vol. 2, pàg. 275-285. Una aproximació més recent: Sebastià SOLÉ I COT i Joan PONS I ALZINA, «Notes sobre l'organització i el paper polític de la noblesa catalana entre les crisis de 1766 i 1773», dins Ramon GRAU (coord.), *El segle de l'absolutisme...*, pàg. 156.

29. Malgrat les dificultats historiogràfiques esmentades, el document ha estat considerat molt rellevant des de mitjan segle XX (GRAU, «A l'entorn del memorial de greuges de 1760...»).

30. GARRIGA («Despotismo ilustrado y desorden social», pàg. 491), interpreta l'extralimitació dels capitans generals i la seva pugna amb l'Audiència i el Consell de Castella en termes de confrontació entre modernitat i tradició: «Innovación frente a tradición

Entre tots els capitans generals del segle, destaca en aquest aspecte el marquès de La Mina,³¹ que féu un ús summament discrecional dels seus poders i treballà sobre la base d'un reconeixement implícit o explícit de les estructures estamentals nominalment suprimides per la Nova Planta: el braç de la noblesa i, sobretot, el consell dels col·legis i gremis de Barcelona.³² Tan personal era la seva actuació que un observador francès del moment, el comte de Saint-Priest, podia fer-se ressò de

en el Siglo de las Luces: los militares frente a los togados, los saberes letrados frente a la práctica de los asuntos, los ágiles Secretarios frente a los pesados Consejos, la nueva idea de *policía* frente a la vieja categoría de justicia. [...] dos modos distintos de concebir la gestión de los asuntos públicos: letras-togados-Consejos-justicia frente a experiencia-militares-Secretarios-policía. [...] dos modelos diferentes de conducir el gobierno de la monarquía, los que a modo de arquetipos han sido llamados *monarquía jurisdiccional* y *monarquía administrativa*». Al marge de la correcció tipològica d'aquests conceptes, la seva aplicació historiogràfica a les realitats de govern a la Catalunya setcentista comporta abundants paradoxes. A parer nostre, el règim de la Nova Planta arrenca de la ignorància deliberada de les estructures de la societat catalana i és, per aquesta raó, ineficaç, encara que no sigui tradicional; mentre que l'acció executiva dels capitans generals és un pedaç obligat per aquella inadequació del concepte general del nou govern borbònic a Catalunya, i mostra la seva efectivitat sobretot en situacions crítiques, sense que per això es pugui qualificar de sistema modern. No és un sistema: depèn massa de l'habilitat, la sensibilitat o el carisma del militar de torn. El seu èxit o el seu fracàs no tenen a veure amb la modernitat.

31. El clímax de l'enfrontament entre capitans generals i Audiència es produí els anys 1752-1755 sota el govern del marquès de La Mina, segons Eduardo ESCARTÍN, «El des- acord del Reial Acord (1716-1755)», *Pedralbes*, 4 (1983), pàg. 113-146, i GARRIGA, «Des- potismo ilustrado y desorden social...», pàg. 492-493 i 511-512 (documents en apèndix). Però, com diuen aquests autors, la taxativa reafirmació de la Nova Planta pel Consell de Castella enfront de les extralimitacions del cap militar no va tenir gaire efecte, perquè La Mina acudí directament a la cort, a veure Carles III, que el recolzà de nou. En ocasió d'aquesta contradicció palesa entre ordres totes avalades per la signatura reial, un lletrat deixà escrita una resignada i aclaparadora acceptació del poder omnímode del monarca: «El rey es dueño de todo; es el supremo oráculo de la monarquía; está asistido de la summa increada providencia para el acierto en el gobierno de sus dominios; en cuyo supuesto devemos siempre creher que lo que manda es lo justo, lo mejor, lo más combeniente» (document citat per Garriga).
32. El braç de la noblesa havia estat suprimit el 1714 i no fou reconstituït legalment fins el 1875, però segons SOLÉ i PONS, «Notes sobre l'organització...», pàg. 158-161, els nobles catalans intentaren constituir-se en cos, amb els seus diputats, possiblement en emulació de l'organització corporativa dels gremis, arran dels fets de 1766. I en efecte, uns autodenominats diputats de la noblesa actuaran el 1766 i el 1773, encara que el cos que representaven no fruïa de reconeixement legal. Les precisions jurídiques són importants, encara que no determinants a l'hora d'examinar processos històrics on justament alguns dels agents malden per variar la legalitat. A l'empara del marquès de La Mina i, almenys en part, dels seus successors, les organitzacions corporatives de nobles i agremiats foren peces significatives en la gestió dels conflictes polítics suscitats a Barcelona i això els va empènyer a reivindicar un lloc dins la legalitat vigent.

l'aristocràtica i àcida broma que deia que, a la mort del marquès de La Mina, el rei heretaria el Principat de Catalunya.³³

Sota la tutela d'aquest gran personatge, els col·legis i gremis ocuparen un lloc prominent en l'organització de les festes ofertes a la família de Carles III el 1759 i també, l'hivern de 1763 a 1764, foren els principals organitzadors de l'olla pública en pro de les masses camperoles víctimes de la fam que afluien a Barcelona, ben proveïda a través del seu port. De fet, l'organisme corporatiu, amb la confiança del capità general, passà per damunt de l'Ajuntament, escanyat per una dotació econòmica rígida i insuficient, i format per regidors nobles, menys dominadors dels ressorts de la societat urbana, malgrat el prestigi de les seves famílies.³⁴

Els gremis van tenir també un paper destacadíssim en les mesures preventives adoptades arran de l'esclat del motí de Squillace a Madrid el diumenge de Rams de l'any 1766 i dels pasquins que convocaven un aixecament semblant a Barcelona per al dia 20 d'abril. En aquest cas d'alarma extrema del rei, però, el capità general no es va conformar amb les garanties donades pels ben coneguts dirigents de la societat civil barcelonina. En un acte que proporcionà un regust amarg al tram final d'un govern prou favorable a Catalunya, féu girar els canons de la Ciutadella i de les altres fortificacions que envoltaven la ciutat i els orientà contra les cases i els carrers de Barcelona fins que les hores crítiques haguessin passat.³⁵

33. Comte de SAINT-PRIEST, *Mémoires. Règnes de Louis XV et de Louis XVI*, Paris, Calmann-Lévy, 1929, pàg. 78: «Lamina maintenait parfaitement l'ordre en Catalogne où les habitants sont difficiles à conduire, et son autorité était telle qu'on disait à Barcelone: "Quand Lamina mourra le Roi héritera de la principauté de Catalogne". Dans les troubles qui survinrent en Espagne trois ou quatre ans après, Lamina contint sa province et il y eut moins de mouvement que dans toutes les autres d'Espagne». Saint-Priest passà per Barcelona el 1762, de manera que l'al·lusió a problemes posteriors s'ha de relacionar, sens dubte, amb els del motí contra Squillace. Aquest testimoni fou introduït a la historiografia catalana per MOREU-REY, *Revolució a Barcelona...*, pàg. 54, n. 6.

34. Jaume CARRERA i PUJAL, *La Barcelona del segle XVIII*, Barcelona, Bosch, 1951, vol. I, pàg. 64-68. L'anàlisi de la conjuntura econòmica, a VILAR, *Catalunya dins l'Espanya moderna...*, vol. III, pàg. 464.

35. GRAU, *Barcelona ante el despotismo ilustrado...*, pàg. 124-133, on, enfront d'altres documents que reflectien el punt de vista de la societat civil, vaig destacar l'interès de la breu narració trobada en un manuscrit de la Biblioteca de Catalunya (BC, ms. 119, *Genio de los naturales de Catalunya*, fol. 52), òbviament d'un autor que «debía ser alguien cercano a los círculos militares». L'exemplar que vaig consultar és una còpia estroçada just després de la descripció dels fets de 1766, quan l'autor es disposa a presentar l'avalot de les quintes de 1773. Alfonso MENÉNDEZ GONZÁLEZ, «Victoria por los catalanes». Los motines de Barcelona en 1773», *Pedralbes*, 11 (1991), pàg. 119-130, va trobar-ne a la Biblioteca Universitaria de Oviedo un exemplar més complet, que comprèn tota

Els diversos testimonis privats que es conserven d'aquest episodi coincideixen no sols en l'avaluació, sinó quasi en les paraules amb què es critica el gest del marquès de La Mina, instigat possiblement per l'atrabiliari corregidor de Barcelona, l'irlandès Bernardo O'Connor Phaly, un dels destinataris de les amenaces dels pasquins.

Per exemple, un empresari especialitzat en el comerç americà comunicava al seu corresponsal a Cadis que «aquí, bendito Dios, estamos en suma tranquilidad, no obstante las demostraciones ruidosas y de desconfianza que se hizieron el sábado pasado y el domingo, que podían con mucha facilidad ocasionar un alboroto».³⁶

El frare que s'encarregava de prosseguir els annals del convent de Santa Caterina explica, per la seva banda, que «la ciutat de Barcelona sentí molt aquesta acció violenta e imprudent del Capità General, pues la ciutat y paysans estaban quiets y no somiavan en motins, ni ruidos, y esta acció de girar los canons podia ser causa de un moti».³⁷

Unes i altres són paraules que sembla que reflecteixin la formació d'una veritable opinió pública barcelonina. Del temor que inspirà el fet i de l'animadversió i censura que recaigué sobre els militars, penja una pregunta. En cas d'esclatar un avalot als carrers de Barcelona, s'hauria fet efectiva l'amenaça dels canons? Les bones paraules procedents de la cultura enciclopedista esdevinguda despotisme il·lustrat, el decantat amor universal per les arts de la pau, l'admiració pública per la laborsitat dels catalans, on haurien quedat?

De moment, però, l'actitud pacificadora dels gremis, del consell general i dels seus quatre comissionats per fer front a l'amenaça de subversió fou compensada de manera substancial. El dia 4 de maig immediat als fets, el comte d'Aranda va engegar la reforma de l'administració local a tot Espanya, basada en la reducció del predomini nobiliari als ajuntaments i l'entrada de magistrats populars elegits anualment per

la descripció de l'avalot sota el títol «Del genio de los naturales», més una primera part de reflexions militars concebudes com a glossa de Tàcit, i una tercera de caràcter propedèutic, que s'estroneja a l'inici. Finalment, Lluís Roura i Aulinas n'ha trobat un exemplar complet al Servicio Histórico Militar de Madrid, i n'ha fet una edició de les parts segona i tercera: Pedro DE LUCUCE, *Precauciones contra alborotos, motines y rebeliones en la plaza de Barcelona*, Vic, Eumo i Institut Universitari Jaume Vicens i Vives, 2002.

36. BC (Biblioteca de Catalunya), *Fons Alegre*, reg. 384, Copiador de cartes: carta a don Antonio Rodríguez de Alburquerque, de Cadis (26-IV-1766). Aquest i altres documents de la mateixa procedència a: GRAU, *Barcelona ante el despotismo ilustrado...*, pàg. 178-196.

37. BUB (Biblioteca Universitària de Barcelona), ms. 1007, *Lumen Domus o Annals del Convent de Santa Catharina, Verge y Màrtir, de Barcelona, Orde de Predicadors, Tomo III*, pàg. 436.

barris o parròquies, i assignà precisament quatre diputats del comú al municipi de Barcelona, a més d'un síndic personer. El capità general i l'Audiència convalidaren els quatre comissionats dels gremis, ja en exercici des del mes d'abril, com els primers quatre diputats anyals, determinaren la realització de les eleccions dels anys successius a través de les corporacions i –en un bon exemple de com influeix la política que es fa a la capital catalana– ampliaren l'adaptació progremial a la resta del Principat.

Dins del mateix any, el consell dels gremis va tractar d'explotar el capital polític acumulat i encarregà a l'advocat de pobres de l'Audiència, Francesc Romà i Rossell, una defensa del règim econòmic corporatiu contra la política liberalitzadora que s'obria pas entre els ministres il·lustrats. Entre altres argumentacions econòmiques d'un cert gruix teòric, Romà hi esbossa la teoria del mercat nacional que, com ha explicat Ernest Lluch, desenvoluparà en una obra immediatament posterior, *Las señales de la felicidad de España y medios de hacerlas eficaces*, de 1768.³⁸

És l'arrencada d'un cicle polític expansiu, curt però intens, que sacsejà positivament els consistoris municipals i que, almenys a Barcelona, va tenir conseqüències irreversibles en matèries tan importants com ara la reglamentació urbanística.³⁹ Al costat d'aquests assoliments concrets en l'esfera administrativa, s'hi produïren també iniciatives de gran volada política, com és la que feia el mateix Romà i Rossell l'any 1767, en el sentit de coordinar tots els síndics personers del comú dels municipis catalans mitjançant un advocat general del públic, antecedent quasi exacte de l'actual síndic de greuges.⁴⁰

La insurrecció anticentralista de 1773 a Barcelona

Aquesta prometedora arrencada política quedà malmesa el 1771, quan, havent-se fet una divisió de Barcelona en barris i instituits els alcaldes de districte i de barri com una primera xarxa policíaca urbana, la monarquia va creure possible prescindir de l'organització gremial i

38. LLUCH, *El pensament econòmic a Catalunya...*, pàg. 1-30.

39. Marina LÓPEZ i Ramon GRAU, «Barcelona entre el urbanismo barroco y la revolución industrial», *Cuadernos de arquitectura y urbanismo* (Barcelona), 80 (1971), pàg. 28-40.

40. Ernest LLUCH, «La Catalunya del segle XVIII i la lluita contra l'absolutisme centralista...».

procedir a fer les eleccions per demarcacions territorials i amb els mitjans propis de la seva administració.

Josep Maria Torras interpreta aquesta contrareforma, o involució municipal, com el fruit concret de l'oposició dels regidors nobles als flamants diputats populars.⁴¹ Però evidentment el govern central ja hi comptava, amb el conflicte entre uns i altres; de fet, l'oposició entre regidors i diputats era el mecanisme concret a través del qual el govern podia accedir a l'esfera de competències privatives dels ajuntaments i exercir-hi funcions arbitrals.⁴²

Sigui com sigui, el fet que va treure de les mans del consell dels gremis el control de la política municipal es produí en un context de mesures uniformitzadores i centralitzadores, que començaren a sovintejar a partir de 1767. És com si el comentari irònic de Saint-Priest tingués un fons de veritat i que, a la mort del marquès de La Mina, Carles III es tro-

41. TORRAS I RIBÉ, *Els municipis catalans...*, pàg. 353-355.

42. Manuel ARRANZ, Ramon GRAU i Marina LÓPEZ, «Anàlisi històrica de l'Ajuntament de Barcelona», dins *Documents de treball per a la Carta Municipal*, Barcelona, Ajuntament de Barcelona, 1987, vol. 3, pàg. 47-52 i 78-81; GRAU i LÓPEZ, «L'Ajuntament de Barcelona sota Carles III...», pàg. 31-32. GARRIGA, «La "enfermedad política" de Catalunya...», pàg. 725, recull la interpretació de Torras i Ribé, basada en l'oposició de classes socials (nobles contra mestres gremials), i conclou: «De ahí que sea doblemente significativa la unanimidad que parece registrarse en torno a los gremios en las revueltas de 1773». De fet, aquesta unanimitat ja s'havia produït el 1766. El joc polític desenvolupat a l'entorn de Barcelona durant la primera meitat del regnat de Carles III és irreductible a la simple confrontació entre estaments –més aviat, hi havia emulació i cooperació entre uns nobles i uns agremiats que miraven de reorganitzar les seves estructures d'acció i representació col·lectives–, com també és irreductible al debat genèric entre monarquia jurisdiccional i monarquia administrativa, encara que cal tenir en compte totes aquestes pugnes per arribar a comprendre l'encadenament de les conjuntures polítiques. L'èxit del marquès de La Mina en evitar el moti de març de 1766 a Barcelona mitjançant el reconeixement del consell dels gremis, en contra de l'esperit i la lletra de la Nova Planta, o bé donà a llum la idea dels diputats populars a tots els municipis espanyols establerta immediatament per Aranda –com pensem nosaltres–, o bé, com a mínim, abonà a Catalunya l'enllaç de les noves magistratures amb els poders gremials i, doncs, la continuïtat de l'allunyament respecte a les restriccions imposades el 1716. El nou vincle dels magistrats populars amb l'Audiència i les funcions arbitrals d'aquesta en matèries de competència municipal insuflaren realisme polític en el feixuc sistema de govern jurisdiccional. L'aprofitament de la nova divisió territorial de Barcelona en districtes i barris per sostreure les eleccions de mans del consell dels gremis el 1770 té, sens dubte, les seves arrels tant en la lògica d'afirmació de la policia urbana com en la resistència dels regidors nobles, però interessa sobretot pel seu caràcter d'interferència i pels seus efectes immediats, que historiem a la nostra conferència. La gravetat de la crisi de 1773, que va posar en relleu el caràcter intempestiu del canvi de sistema i l'absència de reflexos dels caps militars hereus de La Mina i Ricla a Barcelona, féu possible la unanimitat assenyalada per Garriga. Els horitzons polítics que s'obrien deixaven molt en segon terme les mesquines pugnes entre classes en el si de l'Ajuntament de Barcelona.

bava amb les mans més lliures per aplicar els seus criteris polítics personals i els dels seus consellers immediats.⁴³ Es decidí aleshores l'expulsió dels jesuïtes, obstacle per al control de l'Església espanyola. Aparegué també la clara directriu en matèria d'unificació lingüística, tan recordada per les seves funestes conseqüències per al català com a llengua d'ús públic i escrit. Hi ha també el conjunt de mesures que miraven de transformar l'exèrcit del rei en un exèrcit nacional, les Ordenances de Carles III per antonomàsia, les que són considerades avui com el principi real de la història de l'Exèrcit com a institució al servei de l'Estat i no merament de la dinastia regnant.

Dins d'aquest darrer bloc de mesures en pro de la transformació i regularització d'un exèrcit deslliurat de les estructures estamentals, hi figura l'ordenança per al reemplaçament, promulgada l'any 1770, que exigia, amb més consistència que els intents anteriors, la generalització del sistema dels alistaments i les quintes. De moment, per al primer any, el capità general successor de La Mina, que era l'aragonès comte de Ricla, n'exceptuà Catalunya, aparentment sense que se li hagués demanat de manera expressa. Però l'any següent el rei no estava disposat a cedir.

L'ascens de Ricla al càrrec de secretari de Guerra ha deixat el corregidor O'Connor com a capità general interí, i el mes de setembre de 1772 és ordenada la pràctica dels alistaments i sorteigs per al reemplaçament de l'any 1773. La mobilització de les autoritats civils locals serà immediata. L'Ajuntament de Barcelona rep i coordina els representants dels dotze corregiments catalans, i tots plegats renovent la demanda d'exempció general de quintes, confiats a trobar un intercessor eficaç en el poderós comte de Ricla.⁴⁴ Però tot és endebades. Madrid repeteix una i altra vegada l'exigència, i al llarg dels quatre primers mesos de 1773, s'avança de manera inexorable cap a una confrontació oberta.

43. El desbloqueig de molts afers arran mateix de la mort del marquès de La Mina, ha estat remarcat recentment per SOLÉ i PONS, «Notes sobre l'organització...», pàg. 162.

44. GARRIGA, «La "enfermedad política" de Cataluña...», pàg. 726-727, que ha reconstituït el procés polític dels anys 1773-1774 sobre la base de dues consultes del Consell de Castella, datades el dia 18 de novembre de 1774 (AHN, Consejos, llig. 6863, núm. 30 i 31), resalta la importància de la Junta General de Província així formada i reunida amb permís del capità general i que els mesos de febrer i març de 1773 trameté al rei sengles súplicas en pro de la exempció de quintes, mogudes a Madrid per un "agente" o "comisionado" de la mateixa Junta. Un cop el rei no accedí a la súplica, la Junta va quedar dissolta, però Carlos Garriga mateix constata que l'agent -de nom Gabriel Garriga- «se mantuvo apoderado en Madrid».

Era previsible que tot acabaria amb l'esclafament de la voluntat catalana per part del poder reial, però els representants d'aquest poder tenien problemes a Barcelona; problemes per al control militar de la situació, car la guarnició havia anat quedant molt disminuïda per diverses causes i, en canvi, la població urbana no parava de créixer; també hi havia interrogants molt concrets sobre com procedir físicament a posar en llista els noms dels homes hàbils per al servei. A conseqüència de la contrareforma electoral esmentada, l'Ajuntament es trobava, en aquell moment, en una posició especialment feble davant els seus administrats. D'altra banda, els alcaldes de barri, encarregats de portar escrupolosos registres de població de les seves demarcacions, no se'n sortien, d'aquesta feina, perquè la mobilitat física de la gent era enorme. Per això, malgrat tots els intents primerencs i prou inhàbils de muntar l'administració perifèrica de l'Estat a escala municipal, a l'hora de la veritat –és a dir a l'hora de fer les llistes de noms– les autoritats militars hagueren d'acudir, com sempre, als gremis.

I en aquest punt precís, dia 16 d'abril de l'any 1773, comença la insubordinació de la societat civil. Els gremis de Barcelona, un a un, en solemnes reunions dels seus consells, es neguen a col·laborar en la tasca de l'allistament. Els termes de la resposta donada pels cònsols i prohoms són provocatius; una veritable venjança per la recent pèrdua de control sobre la política local. Valgui per totes l'argumentació donada pel consell del col·legi de dauradors i esgrafiadors. Deien que «no apareixia ésser competent a ningun individu del present Col·legi semblant encàrrech, que per esto tenia Sa Magestat y la Superioritat Regidors, Alcaldes y altres Ministres, dels quals és més propi y saben com se dehuen portar en semblants assumptos segons las reals instruccions [que] s'els tenen comunicadas».⁴⁵

O'Connor i el seu substitut com a corregidor, marquès de Vallesantoro, demanen aleshores a les corporacions les llistes dels seus associats, però –llevat d'algun gremi molt poc nombrós– la negativa és també

45. *AHPB* (Arxiu Històric de Protocols de Barcelona), Joaquim Tos-Brossa, *Manual* (1773), Consell del Col·legi de Doradors i Esgrafiadors, 16-IV-1773. GARRIGA («La "enfermedad política" de Cataluña...», pàg. 727), a partir de la documentació indicada en la nota anterior, informa que els gremis sol·licitaren, infructuosament, poder celebrar Junta general per determinar –cita Garriga– «lo que juzgaban más conveniente al bien de la Patria y servicio de la Corona». Els termes de les respostes de les diferents corporacions, que hem anat trobant i que són quasi idèntics, indica que, en absència d'aquella possibilitat de constituir el consell general de col·legis i gremis, aquests acordaren donar una mateixa resposta negativa, sense estendre's a fer altres consideracions, que reservaven per a l'òrgan col·lectiu d'existència intermitent i en aquell moment impedita.

general. I encara, a dos dies del projectat allistament, els manen acompanyar els regidors i alcaldes de barri pels carrers a la percaça dels joves. I novament topen amb la negativa. I a darrera hora, el vespre del dia 3 de maig, els caps militars han d'acceptar l'evidència, allò que els gremis han sentenciat fa quinze dies; és a dir, que al matí següent els representants locals de l'autoritat reial estaran sols pels carrerons de la ciutat i s'hauran de trobar cara a cara amb els nois i amb les seves famílies, casa per casa. Significativament, entre els membres de l'Ajuntament, el comissionat per fer la feina és Nicolau Sivilla, un famós teixidor de seda i particip d'empreses a dins i a fora de l'estructura corporativa. Després de tantes oscil·lacions de criteri i de tantes ordres no executades, la feblesa del poder reial a Barcelona ha esdevingut pública i notòria.⁴⁶

I el motí esclata de bon matí, el dia 4 de maig. Es tracta d'un moviment en massa de jovenalla que corre pels carrers. Primer fugen des-

46. La síntesi dels fets que segueix fins al final de l'apartat és basada en un conjunt ampli de bibliografia i fonts documentals que no podem ressenyar aquí de manera exhaustiva. Les referències essencials són: Andrés Avelino PI Y ARIMON, *Barcelona antigua y moderna*, Barcelona, T. Gorchs, 1854, vol. I, pàg. 658-668, que es basa en documentació municipal, però tradueix també una tradició oral; les tres obres de Jaume CARRERA I PUJAL, *Historia política y económica de Cataluña, Siglos XVI al XVIII*, Barcelona, Bosch, 1947, vol. II, pàg. 447-462; *La Barcelona del segle XVIII*, Barcelona, Bosch, 1951, vol. I, pàg. 68-82; i *Historia política de Cataluña en el siglo XIX*, Barcelona, Bosch, 1958, vol. I, pàg. 85 i vol. VII, pàg. 43-47, fonamentades principalment en documentació municipal i de l'Audiència, que hem pogut comprovar en la majoria dels casos; i Francesc TORT MITJANS, *El obispo de Barcelona Josep Climent i Avinent (1706-1781). Contribución a la historia de la teología pastoral tarraconense en el siglo XVIII*, Barcelona, Balmes, 1978, pàg. 348-361, que incorpora fonts eclesiàstiques (sobretot els annals del convent de Santa Caterina, que hem explotat més exhaustivament) i el núm. 31 del lligall 6.863 de la sèrie *Consejos* ((AHN) Archivo Histórico Nacional), consulta del Consell de Castella motivada per la intervenció del bisbe Climent a favor dels insurrectes. A aquests autors principals que podem utilitzar i seguir en el moment de preparar la nostra conferència, cal afegir ara, com hem dit, Carlos GARRIGA («Despotismo ilustrado y desorden social... » i «La "enfermedad política" de Cataluña...»), que es fonamenta en la mateixa consulta núm. 31 i, sobretot, la núm. 30 (AHN, Consejos, lligall 6.863), sobre l'actuació dels dirigents gremials. Mentre que la bibliografia anterior era basada en fonts de les corporacions públiques locals (Ajuntament de Barcelona, Audiència de Catalunya), interessades a minimitzar l'abast de l'avalot de les quintes, Tort i, sobretot, Garriga aporten el punt de vista dels fiscals i del plenari del Consell de Castella, interessats a denunciar els perills de la insubordinació de les forces vives de la societat barcelonina, amb la cooperació activa o passiva d'autoritats civils, militars i eclesiàstiques. El caràcter d'aquestes consultes del Consell de Castella fa que continguin definicions i qualificatius d'una gran contundència que nosaltres sols havíem pogut copsar a través dels dos documents de l'Arxiu General de Simancas transcrits a l'Apèndix documental que clou aquest volumet. Afegim notes amb informació rellevant procedent dels treballs de Garriga o amb dades nostres que no acaben d'encaixar amb la visió elaborada per aquest autor.

ordenadament dels regidors i alcaldes, tan esverats com ells, i després es reuneixen en punts estratègics. Els 'únics' enfrontaments greus, amb una dotzena de víctimes, entre morts i ferits greus, adolescents a penes, es produeixen quan un grup de minyons tracta de sortir de la ciutat pel Portal Nou i és repel·lit a trets pels odiats burots, sense que hi hagi hagut una ordre superior específica en aquest sentit. Altres han anat cap al Pla de Palau, a manifestar-se davant la residència del capità general. I el grup més nombrós i efectiu entra a la catedral per la força i convoca el tradicional i prohibit sometent amb les grosses campanes. L'alarma és general a Barcelona i a la rodalia, incomunicada perquè les portes de les muralles han estat tancades.

A dins de la catedral, el bisbe Josep Climent, valencià, tracta de calmar els avalotats, però aquests li demanen insistentment el miracle: «Senyor bisbe: faci que no hi hagi quintes». I el pastor, rodejat per la turbamulta que l'aclama i confia en ell, davalla cap a casa del capità general. L'excel·lent monografia de mossèn Francesc Tort sobre aquest gran eclesiàstic del Set-cents dona detalls sobre l'escena del vell casal del Pla de Palau. O'Connor hi té reunides les autoritats militars i les civils de l'Audiència, i es discuteix la posada en marxa de la repressió armada. Contra el parer d'alguns oficials i magistrats castellans o estrangers d'origen, favorables a l'ús immediat de la força, el parer de dos personatges sosté l'actitud pacificadora del bisbe. Es tracta de Manuel Sisternes i Feliu, cèlebre fiscal de l'Audiència, amic personal de Climent, valencià com ell i que l'ha seguit a Barcelona, i d'un militar barceloní de naixença i de noble origen aragonès, Ramon Pignatelli. El selecte annalista de Santa Caterina, home ben informat dels ets i uts de l'alta política dels partits que intriguen i pugnen a la cort de Carles III, interpreta tot això en clau de solidaritat entre ciutadans de l'antiga Corona d'Aragó.⁴⁷

Segui com sigui, el bisbe surt de palau al migdia amb un edicte de suspensió provisional de quintes. El moviment ha triomfat en poques hores, i la ciutat pot dormir tranquil·la ja aquella mateixa nit. Al dia següent, l'Ajuntament, el mateix bisbe, el consell general dels gremis, ressuscitat per a l'ocasió, i la junta dels comerciants de la ciutat, adrecen al rei sengles documents que repeteixen, fil per randa, la mateixa versió dels fets: cap institució social de Barcelona, de fet cap ciutadà adult, no hi ha participat, en l'aldarull; sols ha estat un rebombori espontani, sense replecs de cap mena, de l'infima plebs, secundada per la inconscient quitxalla que roda pels carrers. Els regidors hi fan relluir el seu menyspreu social,

47. *BUB*, ms. 1007, *Lumen Domus...*, pàg. 460. *TORT*, *El obispo de Barcelona...*, pàg. 350.

i el bisbe, en canvi, la cura paternal sobre les ovelles esgarriades del ramat. Però el fons és el mateix: la total exculpació de la societat civil. Les responsabilitats morals, tanmateix, són prou clares. L'àmplia publicitat donada als memorials de reclamació contra les quintes, començant per l'elevat pel mateix Ajuntament amb els dotze corregiments, i, sobretot, la negativa dels prohoms dels gremis barcelonins a participar-hi han estat els atiadors de la rebel·lió dels joves.

La contraofensiva pacífica de les forces de la societat civil barcelonina, guiada pel seu bisbe, dona fruits immediatament. L'Audiència, agafant-se a la teoria exposada al rei sobre el caràcter desorganitzat del rebombori i l'escassa entitat social dels avalotats, es nega a investigar, a buscar culpables, a preparar la repressió que volen engegar O'Connor i altres caps militars, i aixeca un mur de silenci definitiu que protegirà amb eficàcia la ciutat.⁴⁸ La recerca dels responsables és declarada impossible i, mentrestant, el consell dels gremis torna a funcionar amb permís de les autoritats superiors.⁴⁹

48. La consulta de l'Audiència al rei, de 21 de juliol de 1773, revela unes responsabilitats no recollides en els expedients estudiats per Carlos Garriga i fa sospitar que el tribunal s'inhibí, no pas per manca de coneixement, sinó per haver trobat indicis d'una xarxa molt vasta de complicitats. El dia 6 de maig l'Audiència havia decidit «que, en atención al estado actual de las cosas y a que podían perturbar la pública tranquilidad qualesquiera visibles diligencias o averiguaciones que se hicieran relativas a la averiguación de los motores o cómplices principales del alboroto sucedido en esta capital el día 4 del mismo, se suspendiese por entonces formar autos algunos, estando únicamente los ministros del crimen a la vista de todo, procurando adquirir reservada y extrajudicialmente aquellas noticias en tiempo más oportuno». El rei, a través del ministre de la guerra, comte de Ricla, aprovà aquest criteri el 4 de juny, i aleshores l'Audiència pensà «que devían los ministros tomarse algún tiempo más para continuar las averiguaciones, que, habiendo de ser secretas, ya conocían que con dificultad podrían conducirles al logro de las noticias ciertas y seguras», de manera que fixà una reunió el dia 9 de juliol. I aquest dia, «cada uno de los ministros fue comunicando las noticias que pudo adquirir con maña y con secreto, y combinadas todas, habiendo hecho en el assunto las devidas reflexiones, deteniéndose mui particularmente en la consideración de la gravedad de la materia y de las resultas que podría tener el señalar autores de unos hechos tan criminosos por sólo informes extrajudiciales», es decidí que «no podían dar noticias ciertas y seguras» (ACA (Arxiu de la Corona d'Aragó), Audiència, reg. 813 (Consultas), f. 498-500).

49. Amb la consulta del Consell de Castella (núm. 30) a la mà, GARRIGA, «La "enfermedad política" de Cataluña...», pàg. 728-729, descriu la reunió de la junta dels caps de les corporacions el dia 6 de maig i la consegüent elecció de dotze comissionats i insisteix en la formalitat d'aquesta represa d'activitat: «los colegios y gremios se cuidaron en todo momento de actuar de modo enteramente conforme a derecho, hasta el punto de que la así llamada *Di-putación* no se tuvo por formalmente constituida hasta que, a instancia de sus miembros, el día 7, el corregidor les notificó mediante escribano la designación que había recaído en sus personas por decisión de la Junta». Des d'aquesta data, els diputats es reuniren cada dia, i alguns dies dos cops, fins el dia 3 d'agost, i la investigació posterior va constatar que la Diputació s'havia anat reunint almenys fins al dia 19 de juliol de 1774.

Des de Madrid, el rei fa tornar a Barcelona dos delegats de la noblesa catalana, que eren a la Cort per tramitar una petició que després examinarem, i els encomana que busquin discretament una sortida airosa a l'afer de les quintes. En una carta feta en nom de Carles III, Ricla arriba a insinuar que el sorteig, «con que se verificase que se obedecía al Rey, se hiciera de qualquiera modo».⁵⁰

La solució, tractada en el si de l'Ajuntament barceloní, són els sorteigs simulats, aplicables no sols a la capital sinó també a la resta del Principat, que es beneficia una vegada més de la cohesió i força superior de la societat urbana. La descripció del frare de Santa Caterina és ben rica:

En effecte día 11 de juny de 1773 se tragueren a sort 29 jòvens o fadrins per servir al Rey. Se féu la extracció ab tota quietut. Però tots los que sortiren per servir al Rey eran ya comprats y se i havian obligat per diners que'ls havia promès la Ciutat a serbí al Rey. Esta extracció de estos 29 fadrins de la urna se féu a vista dels alcaldes castellans y oficiales del Rey, qui cregueren que realment havian los 29 estat sortejats, y que no se havia usat de algun artifici. Però la veritat del cas és que en la urna hi havia certa trampa, pues encara que hi havia molts centenars de bollatins solament qui los treya podía trobar y trèurer algún redolí dels 29 que eran ya comprats. Com se feia açó és difícil de escriurer-se, però és cert que's féu d'aquest modo, perquè yo vas vèurer lo modelo y a instar de eix se fáren per altres parts de Cathalunya ahont també se feren sorts, però la realitat era que's feyan ab diners. Feta la extracció, luego se llevà acte per mà de notari de haver-se fet la quinta y sorteig com manava lo Rey y se envià a la Cort, y ab açó quedaren satisfets los senyors castellans.⁵¹

Després de feta la comèdia, que s'anirà reproduint ja cada any sense més trasbalsos fins a ple segle XIX, l'Ajuntament de Barcelona s'adreça

50. *BUB*, ms. 1007, *Lumen Domus...*, pàg. 461. GARRIGA, «La “enfermedad política” de Cataluña...», pàg. 730, dóna el detall de les gestions fetes a Madrid, probablement sota els auspicis del comte d'Aranda, i amb intervenció dels diputats de la noblesa catalana, enviats a Barcelona amb «comisión privativa de la Corte para tratar el modo más suave y conducente de hacerse las quintas», que, segons paraules de Gabriel Garriga, consistiria a fer «listas ydeales e ymaginarias» de mossos per treure'n sols «aquellos que antes estubiesen ya comprados o prevenidos» a càrrec dels col·legis i gremis.

51. *BUB*, ms. 1007, *Lumen Domus...*, pàg. 461.

al rei en els termes més encomiàstics per expressar la gran alegria col·lectiva que comporta haver trobat la fórmula ideal per satisfer el desig del monarca idolatrat; tot expressat sense detallar quina és la fórmula, naturalment. És aquest el tipus de memorial que ha estat vist per més d'un historiador modern com una mostra de servilisme i d'abjecció política profunda de les institucions catalanes.⁵²

Els diputats dels col·legis i gremis faran servir àmpliament, durant més d'un any, la carta blanca obtinguda per resoldre els costos dels pseudovoluntaris.⁵³ Al final d'aquest cicle històric, l'any 1775, quan la diputació és suprimida per un temps, els seus membres, que ja han sortit d'una presó d'algunes setmanes, són acusats retrospectivament, amb bastant de fonament però sense noves conseqüències penals, dels càrrecs següents: actuar com a representants legals del conjunt dels gremis davant dels ministres i del mateix rei; mantenir un agent a la Cort amb facultats per seguir l'expedient de les quintes; dotar-se d'una organització interna amb diversos càrrecs; reunir-se clandestinament; procedir a l'exacció de derrames entre les corporacions; i demanar i obtenir l'ajut econòmic dels nobles i els eclesiàstics.⁵⁴

Havent conegut la trampa de les urnes pocs dies després del sorteig, el descontentament i la desmoralització de les tropes i dels oficials castellans i estrangers que són a Barcelona esclaten per les festes de Cor-

52. La retòrica és, tanmateix, ideada per confondre el lector: «Barcelona, esta capital que no respira sino amor y obediencia por la Augusta Real Persona de Vuestra Magestad, asida y asociada de los fieles corazones de todos sus naturales, se postra nuevamente a los Reales Pies de Vuestra Magestad, no ya con rubor y llorosa (como un mes ha), penetrada del más lastimoso dolor por el detestable desvío que experimentó de una parte inconsiderada de su infima plebe, sino justamente alborosada, aviendo logrado oy el dia más feliz, sólo comparable con los en que Vuestra Magestad la honró con su soberana presencia, derramando en ella sus amorosas piedades y dignaciones. ¡Qué venturosos momentos, Señor, aquéllos! ¡Y qué afortunados los del dia en que ha reunido todos los ánimos a un solo corazón, a una voz sola! Gracias, Señor, a la clemencia de Vuestra Magestad; pues a las entrañas amorosas de padre tan benigno y al propio convencimiento de algunos mozos sin reflexión deve esta ciudad el recobro de su dicha. Precedidos los requisitos y demás diligencias previas al alistamiento y sorteo, queda éste ejecutado públicamente con general tranquilidad y con las formalidades prevenidas en la ordenanza» (AHCB, 1D-IV, *Político: Representaciones*, 1773, f. 135v-137 (11 de juny)).

53. I per continuar pugnant per l'exempció definitiva del sistema de quintes. Vegeu Apèndix 2. Un cop acabat aquest treball d'anotació ens ha arribat el llibre de Lluís ROURA I AULINAS, *Subjecció i revolta en el segle de la Nova Planta*, Vic, Eumo, 2006, rellevant per als temes que ens ocupen i, en especial, per a la continuïtat de la pugna sobre allistaments després de 1775.

54. La consulta del Consell de Castella d'18 de novembre de 1774 (AHN, *Consejos*, lligall 6.863, núm. 30) ha permès fer una reconstrucció molt detallada del procés seguit contra els dirigents gremials i de les accions prèvies d'aquests (GARRIGA, «Despotismo ilustrado y desorden social...», pàg. 499-507; i «La "enfermedad política" de Cataluña...», pàg. 731-735).

pus, en forma d'enfrontaments personals dels soldats forasters amb una població que aprofita les celebracions tradicionals d'aquells dies per demostrar la joia col·lectiva i que no és pas en l'estat d'esperit més adequat per presentar l'altra galta. Davant la crispació creixent, el capità general O'Connor té una sortida molt característica, però absolutament fora de la realitat: redactar un edicte que condemna a la pena de mort qualsevol militar que ofengui un civil de Barcelona i demanar a l'Audiència que en promulgui un altre d'equivalent aplicable als ciutadans que ofenguin els soldats. L'Audiència s'hi nega en rodó i la repressió queda en paper mullat. Entre els caps militars i les institucions civils, les espases en alt.

Al llarg dels mesos de juny i juliol de 1773, O'Connor lliscarà per un tobogan de descrèdit personal i arrossegarà amb ell tot l'estament castrense i la mateixa concepció militaritzada del govern del Principat imposada arran del 1714. Quan el capità general obliga els passejants de les nits d'estiu a portar una llanterna perquè puguin ser controlats en tot moment, es troba amb una manifestació cada vespre sota el seu mateix balcó. La gent, ben organitzada, acudeix al Pla de Palau amb fanalets de diverses grandàries, formes i colors, que agita alegrement. El general s'adona de l'escarni, però no fuig d'estudi. Publica un altre edicte amb la prohibició de concentrar-se al Pla de Palau o a qualsevol altre lloc i de portar fanals que no siguin blancs. La nit següent, no hi ha concentracions i l'autoritat aprofita l'avinentesa per declarar-se satisfeta i permetre finalment al públic passejar sense llums. Són els últims i ben galdosos actes de govern en què intervé O'Connor, perquè el govern central, degudament informat per l'Audiència, el destitueix el darrer dia del mes de juliol, juntament amb el corregidor de torn, marqués de Vallesantoró, i renova els càrrecs militars de Catalunya i Barcelona amb individus de tarannà ben diferent: Philippe de Cabannes com a capità general i el comte d'El Asalto com a corregidor.⁵⁵

És un final d'etapa, però no un final de la història, que per definició no en té, de final, i que s'anirà desplegant en molts altres capítols; alguns de tan còmics com aquestes darreres xerinoles estiuenques; altres de veritablement tràgics, com la forçada dimissió i mort en exili

55. CARRERA, *Historia política y económica...*, vol. II, pàg. 451-452; i més detalladament, a *La Barcelona...*, vol. I, pàg. 74-79. És de notar la peculiaritat dels arrenclements en aquesta conjuntura política. El capità general O'Connor insisteix a engegar la repressió i es mostra insensible a les raons de la societat barcelonina, mentre que l'Audiència sembla assumir-les, si no és que, en optar per l'apaivagament, de fet està obeint consignes del rei i del "partit aragonès" encara poderós a Madrid.

interior del bisbe Climent, per haver gosat intercedir a favor dels diputats gremials empresonats –com he dit– un any després d'aquella festa, quan el govern de Madrid es començava a veure amb cor de prendre alguna iniciativa política a Catalunya i l'emprengué contra els individus i les institucions que dirigien Barcelona per autoritat reconeguda, no imposada.⁵⁶

Entre la repressió política i el debat teòric sobre l'economia

L'any 1988, al Segon Congrés d'Història Moderna de Catalunya, vaig exposar privadament un esbós de la narració que acabo de fer a alguns col·legues. Entre ells, hi havia un historiador del dret, encara jove però amb obra feta, Josep Maria Gay i Escoda, traspassat a començament

56. GARRIGA, «La “enfermedad política” de Cataluña...», pàg. 733-734, addueix que la reacció de la Cort contra les irregularitats produïdes a Barcelona, amb la tolerància dels representants locals del poder del rei, havia de ser especialment forta perquè feia poc, arran dels motins contra Squillace de 1766, els ministres més influents havien cregut necessari reforçar l'absolutisme, «fijando –si se me permite la exageración– una suerte de doctrina oficial sobre la *constitución política de la Nación española*, cuyo principal artifice debió de ser Campomanes», que, de fet, era «una constitución política *antipolítica*,alzada sobre la base de la no-participación en cuerpo de los vasallos», reduïts a la condició d'individus obedients i, com a molt, suplicants. Podriem remuntar aquest esforç de construcció doctrinal una mica, almenys fins al *Tratado de la regalía de amortización*, del mateix Campomanes (1765), que teoritza una «Constitución civil que unió a todos los individuos del Estado en un solo cuerpo místico, mediante cuya unión no puede el particular abusar de su dominio en perjuicio de la república, ni el príncipe y el legislador permitirlo, sin faltar a la obligación mutua del citado pacto de sociedad que atribuye al particular el dominio y al príncipe la potestad» (citada per Santos M. CORONAS GONZÁLEZ, «Estudio preliminar», dins Pedro RODRÍGUEZ CAMPOMANES, *Inéditos políticos*, Oviedo, Junta General del Principado de Asturias, 1996, pàg. XVI, nota 16). Coronas acentua la formulació pactista de Campomanes, però ja Luis SÁNCHEZ AGESTA (*El pensamiento político del despotismo ilustrado*, Madrid, Instituto de Estudios Políticos, 1953, pàg. 96-97) va mostrar que, com en Rousseau, el pacte era invocat per Campomanes sols un moment, com a tràmit de la justificació del poder absolut del monarca. És clar que Campomanes completa aquesta afirmació monàrquica amb l'exaltació del “ministerio togado” i de la cadena jeràrquica de funcionaris i, en aquest sentit, la seva fórmula és més moderna, en el sentit de secularitzada, que l'apel·lació resignada als *arcana imperii* (vegeu més amunt, nota 31); i a més, apareix com a reacció a les torbacions causades per unes directrius de govern que han variat allò que s'havia anat fent –semblava– des de temps immemorial i que han tret el monarca del seu esplèndid allunyament de tota quotidianitat. La pragmàtica de 17 d'abril de 1774 en prevenció d'avalots, feta a la vista dels esdeveniments barcelonins més recents, conté una ratificació de la doctrina de Campomanes (vegeu GARRIGA, «Despotismo ilustrado y desorden social... », pàg. 494-497).

d'aquest estiu que ara acaba. En parlar-ne, tot seguit em va oferir incondicionalment dos documents, que ell mateix havia trobat a l'Arxiu General de Simancas i que pensava que podrien ser-me d'alguna utilitat per arrodonir la història. Em sembla que no puc dedicar millor homenatge a la generositat i a l'expertesa d'aquest investigador que fer esment exprés d'uns documents certament remarcables.⁵⁷

Un dels documents es refereix a l'afer particular d'aquella ambaixada de la noblesa catalana que es trobava a Madrid quan va esclatar l'avalot de les quintes. Es tracta d'un informe pericial reservat sobre la conveniència o no d'admetre l'existència d'una junta de la noblesa laica del Principat, reconeguda *de facto*, anys enrere, per l'esmentat marquès de La Mina.⁵⁸ El capità general que substitueix O'Connor i que ha d'informar el govern sobre la pretensió dels nobles, Philippe de Cabannes, no hi veu cap inconvenient, en el fet de cedir-hi, atesa la qualitat aristocràtica dels demandants. Però l'anònim perit és ben contrari a considerar la noblesa catalana com un cos amb organització pròpia. Les paraules que utilitza no poden ser més eloqüents:

Es bolver al principio de la libertad antigua en donde se conocía el Principado por estamentos. En lo que desean, se havilita el Brazo de la Nobleza. Los Gremios ya juntos se juzgan Cuerpo y llaman Diputación quanto escriben; con

57. El descobridor dels documents n'havia fet un ús tangencial per cloure –amb la mateixa citació literal que fem tot seguit– un treball dedicat a glossar un altre document no datat que situa a l'inici del regnat de Carles III però que, seguint indicis que ell mateix dona, és més probable que sigui de 1723. Vegeu Josep Maria GAY I ESCODA, «Un "projecto... para restablecer el antiguo magistrado de Cataluña" al segle XVIII», *Recerques*, 13 (1983), pàg. 155.
58. SOLÉ i PONS, «Notes sobre l'organització...», pàg. 158-163, han recollit informació sobre l'activitat a Madrid dels dos regidors nobles, Copons i Ponsich, enviats per l'Ajuntament de Barcelona després del motí de Squillace el 1766 per tal que, «en nombre de la noblesa, los colegios y gremios, i toda Catalunya, expresen su acendrado amor al rei»; sembla que com a premi per la no participació de Barcelona en aquell avalot, el fet és que obtingueren, el gener de 1767, una plaça a la Sala de Millons del Consell d'Hisenda per a les ciutats amb vot a Corts de Catalunya i Mallorca, que havien restat excloses d'aquesta Diputació del Regne com a represàlia al final de la guerra de Successió. No sembla tan sorprenent que, arran d'aquest canvi estructural favorable, preparat des de l'inici del regnat de Carles III, els regidors barcelonins destacats a Madrid per l'Ajuntament veïessin possibilitats de restaurar el braç com a part d'una representació del país en unes corts comunes a tot Espanya. Els historiadors esmentats indiquen que el context de 1773 no era el més favorable a aquesta pretensió, i potser tenen raó, tot i que, arran mateix de la crisi, el rei acudí als diputats nobles barcelonins perquè viatgessin a la capital catalana com a emissaris seus i facilitessin la solució discreta al problema del sorteig.

que ya no falta sino el Brazo Eclesiástico, que saldrá mañana, y, después, que adquieran privilegios y exenciones con que se separen del yugo. Con que, ¿a qué multiplicar Cuerpos, si no podemos allí con los que hay?⁵⁹

L'altre document, també reservat, és un informe sobre la situació militar de Barcelona, motivat justament per l'avalot de les quintes. Després de passar revista a l'estat de les fortificacions i de la guarnició i de proposar mesures de caràcter estrictament estratègic, l'expert anònim s'estén en consideracions sobre possibles mesures d'altra mena per «cortar la raiz del mal». Es tracta, bàsicament, de mesures de política econòmica, si dins del concepte de política econòmica hi cap tractar de restringir la capacitat productiva i el benestar material dels ciutadans d'una part del propi país.

Efectivament, el comerç –diu l'informant– és positiu sempre que el rei se'n beneficiï de manera proporcionada, però, en el cas de Catalunya, la reconeguda laboriositat i l'enginy dels naturals fa que els comerciants aprofitin les mesures reials «enriqueciéndolos más de lo conveniente», la qual cosa «los ensoberbece, los llena de ambición y los dispone a la inovediencia». Així ha estat –segons l'autor del document– arran del motí de les quintes, quan, entre altres coses, els comerciants aprofitaren per enderrocar una bona part de la caserna dels Encants, que el rei els havia cedit temporalment com a llotja de comerç: «se dieron priesa a derriarlo en lo principal, con escándalo de la guarnición y complacencia del paysanage». En efecte, aquest és el primer acte que féu possible que la Junta de Comerç projectés i executés el nou edifici neoclàssic de la Llotja, que, emblemàticament, protegeix i exalta el saló gòtic, memòria dels temps de la florida econòmica medieval que els barcelonins volien renovar sota Carles III de Borbó.

El mateix funcionari fa una crítica no menys radical de les manufactures, i molt especialment de les fàbriques d'indianes, acusades de ser responsables de molts mals socials i polítics. A propòsit de les

59. AGS (Archivo General de Simancas), *Guerra Moderna*, lligall 1465. Vegeu-lo íntegre a l'Apèndix 3. Segons GAY, «Un proyecto...», pàg. 155, nota 60, l'autor del paper és el comte de Ricla i la data posterior a l'avalot de les quintes: darrers mesos de 1773 o any 1774. Aquesta datació és adequada, perquè s'al·ludeix a Philippe de Cabannes com a comandant general. En canvi, del segon paràgraf es desprèn que Ricla no pot ser l'autor del document sinó més aviat el destinatari: «Jamás oyó Vuestra Excelencia esta Junta en Cataluña, ni yo supe de ella en su tiempo, ni en el del señor marqués de la Mina, pero ellos la dan por establezida solemnemente».

assemblees que s'hi celebren, les acusa d'una cosa que jo no he vist recollida en cap altra font: «en muchas de ellas nació a un mismo tiempo el tumulto del día 4 de mayo». I també en sortiren –diu l'informe– els implicats en els incidents centrals de les festes del Corpus. El dictamen de l'autor de l'escrit que anem ressenyant és que «por estas razones sería mui conveniente trasplantar algunas fábricas a otras partes, donde sean más útiles al Estado, y no puedan conspirar contra la tranquilidad pública». I així mateix, creu que caldria desviar una part de la gran demanda d'uniformes, armes i pertrets militars a altres províncies d'Espanya.⁶⁰

Un dels grans mèrits d'aquest darrer document és que emmarca de manera perfecta l'ideal d'una indústria dispersa, rural, que, l'any següent, el 1774, exposarà el ministre Pedro Rodríguez Campomanes al seu cèlebre *Discurso sobre el fomento de la industria popular*, i que algun historiador modern ha pres –prou càndidament, em sembla– com una benintencionada elucubració econòmica sobre les vies per a la industrialització d'Espanya, quan no és altra cosa que un florit embolcall per amagar una directriu política encaminada a desactivar la renaixent ciutat de Barcelona.⁶¹ I això que un dels preceptes més vistents del

60. AGS, *Guerra Moderna*, lligall 1465. Vegeu Apèndix 4.

61. Com més de lluny es consideren el context històric, la personalitat política de Campomanes i el seu pensament, més fàcil és d'acceptar la incontaminació d'aquesta darrera derivació ideològica, sobretot si l'anàlisi dels escrits es fa des de la perspectiva disciplinària de l'economista modern. Així, per exemple, el clàssic Joseph Alois SCHUMPETER (*Historia del análisis económico*, Barcelona, Ariel, 1982, pàg. 214-215) defineix Campomanes com a «hombre de gran cultura y gran capacidad [que] intervino, desde sus cargos políticos o fuera de ellos, en todos los grandes problemas económicos de su tiempo y de su país», com un “economista aplicat” que comprèn «el proceso económico mejor que algunos teóricos» i que, en la seva obra principal dins d'aquest ram, el *Discurso sobre el fomento de la industria popular* de 1774, mostra «lo poco que tenía que aprender –si es que algo podía aprender– del *Wealth of Nations*». Si hi afegim un punt de vista estatalista espanyol, Campomanes, el seu *Discurso* i les Societats Econòmiques d'Amics del País que promovia apareixen sota la llum més favorable i desinteressada. Entre molts exemples, triem altre cop els més clàssics: Ramon CARANDE, «El despotismo ilustrado de los “amigos del país”», dins *Siete estudios de historia de España*, Barcelona, Ariel, 1969, pàg. 143-181; i Gonzalo ANES, «Coyuntura económica e “ilustración”: las Sociedades de Amigos del País», dins *Economía e “ilustración” en la España del siglo XVIII*, Barcelona, Ariel, 1969, pàg. 11-41. Campomanes, la seva obra com a economista i les Societats Econòmiques han trobat lectors menys crèduls dins la historiografia catalana. Destaquem-ne: Ernest LLUCH, «El caso de la no fundación de la “Sociedad Económica de Amigos del País de Barcelona”», *Revista de Occidente*, XXIX, 115 (1972), pàg. 51-70; i Josep FONTANA, «Nacimiento del proletariado industrial y primeras etapas del movimiento obrero», dins *Cambio económico y actitudes políticas en la España del siglo XIX*, Barcelona, Ariel, 1973, pàg. 55-95), especialment pàg. 68.

pensament econòmic de Campomanes diu: «El verdadero interés del Estado consiste en mantener dispersa la industria en caseríos y lugares chicos». ⁶²

No crec que costi gaire de comprendre per què el *Discurso sobre el fomento de la industria popular* apunti directament contra l'economia urbana i que la seva continuació, el *Discurso sobre la educación popular de los artesanos y su fomento*, publicat el 1775, tracti d'intervenir els gremis amb el pretext de millorar-ne l'exercici professional. En efecte, dins l'univers que dorm als dipòsits de l'Arxiu General de Simancas i que Josep Maria Gay ens ha fet conèixer, l'enllaç de les coses és clar. Es tracta d'observacions sobre el terreny, d'hipòtesis amb finalitat pràctica, no d'especulacions macrohistòriques sobre si el desenvolupament econòmic a llarg termini és compatible amb les estructures de la societat estamental, per exemple. Si les imputacions contingudes als informes interns dels ministeris són certes, la força de xoc de la societat barcelonina surt de les fàbriques d'indianes, que nosaltres veiem nuades amb la indústria moderna; l'organització és la dels col·legis i gremis, que veiem sovint com una relíquia medieval; i tot combinat, reconstitueix la força de l'estament popular, peça complementària dels altres dos braços que es trobaven per legislar a les antigues Corts, encara que nosal-

62. *Discurso sobre el fomento de la industria popular*, Madrid, Antonio de Sancha, 1774, pàg. LXXIII. A l'entorn d'aquesta frase, l'editor modern, John REEDER («Estudio preliminar» dins Pedro RODRÍGUEZ, CONDE DE CAMPOMANES, *Discurso sobre el fomento de la industria popular (1774). Discurso sobre la educación popular de los artesanos y su fomento (1775)*, Madrid, Instituto de Estudios Fiscales, 1975, pàg. 27-28), supera la mera glossa idealista del discurs i arriba a la conclusió que «Campomanes el economista toma siempre un segundo puesto con relación a Campomanes el estadista». Arran de la recerca d'Inmaculada URZAINQUI i Álvaro RUIZ DE LA PEÑA (*Periodismo e ilustración en Manuel Rubín de Celis*, Oviedo, Centro de Estudios del siglo XVIII, 1983), José Miguel CASO GONZÁLEZ («La literatura de 1759 a 1808», dins *Historia de España (fundada por Ramón Menéndez Pidal)*, Madrid, 1987, vol. XXXI-I, pàg. 567 i nota 52), assigna l'autoria del *Discurso sobre el fomento de la industria popular* a Rubín de Celis, responsable el 1774 mateix de la traducció del *Traité du chanvre* de Marcandier (1758), edició castellana incrementada amb un «Discurso del traductor sobre el modo de fomentar la industria popular de España». Caso afegeix: «Campomanes hizo alguna corrección, añadió diversas notas y publicó el discurso por orden del Consejo, sin indicar nombre de autor. Todos creyeron, sin embargo, que lo había sido él, cosa que no desmintió nunca». Amb independència d'altres consideracions que podrien fer-se a partir de la comparació d'ambdues publicacions, el fet en si permet pensar que la proposta econòmica del *Discurso sobre el fomento de la industria popular*, manllevada en efecte a Marcandier i que pot haver estat objectiu genuí de l'annex de Rubín de Celis, no és ja el centre real de la proposta deguda a Campomanes. El caràcter adjectiu de la «indústria popular» respecte a la directriu política explicaria molt bé per què Campomanes, teòric de la monarquia absoluta, no es va sentir obligat a desenganyar ningú sobre la publicació auspiciada pel Consell de Castella el 1774.

tres tendim a no veure el poble, ni els nobles, ni els eclesiàstics del segle XVIII des d'aquesta perspectiva.

Els dos discursos de Campomanes, malgrat el seu to didàctic i teòric, foren àmpliament difosos a través dels canals ordinaris de tramesa de les reials resolucions, ordenances i manaments diversos, de manera que les institucions governatives de rang inferior no van vacil·lar en absolut i li atribuïren una significació política directa.

L'Ajuntament de Barcelona, en qualsevol cas, es va esforçar a rebatre les dues elucubracions del ministre amb sengles memorials de l'any 1776, que figuren entre les produccions més ambiciosos del consistori al llarg del segle, per bé que, en aquell punt baix de la representació popular, apareixen molt marcades per les pors de classe dels regidors.

El primer i principal d'aquests dos memorials se situa des del primer moment en el territori explícit del discurs sobre la indústria popular i, dins d'un to sempre molt respectuós amb Campomanes, adopta l'estratègia de pintar una economia urbana i regional perfectament articulada, amb els gremis al bell mig. És una visió tan falaguera que presenta com a innecessària l'aplicació dels criteris del ministre a Catalunya, per molt que es reconeixin oportuns per a la resta d'Espanya. Naturalment, els magistrats municipals de Barcelona afegeixen de tant en tant que el govern podria contribuir encara a la millora de les coses amb privilegis i exempcions fiscals. La part final del document conté una insistència en els efectes favorables de dues mesures defensades altres vegades per l'Ajuntament: l'ampliació de la llibertat de comerç amb Amèrica i la reinstauració de la Universitat de Barcelona a base de suprimir la de Cervera.⁶³

El segon memorial de l'Ajuntament, centrat en el tema de l'educació i subsidiari de l'anterior, es dedica a argumentar la importància i el valor positiu del sistema gremial en aquesta esfera, amb malicioses i divertides insinuacions sobre la paternal preocupació de Carles III, que el porta a interferir en l'educació cristiana encomanada naturalment a les famílies.⁶⁴

63. *AHCB*, 1D-IV, *Político: Representaciones*, 1776, 38 folis sense numerar (27-II-1776).

64. «...con qué expresiones de ternura, de fidelidad, de agradecimiento podrán desaogarse los ánimos de estos felizes pueblos al ver a su adorado monarca que, despojándose como de sí mismo, con un acto de religión el más sublime, les da un continuado exemplo del obsequio y veneración debida a la virtud y a la divinidad, primer móvil y único obgeto de todos sus designios; de los sentimientos de pureza y humildad profunda, que elevan al que los posee a la cumbre del verdadero heroismo; de las máximas que deben adoptar los padres en la educación tan essencial de sus hijos; y de la excelente proporción que les facilita para abrazarlas útilmente; descendiendo (por decirlo assí)

Al marge dels temes principals dels dos memorials, determinats pel contingut dels discursos de Campomanes, i al costat de la defensa de l'estructura corporativa, que és el tema d'obvi interès polític local, l'Ajuntament hi fa lliscar, com de passada i en els dos escrits, una crítica de les fàbriques d'indianes. Al primer discurs, ho fa a propòsit del clàssic tema del luxe immoderat i la confusió social que creen els alts salaris, i també de la reducció de les pastures municipals barcelonines a causa dels prats d'indianes instal·lats a la maresma de Sant Martí de Provençals.⁶⁵ En el segon, potser més explícit, els regidors indiquen la diferència entre els estables –i controlables– gremis, i les inestables fàbriques, perquè no sols «a voluntad de los comerciantes se abren o cierran cada dia muchas», sinó que «sus operarios regularmente no son unos mismos, supuesto que emprenden aquella ocupación quando puede serles lucrosa, dexándola quando dexa de serlo».⁶⁶

En definitiva, la defensa dels gremis contra Campomanes que edifica l'Ajuntament barceloní de 1776, temorenc i envejós alhora dels èxits dels empresaris manufacturers i del nou món que aquests darrers anuncien juntament amb els seus obrers, comparteix amb el ministre, potser inadvertidament, el disseny de la desindustrialització barcelonina. Els regidors marquen una línia divisòria entre empreses gremials i empreses industrials lliures, conceptualment prou clara però que la realitat empírica s'havia encarregat d'atenuar amb efectes econòmics i polítics importants.

desde lo más alto de la magestad a los menores intereses de sus pueblos, para ponerles a la vista quantas contiene el nuevo Discurso de la educación popular de los artesanos, para cuio logro no omite diligencia que le parezca conducente, no malogra momento que pueda ser oportuno, ni desprecia medio que tenga alguna conexión con tan superiores fines» (*AHCB*, 1D-IV, *Político: Representaciones*, 1776, f. 336). Hi veiem una crítica dissimulada a la pèrdua d'aura de la monarquia des del punt de vista de l'aristocràcia.

65. La denúncia d'aquest fenomen és també, i molt principalment, una acusació als agents locals de la mateixa monarquia, en concret els intendants, que han cedit parcel·les als fabricants en règim d'emfiteusi: «...para poner corrientes estas fábricas son necesarios varios y costosos prerequisites, como son un operario cubierto y capaz para los telares, asoteas espaciosas para los dibujantes, pintores y gravadores, y prados llanos y amenos con inmediación a alguna laguna, asequia, noria, o estanque para el blanqueo de los lienzos, enjuto y soleo de las indianas, pero ¿acaso será justo que con estos y otros pretextos que, o se abultan o se aparentan, se proponen y excedan las facultades que parece se han concedido a algunos fabricantes para ocupar una crecida porción del público, como se ha verificado de algunos años a esta parte sin conocimiento de la Ciudad en las tierras llamadas del Juncar, destinadas por Su Magestad para el pasto de las reces que sirven al abasto público de esta plaza y tropa de guarnición...?».

66. *AHCB*, 1D-IV, *Político: Representaciones*, 1776, f. 338v i 341r (10-VIII-1776).

Ben diferent, i força més sagaç des del punt de vista polític, és la resposta a Campomanes elaborada immediatament després per Antoni de Capmany.⁶⁷

67. Com veurem més endavant, la prelació cronològica dels memorials municipals respecte al treball de Capmany no és clara. CARRERA, *La Barcelona...*, vol. II, pàg. 149-150, va formular una hipòtesi menystinguda pels historiadors posteriors, però que trobo cada vegada més versemblant: «És de creure que en Capmany [un cop instal·lat a Madrid el 1774] no deixaria de mantenir correspondència amb elements de Barcelona, i més en aquells temps, puix de resultes de la commoció del maig de 1773 per la qüestió de les quintes, els col·legis i gremis enviaren comissionats a Madrid per a realitzar importants gestions; i just com anava de diners En Capmany, tal vegada li encomanaren escriure una apologia dels gremis per a contrarrestar els atacs que els dirigí el comte de Campomanes, fiscal del Consell, en els seus dos *Discursos*». Malgrat que subscriu les reticències a acceptar la hipòtesi de Carrera i Pujal formulades per Ernest LLUCH (*El pensament econòmic...*, pàg. 41), GARRIGA, «La “enfermedad política” de Catalunya...», pàg. 736-737, ha arribat a una conclusió pròxima a la nostra: «me parece que los sucesos de Barcelona no pudieron dejar de influir de forma directa en el debate sobre los gremios, que tuvo su momento álgido precisamente entre 1774 y 1778 y fue protagonizado por Campomanes y Capmany», un debat que no era «puramente económico –quiero decir, de política económica–, sino también de política *tout court*». Segons Garriga, en el cas del *Discurso sobre el fomento de la industria popular*, hi ha el dubte de si, en el moment de redactar-lo durant la primavera-estiu de 1774, la notícia dels esdeveniments de Barcelona havia arribat a Campomanes (cosa, a parer nostre, indiscutible perquè el conflicte s'havia generat un any abans) i podia influir-lo. En el cas del *Discurso sobre la educación popular*, en canvi, ja li «resulta inverosímil que no repercutieran de alguna manera». Respecte al *Discurso económico político en defensa del trabajo mecánico de los menestrales* de Capmany, Garriga afirma el mateix: «resulta inverosímil, en cualquier caso, que no hubiera alguna relación entre aquellos acontecimientos y esta obra».

La resposta de Capmany

Provatures juvenils i decantació personal

Antoni de Capmany i de Montpalau era un infant de quatre anys el 1746, quan va morir Felip V, les mesures repressives del qual havien ocasionat feia tres dècades una minva important del patrimoni de la família del futur historiador, que era originària de les terres gironines. El 1759, a la mort del següent i més benèvol rei, Ferran VI, Capmany tenia divuit anys i acabava els seus estudis d'humanitats i lògica al Col·legi Episcopal de Barcelona. Per tant, l'accés al tron de Carles III va coincidir amb un moment de presa de decisions personals importants.

Per aquell temps, el marquès de La Mina havia renunciat a un dels seus somnis: implantar les milícies provincials a Catalunya. Aquesta institució, creada per Felip V el 1734, consistia en exèrcits particulars formats a les províncies per l'acostumat sistema de les quintes i encarregats de la defensa del mateix territori provincial. Per raons òbvies, en aquell moment fundacional els països de la Corona d'Aragó n'havien restat exclosos. Al marge ja de la teoria de les milícies provincials, que venia de la França més tranquil·la, el primer Borbó d'Espanya, tot desviant-les de la funció originària, les va utilitzar amb bon èxit a les darreres campanyes italianes i les convertí a la pràctica en un complement de l'exèrcit del rei. Així, doncs, quan el marquès de La Mina, ja en temps de Ferran VI, va tractar d'implantar-les a Catalunya la perspectiva teòrica d'una autonomia militar era ja massa erosionada per compensar en la percepció dels catalans els inconvenients del procediment de la quinta. Aquest cop, no calgué cap avalot, i el rei es va quedar amb els acostumats voluntaris pagats, els denominats fusellers de muntanya, cos d'infanteria lleugera, única aportació militar de Catalunya a les empreses del rei.

L'hàbil polític que era el marquès de La Mina va mirar aleshores d'afalagar la noblesa del Principat i atreure-la a un servei militar realment voluntari, amb l'esquer que els joves nobles serien tractats tot seguit com a cadets i els quedarien obertes les portes a la promoció dins l'escalafó de l'exèrcit reial.

L'entrada d'Espanya a la Guerra dels Set Anys el 1761 va fer augmentar la pressió del nou rei Carles III en matèria de reclutament després dels anys de pau anteriors. Per enèsima vegada, es va repetir el joc d'ordres, reclamacions i negociacions que portava finalment a la formació d'algun cos d'infanteria lleugera. En aquesta tongada, Antoni de Capmany, que havia entrat com a cadet al regiment de cavalleria dels dragons de Mèrida, extingit precisament el 1762, obtingué el grau de sotstinent d'un regiment de tropes lleugeres de Catalunya, novament format. Amb aquest cos participà en l'estèril campanya contra Portugal de l'any 1762 i, més tard, destinat a Andalusia per als temps de pau, es va guanyar entre els companys l'epítet –suposo que lloatori–, d'«alférez de los libros».⁶⁸ Després de nou anys de servei, el 1770, Capmany decidí d'intrompre la carrera castrense i va separar-se així del destí d'altres catalans de la seva generació, alguns dels quals van anar efectivament ascendint, com ara Esteve Miró, instal·lat a Nova Orleans com a governador de l'efímera província imperial de la Luisiana entre 1782 i 1791.⁶⁹

Casat i instal·lat a Sevilla, Capmany buscà el contacte amb el cèlebre polític peruà Pablo de Olavide, promotor de la repoblació de la Sierra Morena, i va col·laborar, des de la fi de 1773, en la darrera fase d'aquesta empresa pública emblemàtica del regnat de Carles III. Ho féu en qualitat d'agent de selecció i reclutament i com a director de les famílies menestrals catalanes que s'instal·laren a La Carolina el 1774. Olavide demanava sobretot agricultors i fabricants que poguessin muntar a les colònies andaluses empreses per al proveïment militar com les famoses de Barcelona. Capmany estava més interessat a portar-hi un estol diversificat d'artesans, i els tractes que va fer amb aquests eren massa generosos per al gust del peruà, de manera que la reducció de l'abast de l'operació va ser un fet fins i tot abans de la ressonant caiguda d'Olavide en mans de la Inquisició, el 1776.⁷⁰ Antoni de Capmany,

68. VALLS, «Biografía de don Antonio de Capmany...», pàg. 81.

69. Juan José ANDREU OCARIZ, «Militares catalanes en Luisiana», *Primer Congrés d'Història Moderna de Catalunya*, Barcelona, 1984, vol. II, pàg. 205-213.

70. Antonio de P. ORTEGA COSTA i Sofia DíEZ TEJERINA, «Catalanes en la colonización de Sierra Morena (Correspondencia entre Olavide y Capmany)», *Boletín del Ilustre Colegio Nacional de Economistas*, 43 (1964), pàg. 3-12.

endut altra vegada pels llibres, s'havia instal·lat mentrestant a Madrid, la seva residència definitiva, a prop de les fonts del diner públic, fins al daltabaix del 2 de maig de 1808.

La més antiga de les obres escrites de Capmany, que ha arribat a nosaltres en forma de manuscrit, signada amb el pseudònim Pedro Fernández, el dia 28 de gener de 1773 a Sevilla, té un títol llarg i entortolligat, característicament setcentista com tots els del nostre autor, però una mica més encara: *Comentario sobre el Doctor Festivo y Maestro de los Eruditos a la Violeta, para desengaño de los Españoles que leen poco y malo*. Es tracta d'una resposta a *Los Eruditos a la Violeta*, obra publicada el 1772 per un altre jove militar escriptor, José Cadalso. Al seu torn, aquest col·lega andalús de Capmany havia mirat de desmuntar la caricatura de la societat espanyola que conté la carta número setanta-vuit de les *Lettres persanes*, inventades pel geni satíric del baró de Montesquieu i orientades principalment a criticar els costums francesos. Capmany tracta de fer veure a Cadalso, el futur autor de les *Cartas marruecas*, que, tot i que aquesta no era la intenció de la seva resposta a Montesquieu, la crítica dels estereotips il·lustrats del prestigiós pensador francès i la consegüent exaltació de les aportacions de la cultura hispànica podia ser llegida com una invitació a continuar tancats als valors moderns i arrepapats en una autosatisfacció d'allò més injustificada i contraproduent. El jove assagista polític català s'estén en declaracions d'encesa admiració pels avenços assolits a l'Europa del seu temps i en consells fervents d'obrir les portes d'Espanya a la influència estrangera.⁷¹ Són declaracions i consells ben sintonitzats amb la ideologia oficial del regnat de Carles III de Borbó i que es poden llegir també en altres escrits seus i en la refosa del *Comentario* sobre Cadalso que oferí com a discurs d'ingrés a l'Academia de la Historia de Madrid.⁷²

71. Obra redescoberta i reivindicada per Julián MARIAS, *La España posible en tiempo de Carlos III*, llibre de 1963 reeditat dins *Obras*, Madrid, Revista de Occidente, 1966, vol. VII, pàg. 291-429 (l'edició del text setcentista, que és la justificació i el centre de l'assaig, ocupa les pàg. 397-419). El descobridor de l'autoria de Capmany ha estat Nigel GLENDINNING, «A note on the autorship of the Comentario sobre "El Doctor Festivo y Maestro de Eruditos a la Violeta, para desengaño de los Españoles que leen poco y malo"», *Bulletin of Hispanic Studies*, 43 (1966), pàg. 276-283. Ens n'hem ocupat a GRAU i LÓPEZ, «Antoni de Capmany: el primer model...», especialment pàg. 14-20.
72. Hans JURETSCHKE, «La contestación de Capmany a Cadalso y su discurso de ingreso en la Academia de la Historia», *Revista de la Universidad de Madrid*, XVIII, 69 (1969), pàg. 203-221, va mostrar que el *Comentario* de 1773 fou reutilitzat en aquella cerimònia acadèmica. Més recentment, Javier ANTÓN PELAYO, «El discurs de presentació d'Antoni de Capmany a l'Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona (1782)», *Manuscrits*, 19 (2001), pàg. 163-174, n'ha palesat una altra versió, molt propera a la publicada per Ju-

Les obres dels anys següents, *Discursos analíticos sobre la formación y perfección de las lenguas, y sobre la castellana en particular* i *Arte de traducir el idioma francés al castellano*, de 1776 totes dues, i la influent *Filosofía de la elocuencia*, de 1777, encaixen perfectament amb el disseny de modernització de l'alta cultura establert abans. Són intents de depurar l'idioma castellà en decadència, heretat dels escriptors barrocs, i de convertir-lo en un instrument tan adequat als perfils científics de la cultura moderna com la llengua francesa. Però aquesta marxa acadèmica, en aparença tan clara, aquesta ambiciosa immersió progressiva en els plantejaments cosmopolites tan útils al reformisme borbònic, es trenca l'any següent, el 1778, amb la publicació d'un escrit dedicat a un tema molt específic i molt nuat amb problemes locals, barcelonins per ser més exactes: el *Discurso económico-político en defensa del trabajo mecánico de los menestrales, y de la influencia de sus gremios en las costumbres populares, conservación de las artes y honra de los artesanos*, signat amb el pseudònim Ramón Miguel Palacio. Aquí acaben les provatures juvenils de Capmany, com a militar, colonitzador, polemista i acadèmic, successivament; unes experiències que li han permès de veure per dins més d'un aspecte del decantat règim del despotisme il·lustrat de Carles III.

La defensa de l'estament popular i de la seva funció política

És veritat que es pot trobar un antecedent personal de la defensa del treball artesà als punts tercer i sisè del *Comentario sobre el Doctor Festivo*, dedicats per Capmany a acceptar amb humilitat el bàsic encert global de la imatge d'Espanya pintada per Montesquieu com un país poc afeccionat al treball productiu, i molt amant, en canvi, de les espases i les guitarres.⁷³ Però no és menys cert que la temàtica econòmica havia desaparegut de les obres publicades per Capmany immediatament

retschke. És clar que procedir a aquestes adaptacions successives del text publicat sota el nom "Pedro Fernández" era una solució còmoda per a Capmany; tanmateix, ratifica la seva fidelitat a un ideari molt compromès amb el cor de la Il·lustració europea.

73. «De estos nobles hablaba Montesquieu; de estos dones postizos, de estos intrusos caballeros, que no se conocen en otros países; que en pudiendo blasonar que, ni ellos, ni sus padres no se humillaron a la industria mecánica, usurpan el primer lugar en los actos y concurrencias públicas, sobre el laborioso artesano y el activo labrador en cuyos hombros descansa el Estado [...] ¿Hay alguno que ignore todavía el menoscabo con que se miraban entre nosotros el comercio, las artes y la labranza?» (reproduït per MARIAS, *La España posible...*, pàg. 405).

abans del discurs sobre els gremis, i que ara, en recuperar-la, fa brillar l'activitat catalana sobre el teló de fons de la indolència meridional.

També és cert que el *Discurso económico* està dedicat a l'asturià Pedro Rodríguez Campomanes, el ministre enamorat de la llibertat de comerç i de treball, el promotor de la indústria rural i de l'educació popular, el protector de les Societades Econòmiques de Amigos del País; i que això sembla situar Capmany, que viu a Madrid, a la recerca dels favors del poder constituït. Però no són menys notoris l'ús d'un pseudònim, destinat a amagar més que no pas a declarar el mèrit de l'autor, i, sobretot, l'ambigu joc entre la dedicatòria i el contingut del discurs. En efecte, Capmany, l'estudiós dels recursos retòrics, adreça al cèlebre ministre de Carles III una lloança exagerada. El català li diu, ni més ni menys, que «hoy, por una feliz y repentina revolución, debida toda al influxo y luces de Vuestra Señoría Ilustrísima, fermentan en la nación ideas claras de economía, y puros sentimientos de bien público». ⁷⁴

La substància del discurs, en canvi, és una defensa aferrissada de la institució dels gremis, atacada pel mateix Campomanes com a incompatible amb el progrés. S'hi poden llegir sentències com la següent, dita amb l'aire displicent que Capmany reserva per als punts que en realitat més l'interessen:

Todos los días vemos cosas buenas, sin querer indagar de qué dimanar, porque es más fácil ver que pensar. Pero a lo menos digamos que son dichosos aquellos países cuyo pueblo, a impulsos de la necesidad, y de su utilidad propia, ha erigido unos saludables establecimientos [els gremis], dispensando a los gobiernos el trabajo y cuidado de imaginarlos. ⁷⁵

La confrontació entre el superflu entestament dels governs moderns i els assoliments pràctics dels gremis tradicionals converteix retrospectivament l'elogi inicial a Campomanes i a la seva «feliz y repentina revolución» en un sarcasme. Als cèlebres ministres innovadors, se'ls deu, en el millor dels casos, el descobriment de la sopa d'all. L'escriptor català

74. Ramón Miguel PALACIO [Antoni de Capmany], *Discurso económico-político en defensa del trabajo mecánico de los menestrales, y de la influencia de sus gremios en las costumbres populares, conservación de las artes, y honor de los artesanos*, Madrid, Antonio de Sancha, 1778, s. pàg. (dedicatòria «Al Ilustrísimo Señor D. Pedro Rodríguez de Campomanes»).

75. *Discurso económico...*, pàg. 35.

se situa en el bàndol del racionalisme, certament, però no pas d'un racionalisme abstracte, apriorístic, que començava a quedar antiquat, sinó del racionalisme empíric que per aquell temps empenia a Europa la conquesta del món de les ciències humanes, de l'art i de la filosofia mateixa.⁷⁶

Capmany gosa encara retorçar una mica més la cosa, dins la dedicatòria del *Discurso económico-político*, quan qualifica com a gremis les Societats Econòmiques d'Amics del País, agències criptoestatals estimulades pel ministre asturià i destinades pel govern a substituir els gremis autèntics en la tutela de les economies locals.⁷⁷ No hi ha dubte que el català es prenia seriosament la seva nova carrera politicoliterària, encara que també sabia extreure'n matèria per a la diversió, per a ell mateix i per a la minoria selecta, la destinatària real dels seus escrits, avesada a llegir els matisos després de segles d'Inquisició i de censura.

Potser per raons de censura, justament, Capmany no va publicar el discurs en la seva versió original, sinó en una de molt rebaixada. En efecte, el *Discurso económico* que confia a la impremta el 1778 no és sinó una alteració d'un escrit que fou publicat sols deu anys més tard, el 1788, i encara de manera anònima: el *Discurso político-económico sobre la influencia de los gremios en el Estado, en las costumbres populares, en las artes y en los mismos artesanos*.⁷⁸

76. «...quiero hablar de la libertad absoluta que algunos escritos, tan llenos de antítesis como de paralogismos, suponen necesaria para la perfección y beneficio de las artes. Digo pues que este problema económico de la necesidad de los gremios para el honor, conservación y propagación de las artes tiene hasta aquí todos los hechos a su favor, y sólo las especulaciones en contra; porque en esta materia la elocuencia nada prueba, y la experiencia lo explica todo» (*Discurso económico...*, pàg. 48).

77. «Espero pues lograr el consuelo de que, aun quando mi trabajo no merezca aplausos, mi buena intención y deseo de nuestra prosperidad nacional encontrará ciudadanos indulgentes en el gremio de las Sociedades económicas, donde los hombres, por uno de los prodigios que sabe obrar V. S. I., deponiendo todo lo que no es suyo, honores, títulos y puestos, se hacen iguales para hacerse amigos, y amigos para servir mejor a la patria» (*Discurso económico...*, dedicatòria).

78. Publicat com a anònim dins Antonio VALLADARES DE SOTOMAYOR, *Semanario erudito, que comprehende varias obras inéditas, críticas, morales, instructivas, políticas, históricas, satíricas y jocosas, de nuestros mejores autores antiguos, y modernos*, Madrid, Blas Román, 1788, vol. X, pàg. 173a-176a, 173b-176b i 177 224 (per error, hi ha duplicació a la numeració de les primeres pàgines). El descobridor modern d'aquest treball capmanyà, Luis SÁNCHEZ AGESTA («La apología de los gremios de Capmany», *Archivo de Derecho Público* (Universidad de Granada), II (1949), pàg. 61-109), va arribar a la conclusió que compartim: «La [versió] de Valladares tiene una clara argumentación ceñida a su objeto: la apología de los gremios; el que Capmany publicó bajo el seudónimo de Ramón Miguel Palacios distribuye su texto caprichosamente bajo una serie de subtítulos en que cuidadosamente se evita la mención de los gremios, disimulándola bajo epígrafes (honor del trabajo mecánico, apología del trabajo de los artesanos, etc.) que sugie-

Com es pot advertir simplement en comparar els títols, hi ha una diferent prelació de les facetes econòmica i política de la qüestió corporativa. I és que la versió original, la publicada més tard, aborda de manera oberta la significació política dels gremis en relació amb l'Estat. És a dir, encaixa molt més directament amb la situació creada a Barcelona el 1773, la que ha inspirat una part essencial de les reflexions en veu alta de Campomanes.⁷⁹

El paràgraf conclusiu de la primera part del *Discurso político* argumenta que a la història sempre hi ha hagut rebomboris populars, i més encara a les ciutats grans, hi hagi gremis o no; i conclou, entre l'escepticisme i l'esperança:

A lo menos donde hay gremios, tiene el gobierno unos medios ya establecidos que, mejorados en la parte que tengan defectuosa, pueden en las manos de la autoridad pública asegurar la obediencia, la tranquilidad y el buen orden de un pueblo con muchísima más eficacia y facilidad que en las ciudades donde el pueblo sufre una anarquía económica y política, y si no, véase dónde son más frecuentes los

ren temas gratos a Campomanes» (pàg. 310). A Ernest LLUCH (*El pensament econòmic...*, pàg. 39 (nota 14) i 52-53) la versió de Valladares li semblava més meditada, i d'això en deduí que, en ocasió de la «reedició» de 1788, Capmany «aclareix encara més la seva posició». Més recentment, Fernando DíEZ («El Gremialismo de Antonio de Capmany (1742-1813). La idea del trabajo de un conservador ingenuo», *Historia y Política* (Madrid), 5 (2001), pàg. 174) ha detectat la inclusió d'un important manlleu d'Helvétius en el *Discurso económico*, absent a l'altra versió, i considera inversemblant que, en cas de ser aquesta una reedició, Capmany n'hagués prescindit. Compartim aquesta idea però no l'apreciació que la versió més antiga, l'aflorada el 1788, és «un texto más desordenado, menos acabado para cumplir su cometido persuasivo y combativo en la polémica gremial». Ho hem justificat més llargament a Ramon GRAU i Marina LÓPEZ GUALLAR, «Antoni de Capmany i el primer discurs contra Campomanes», dins *Josep Fontana. Història i projecte social. Reconeixement d'una trajectòria*, Barcelona, Crítica, 2004, pàg. 539-550.

79. De l'anàlisi comparada dels textos de Campomanes, d'una banda, i dels de Capmany, de l'altra, n'hem extret la següent hipòtesi: «la diferència de to entre el *Discurso político*, de datació ignorada, i el *Discurso económico*, publicat el 1778 [...], és simètrica a la que es pot trobar entre el *Discurso sobre el fomento de la industria popular* de 1774 i el *Discurso sobre la educación popular de los artesanos* de 1775. Per això, ens sembla molt probable que el primer text d'Antoni de Capmany –el publicat el 1788– fos concebut abans que la difusió del segon dels discursos de Campomanes arribés al públic i es reobrí el diàleg entre les forces implicades en el debat. Potser fou aquesta inflexió, o si es vol, l'afebliment de la posició doctrinària de Campomanes, la responsable de la no publicació del *Discurso político*» (GRAU i LÓPEZ, «Antoni de Capmany i el primer discurs...», pàg. 544).

delitos. El hombre sin propiedad nada posee; el que nada posee nada tiene que perder; el que no tiene que perder, no tiene patria. Este hombre es el labrador sin tierra y el artesano sin cuerpo.⁸⁰

Els gremis, com a instrument de l'autoritat pública. Però prèviament, Capmany ha establert un matís d'obligatorietat del recurs a l'estructura corporativa, en sentenciar que «en las ciudades populosas, no hay otro medio de evitar la confusión y el desorden de una plebe numerosa, que el de esta economía gremial».⁸¹ I també ha recollit un argument utilitzat per Romà i Rossell el 1766 segons el qual les corporacions «exonerarán al Gobierno de una inspección inmediata, embarazosa y diaria, sobre la conducta fabril y doméstica de los ciudadanos».⁸²

A les dues versions del discurs, Capmany comença per emmarcar la defensa dels gremis en una visió global de la societat, dividida ordenadament en estaments. Aquesta és, a parer seu, la gran diferència entre el Principat de Catalunya i la major part de les terres hispàniques, el món colorista de les espases i les guitarres. En efecte, l'investigador català argumenta que, quan no hi ha divisió de classes marcada jurídicament, l'atractiu de l'honor superior de la noblesa, que no té la

80. Aquestes frases culminen la primera part del *Discurso político*, pàg. 175b. A la versió publicada el 1778, el clímax retòric queda perdut enmig d'un paràgraf: «Entonces se ve que estas sociedades particulares, que sólo son una división económica de la multitud laboriosa, no combaten a la general, antes son partes de su armonía; entonces se ve que no desnaturalizan al ciudadano, antes bien le imponen sus principales obligaciones civiles: el amor del orden y del trabajo. La plebe vaga y obscura en la República es la temible; porque en qualquiera conmoción no puede empeorar su suerte. El hombre sin propiedad nada posee; el que nada posee, nada tiene que perder; y el que no tiene que perder, no tiene patria. Este hombre es el labrador sin tierra y el artesano sin cuerpo. La historia de los tumultos populares en todos los reynos y provincias es antigua, larga y triste de referirse [...]» (*Discurso económico...*, pàg. 23).

81. *Discurso político...*, pàg. 174b. Formulació rebaixada en el *Discurso económico...*, pàg. 5: «En las ciudades populosas principalmente sería acaso imposible encontrar medio más sencillo y menos dispendioso de evitar la confusión y el desorden de una plebe numerosa que el de esta misma economía gremial subordinada al gobierno público y jurisdicción ordinaria».

82. *Discurso político...*, pàg. 173b. ROMÀ, *Disertación...*, pàg. 18-19: «los colegios y gremios son muy a propósito para mantener el buen orden, cada uno por lo respectivo a su arte; pues, aunque a cada individuo tiene su propia codicia a hacer excesivas ganancias con la falsificación de manufacturas, la consideración de que haciendo lo mismo el compañero se perderá el crédito y no se logrará la ganancia imaginada, empeña a la misma codicia a no admitir inábiles, a formar ordenanzas y a invigilar en su observancia; con lo que logra el gobierno, con poco trabajo y sin aplicación de penas que estraquen, que el mayor contrario de la sociedad se desvele, en que no se la perjudique con artífices imperitos y con manufacturas de sola apariencia».

missió de treballar, arrossega els integrants del poble a l'aventura d'una promoció social que comença per deixar de treballar amb les mans.⁸³ El descrèdit consegüent de les activitats productives posa aleshores en mans dels estrangers l'economia del país.⁸⁴ L'antídoto per a les desgràcies de tota mena que vénen a continuació –i que la Castella dels Habsburg exemplifica de manera paradigmàtica– es troba en l'organització històrica de Catalunya, que projecta encara la seva ombra benèfica sobre el segle borbònic, malgrat la interferència de la Nova Planta. Es tracta de la constitució del poble artesà en cos privilegiat, dotat del seu sistema de justícia particular, de les seves institucions i càrrecs, dels seus sistemes de promoció interna, que ofereixen a l'individu la possibilitat d'assolir un prestigi social sense sortir de la seva esfera, sense passar a incrementar el cens dels ociosos.⁸⁵ Tot això ho diu Capmany

83. En el *Discurso político...*, pàg. 179 (però no en el *Discurso económico...*), Capmany legitima el treball manual com a font de coneixement empíric, d'acord amb els postulats de la filosofia sensualista: «Las gentes que pasan rigorosamente su vida trabajando no tienen más ideas que las de su trabajo o interés, y parece que tienen todo su entendimiento en la punta de los dedos; yo no creo que esta ignorancia dañe ni a la probidad ni a las costumbres: vemos que la corrupción siempre sigue a la ociosidad».
84. *Discurso político...*, pàg. 193: «Disuélvase mañana el cuerpo de plateros, destruyánse sus fueros y sus leyes, y veremos que este oficio, sin estimación ni representación en el orden de la sociedad, queda abandonado por los españoles, y abrazado por extranjeros vagos y dispersos»; i pàg. 197-198: «Mientras el trabajo sea mirado con poco aprecio estará en manos de extranjeros, como entre los lacedemonios estaba en poder de los ilotas. En las nuevas colonias de Sierra-Morena, al principio los españoles repugnaban abrazar la agricultura con el título de colonos, porque lo traían unos extranjeros». En contra del criteri de la llibertat de treball i de moviment transfronterer de treballadors i empresaris, l'argument principal de Capmany és que la vinguda d'estrangers sense qualificació no altera gens la situació econòmica espanyola ni els valors socials –al contrari: els estrangers passen a ocupar els rangs socials inferiors– i que la dels qualificats sols pot tenir efectes favorables si troben un teixit social desenvolupat on inserir-se.
85. L'estadista Campomanes, en el seu *Discurso sobre el fomento de la industria popular...*, pàg. CLX, proclama: «Nada es más contrario a la industria popular que la erección de gremios y fueros privilegiados, dividiendo en unas sociedades pequeñas al pueblo y eximiéndolas de la justicia ordinaria en muchos casos». L'analista de les estructures socials que és Capmany, en el *Discurso político*, hi respon, tot al·ludint críticament a les funcions tutelars assignades a les oligarquies locals a través de les Societats Econòmiques d'Amics del País: «Los gremios dan honor a las artes y a los artesanos; porque los fueros hacen las clases a los ojos de la opinión general más que las mismas profesiones. Nadie es tan fatuo que crea ser independiente, pues el sultán depende de los genizaros; pero todos lo son bastante para hacerse una ilusión de libertad, que no es otra cosa que la de no ser un ciudadano juzgado por éste, sino por esotro que conozca mejor sus intereses. Hágase que los soldados dependan de los letrados, y entonces veremos confundido el paisano y el soldado, y nulos el fuero y estimación militares» (pàg. 176b). Aquestes frases, significativament, no figuren ja en el *Discurso económico*.

sense deixar d'indicar els mèrits dels règims que, com l'anterior a 1714, culminaven aquest enaltiment del poble a través de la seva participació en els governs municipal i general.⁸⁶

De la seriositat del compromís personal de Capmany amb la causa dels gremis, n'és testimoni el pas immediatament posterior al doble discurs fet en resposta a Campomanes. És la confecció i publicació, sota els auspicis de la Junta de Comerç de Barcelona, el 1779, dels dos volums de les *Memorias históricas* sobre l'economia barcelonina, que concreten la defensa genèrica de les corporacions artesanes continguda al *Discurso* i l'amplien a una apologia de tot el sistema econòmic i, per extensió, del sistema social i polític de la Catalunya clàssica, la dels reis d'Aragó. Aquí, Capmany s'identifica com el Ramón Miguel Palacio que havia signat el *Discurso económico-político* l'any anterior i passa a actuar a partir d'ara a cara descoberta. Tot i que no deixarà d'interessar-se per la literatura castellana, i de manera ben productiva encara en els anys venidors, Antoni de Capmany, com a historiador, queda definit amb aquesta obra: les *Memorias históricas sobre la marina, comercio y artes de la antigua ciudad de Barcelona*. D'ella deriven, no sols els dos volums de *Suplemento* específic que publicarà el 1792, sinó també les col·leccions i edicions documentals de tractats dels reis d'Aragó i d'ordenances de l'armada aprovades per Pere el Cerimoniós, la publicació del famós *Llibre del Consolat de Mar*; i fins i tot en deriven les *Questiones críticas* de 1807, que són com un segon i definitiu suplement.

El *Suplemento* de 1792 completa la resposta a Campomanes en un punt molt important i que ha estat molt debatut pels historiadors fins als nostres dies: l'origen de l'expansió econòmica del segle XVIII a Catalunya.

86. En el *Discurso político...*, pàg. 175a, Capmany al·ludeix a la constitució dels gremis a les ciutats medievals d'Itàlia: «Al fin, estos cuerpos ordenados, salvaron las artes del furor de las calamidades físicas y políticas, florecieron a porfia y llegaron al último grado de esplendor y opulencia, quando el senador se hacía artesano, y el artesano senador». El passatge fou objecte d'una reestructuració i ampliació prou satisfactòries al *Discurso económico...*, pàg. 44. El pare d'Antoni de Capmany, Geroni de Capmany, havia estat nomenat comptador de l'Ajuntament de Barcelona el 13 d'agost de 1776 (*AHCB*, 1D-V, *Registro de despachos*, 4 (1761-1783), f. 195); el 9 d'octubre del mateix any va trametre a Campomanes un informe històric sobre els privilegis dels gremis barcelonins i, en la carta de presentació dels documents, al·ludeix a les funcions informatives a favor dels interessos catalans que feia el seu fill a prop del poder: «Como mi hijo Antonio me insinuó que V. S. I. trabajaba en una obra de la legislación gremial, me pareció que tal vez se le acomodaría el modo económico y político con que se gobernaba esta antigua ciudad» (document de l'Arxiu Campomanes, comunicat per Pere Molas, a qui agraïm cordialment que ens hagi proporcionat aquesta prova).

Segons la concepció estatalista que caracteritza el ministre asturià, la renaixença catalana arrenca de l'ocupació militar del temps de la Guerra de Successió, de la posterior demanda estatal de pertrets de guerra, ja al·ludida, i de les mesures de gràcia associades amb aquest servei.⁸⁷ Establir aquest origen és important dins l'argumentació de Campomanes, no sols pel que representa d'homenatge a Felip V i a la seva dinastia, sinó també –i aquest matís es fa explícit a l'informe reservat de l'Arxiu de Simancas ressenyat abans– perquè és el títol de legitimitat que permet a la monarquia mirar de dispersar entre els masos i poblets de Catalunya la riquesa industrial que ella mateixa ha suscitat a Barcelona i provar d'instal·lar manufactures alternatives a les catalanes en altres províncies d'Espanya.

La resposta de Capmany a aquesta interpretació, dins el *Suplemento a las Memorias históricas*, prescindeix dels aspectes lligats a la voluntarietat dels governants del règim borbònic, tant els de temps de Felip V com els que eren aleshores al servei de Carles III, i va als fets empírics, com ha esdevingut en ell precepte metodològic essencial. I el fet és que les magnífics manufactures reials, subvencionades amb profusió, tenen una vida artificiosa abans de caure en l'esmoreïment i desaparèixer; mentre que les modestes empreses particulars dels catalans progressen de manera constant.⁸⁸ Capmany en treu la conclusió que l'impuls dels governs té una importància sols relativa i no és condició suficient per a una activitat sostinguda. Amb prou satisfacció i a base de raons positives, Capmany dona la volta a la història oficial dels Borbons:

87. «La guerra daña menos aún de lo que se piensa en ciertas circunstancias. Valencia mejoró sus fábricas con la guerra de sucesión, por haberse avecindado allí un gran número de soldados extranjeros diestros en tejer estofas de seda. Cataluña se reparó por iguales medios» (*Discurso sobre el fomento de la industria popular...*, pàg. CLXX-CLXXI). També al *Discurso sobre la educación...*, pàg. 420. Hem analitzat aquesta polèmica a ARRANZ i GRAU, «L'economia urbana de Barcelona i la Guerra de Successió...», especialment pàg. 118-131.

88. La crítica a les manufactures reials, represa a la introducció de la tercera part del *Suplemento* de 1792 (pàg. 865-873 de l'edició de la Cambra de Comerç), era ja insuperable en el *Discurso político...*, pàg. 203-204: «Toda industria que se promueve a costa del real erario siempre es violenta y dispendiosa. Primeramente los obreros trasplantados o llamados se venden caros, porque se consideran necesarios, y encarecen prodigiosamente la mano de obra. Además los sobrestantes, los zeladores y toda la corte de la fiscalidad adquieren un empleo; un empleo da un sueldo, y los sueldos no comunican luces. Entonces la fábrica no anda, y el fabricante es un ente de razón. Como no hay persona cuya fortuna siga la de la manufactura, ésta sale costosa, y al fin se arruina, porque su movimiento no era natural». Lleugera variant a *Discurso económico...*, pàg. 50-51.

Estas mismas guerras, y los acantonamientos que posteriormente se han verificado en otras partes de esta península para varias expediciones militares, no han excitado a sus moradores a estimar el trabaxo, a codiciar los frutos de la industria; y por consiguiente todos los tesoros derramados en algunas de ellas con el armamento de inmensas esquadras y reunión de tropas, no han hecho establecer un telar nuevo, ni producir una espiga más de trigo. Los exércitos suelen fomentar y enriquecer a un país, es cierto, pero es al que tiene ya industria, espíritu de economía y amor al trabaxo; al paso que asuelan a los demás, y así los temen como carga o castigo sus moradores.⁸⁹

L'exaltació de l'estament popular, del poble que treballa, com el suport de tota la societat i com l'única part d'aquesta societat que manté les característiques pròpies de la nació, és constant en Capmany. La trobem esbossada al *Comentario* a Cadalso de 1773, plenament desenvolupada com a teoria al doble *Discurso* contra Campomanes, i exemplificada històricament als treballs que deriven d'aquesta darrera opció política. La simplicitat i l'autenticitat del poble que treballa és contrastada per Capmany amb la volubilitat dels individus enquadrats en els estaments superiors i amb la inconsistència dels intel·lectuals i polítics que es deixen emportar per les modes i sovint perden el sentit de la realitat.⁹⁰

89. CAPMANY, *Memorias históricas...*, vol. I, pàg. 866.

90. «¿Qué cosa es pueblo? En Grecia y en la antigua Roma, significaba la nación entera; pero entre nosotros, que no somos ni griegos ni romanos, sólo significa una parte de ella; aunque el fondo es la nación misma, porque del pueblo han salido el clero, la nobleza, la milicia y la magistratura. Luego, estos diversos estados no son más que clases privilegiadas para santificarle, defenderle y protegerle. Este pueblo, que en su acepción civil significa el estado general, en nuestra constitución es una clase, con el noble destino de dar la subsistencia a todas las demás. La agricultura, el comercio y la industria, tres columnas del edificio social, descansan sobre sus hombros: emblema magnífico, que puede suplir al de Atlante. Por consiguiente, el pueblo, que es la parte más numerosa, y la única que trabaja, forma la fuerza física de una nación. Forma también su fuerza moral en otro sentido; porque el verdadero carácter y las costumbres de una nación se encuentran en la vida privada de la clase más numerosa, que es el pueblo; y la razón es que sólo en él son naturales, constantes y uniformes. Sólo él, como hemos dicho, puede aumentar la masa del dinero por la del trabajo; sólo él tiene un carácter, y costumbres propias; y por consiguiente, de la proserpidad [sic: prosperidad] o decadencia del pueblo puede depender infaliblemente la del Estado» (*Discurso político...*, pàg. 173a-174a). Aquesta ferma arrencada de l'argument general de l'obra és compartida pel *Discurso económico...*, pàg. 1-2, en una versió lleugerament retocada.

Capmany i el cicle revolucionari 1789-1813

Aquesta línia de pensament, que, com hem dit, es pot detectar des del primer escrit conegut d'Antoni de Capmany, va tenir excel·lents oportunitats d'expressar-se i desenvolupar-se amb motiu de la gran crisi política que s'inicià amb la Revolució Francesa de 1789 i que forma l'entorn vital de Capmany fins al dia de la seva mort el 1813.

La primera d'aquestes oportunitats vingué el 1793, amb motiu de la declaració de guerra contra la República Francesa i de l'àmplia mobilització de la societat civil barcelonina i catalana i la creació de forces armades voluntàries per combatre a favor del rei d'Espanya. L'entusiasme que es visqué al Principat en aquest moment, i del qual va participar plenament Antoni de Capmany, ha estat objecte de moltes anàlisis i interpretacions.⁹¹

Ossorio y Gallardo, governador civil de Barcelona en temps de la Solidaritat i de la Setmana Tràgica, el va interpretar com la demostració del sentiment espanyol dels catalans de la fi del segle XVIII;⁹² mentre que el seu contemporani catalanista, Miquel dels Sants Oliver, va veure-hi

91. Antoni DE BOFARULL, *Història crítica...*, vol. IX, pàg. 426-427, va treure a la llum una carta de 18 de maig de 1793 adreçada des de Madrid per Antoni de Capmany al marquès de Llupià, que narrava les gestions per donar publicitat als oferiments catalans de suport al rei en la guerra contra la República Francesa i, entre els documents rebuts a l'entorn d'aquesta activitat, subratllava: «...es más importante y grandioso el plan de defender la plaza por cuerpos urbanos de sus vecinos; que es lo mismo que darle al rey seis u ocho mil hombres para el servicio del ejército. Celebro que el capitán general trate de poner en ejecución este socorro, y que encargue su organización a esa junta de comisión. Parece que aquí no creían tanto de nosotros, pero ahora se desengañarán». A partir del mateix Bofarull, els comentaris d'aquesta carta s'han centrat en la darrera frase, on sembla que es busca a tot preu l'aprovació externa, i no en les implicacions, ben altres, del rearmament de la societat civil. Antoni AULESTIA Y PIJOAN, *Història de Catalunya*, Barcelona, Centre Editorial Artístich de Miquel Seguí, s. a. [1920; edició original 1889], vol. II, pàg. 210, ho emfasitza: «Aquest sacrifici, nova prova del espanyolisme de la terra catalana, fins en una època com aquesta en què no hi havia ombra de furs, y per lo tant no hi cabia la gelosia de part de les altres regions, tampoch fou estimat per los cortesans». Tanmateix, Aulèstia introdueix una idea amb gran futur: «Mes la terra tota, malgrat los conmovedors recorts que inspirava en ella lo crit de llibertat [la que proclamaven els revolucionaris francesos], sabia distingir per intuició constant entre la verdadera y la falsa».

92. Àngel OSSORIO Y GALLARDO, *Historia del pensamiento político catalán durante la guerra de España con la República francesa, 1793-1795*, Barcelona, Grijalbo, 1977 (edició original: 1913), pàg. 50-51. La interpretació d'Ossorio, que critica la malfança del poder espanyol envers les iniciatives catalanes, va animar els historiadors catalanistes coetanis a aprofundir l'anàlisi d'aquest episodi.

alguna reminiscència de sentiment autòcton.⁹³ A partir dels mateixos documents, Ferran Soldevila es va manifestar sorprès per la desconfiança del govern de Madrid davant les iniciatives de la societat civil catalana, tot i que aquesta s'abocava, havent oblidat el seu passat nacional, en la defensa d'Espanya.⁹⁴ Moreu Rey hi ha vist l'artificial via d'expansió oberta pel règim borbònic per desviar les energies i la inquietud social reprimides en la seva genuïna expressió revolucionària quatre anys abans, arran del rebombori del pa.⁹⁵

Els polítics i intel·lectuals catalans d'aquell moment, en canvi, promovien i vivien l'organització de cossos voluntaris a Barcelona, ràpidament i generosament dotada, com la demostració definitiva que els arguments historicistes que s'havien fet servir al llarg de tot el segle XVIII contra les quintes i el servei militar obligatori eren certs; és a dir, que en cas de necessitat veritable, el rei legítim pot comptar, com als temps de Pere el Gran, amb l'ajut espontani i gratuït del poble en armes.

93. Miquel dels Sants OLIVER, «Notes històriques sobre Catalunya en temps de la revolució francesa (primera part)», *Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans*, IV (1911-1912), pàg. 257-260, aprofundeix la línia d'interpretació encetada per Aulèstia: «¿No era això reprendre, tal volta inconscientment, una tradició rompuda feya vuytanta anys, en l'oprobri de la desfeta? Casi un segle de pau, de servitut, d'aplanament, no havia bastat pera borrar de la memòria dels catalans les reminiscències de la seva antiga constitució. Les venerades institucions del règim de franquesa deixaren un misteriós recort que va sobreviure a l'opressió y l'enviliment polítich. [...] És la vella forma que persisteix en l'instint nacional y que rondina de generació en generació fins que troba'l moment propici pera revelar-se completa, encara que sense nom. [...] En Capmany sembla pressentir-lo en la carta de què s'ha parlat; els historiadors de la nostra època, que remarcaran la pròxima aixecada del sometent, no atenen amb la paraula precisa o no s'atreveixen a arriscar-la». Oliver addueix, tanmateix, com a prova de consciència perfectament clara, un article coetani publicat per Antoni Juglà i Font el 14 de maig de 1793, qui, després d'assimilar el cos de voluntaris ofert amb «el cuerpo que llamaban la Coronela, del qual el voraz tiempo ha quasi borrado la memoria», conclou: «Yo, si quieren ustedes que les diga la verdad, estoy loco de contento al ver en cierto modo renovado o revivido un cuerpo que ha hecho siempre tanto honor a los barceloneses» (citacions de Juglà a través d'Oliver). Juglà, arxiver de la Junta de Comerç, era persona molt vinculada a Capmany des del moment de l'engegada de les *Memorias históricas*.

94. SOLDEVILA, *Història de Catalunya...*, pàg. 1.243 i ss., no torça pas la seva interpretació general de la corba històtica catalana, però ha de fer concessions davant les proves aportades per Ossorio i Oliver: «Catalunya comparteix els sentiments del poble espanyol, combat sense cap aspiració de reconquesta autonòmica, no sent, en cap dels seus estaments o dels seus homes, la més tènue vacil·lació [...]. Però un cop constatat i declarat això, cal convenir que la *Guerra Gran* posa, en certs aspectes, un aturador a la davallada. Més encara: amb el trasbalsament, en profunditat, que duu a la terra catalana, posa, çà i lla, al descobert la persistent vitalitat de l'esperit autòcton, desvetlla sentiments i recorda aspiracions i neguits, que ens permeten d'assegurar la possibilitat de ressorgiment. [...] Sí: aquest és el fet. Com en una prefiguració de la Renaixença, que ja s'acosta, retrobem, en "forma castellana, el vell patriotisme català" [OLIVER, «Notes històriques...», pàg. 260].

95. MOREU-REY, *Revolució a Barcelona...*, pàg. 96-97.

Que la nació fa honor, una vegada més, al contracte que la lliga amb la monarquia a través dels segles.

L'aixecament popular de Madrid el 2 de maig de 1808 i el seu ressò a tot Espanya va donar a Capmany una nova oportunitat per demostrar la validesa dels seus punts de vista sobre la qualitat diferencial del poble, com a dipositari principal de l'esperit nacional, que s'aixeca intuïtivament quan cal. Els cèlebres i efectius pamflets publicats amb el títol de *Centinelas contra franceses* el mateix any 1808 expressen aquesta visió ja plenament romàntica del poble, associada a la defensa de la diferenciació regional i estamental d'Espanya. Aquestes estructures tradicionals eren –en l'esperit de Capmany– els replecs que protegien la nació i els seus ciutadans dels intents francesos que, tant sota Napoleó Bonaparte com sota Lluís XIV i Felip V cent anys enrere, pretengueren la uniformització i l'anivellament social com a preludis de la implantació del poder absolut a favor d'un sol individu.⁹⁶

I no menys importants i eficients són les posteriors intervencions parlamentàries de Capmany sobre l'organització de la guerra, que trasllueixen el seu escepticisme davant l'exèrcit regular espanyol. Francesc Xavier Cabanes, militar i fill d'aquell Philippe de Cabannes que fou nomenat capità general de Catalunya el 1773, començava a divulgar la idea, recollida després per Toreno, que la manca de subjecció a la disciplina castrense és causa de l'escassa contribució de Catalunya a la defensa contra els invasors.⁹⁷ Mentrestant, Capmany s'erigia en el teò-

96. «Sepan, pues, S. M. I. y R. [Napoleó] y la Real de su caro hermano [Josep I], y sepan los eloquentes expositores de sus adorables decretos y pacíficos sentimientos: que las *convulsiones* de nuestras provincias (Dios las mantenga esta calentura) las han dado la salud, y han salvado a la nación entera. Este cuerpo exánime y desauiciado no podía menearse del hoyo en que el traydor de la patria [Godoy] le había echado, sin que primero se electrizará alguno de sus miembros; y justamente empezó por los extremos. Cada provincia se espepezó, y se sacudió a su manera. ¿Qué sería ya de los Españoles, si no hubiera habido aragoneses, valencianos, murcianos, andaluces, asturianos, gallegos, extremeños, catalanes, castellanos, etc.? Cada uno de estos nombres inflama y envanece, y de estas pequeñas naciones se compone la masa de la gran nación, que no conocía nuestro sabio conquistador, a pesar de tener sobre el bufete abierto el mapa de España a todas horas» (Antonio DE CAPMANY, *Centinelas contra franceses*, Manresa, Ignacio Abadal, 1809, pàg. 46). Vegeu: Ramon GRAU I FERNÁNDEZ, «Pierre Vilar, Antoni de Capmany i la "gimnàstica mental», dins *El (re)descobrimient de l'edat moderna. Estudis en homenatge a Eulàlia Duran*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2006 (en premsa), pàg. 197-215.

97. Francisco Xavier CABANES, *Historia de las operaciones del Ejército de Cataluña en la guerra de la usurpación. Campaña primera*, Tarragona, Imprenta de la Gazeta, 1809 (reimpressió de Barcelona, 1815), pàg. 40-41, argumenta que els cossos de miquelets eren efectius en temps de la Guerra de Successió, però inadeguats un segle després, a causa dels avenços de la topografia militar, i afegeix, pàg. 42: «¿No hubiera valido más, en lugar de levantar estos tercios, completar los cuerpos de línea, o bien formar con el

ric de la guerra de guerrilles i s'oposava, amb l'important discurs del dia 10 d'agost de 1811, al reglament que tractava de convertir les partides populars en cossos regulars i de fer renunciar a la revolucionària estratègia dels atacs per sorpresa i les organitzacions espontànies:

No parece –diu als altres parlamentaris– sino un reglamento muy meditado y dirigido, quanto mayor es el número de sus artículos, a destruir lenta e invisiblemente estos cuerpos de patriotas, que ni fueron forzados por alistamiento, ni por quinta, ni por conscripción sino llamados por su entusiasmo y amor a la independencia nacional, y así deben considerarse como soldados natos de la patria.⁹⁸

Les lliçons de la història

De lliçons d'història com aquesta, Capmany en va donar moltes als seus col·legues del primer parlament espanyol. La historiografia liberal castellana derivada dels Argüelles i els Toreno considerava aquestes lliçons irrealistes, inoportunes, bàsicament gratuïtes. De gratuïtes, en tot cas, no ho

pie que éstos podían dar cuerpos nuevos y bien constituidos? Mas la necesidad precisó a formar los cuerpos de migueletes, y en aquella época no había una autoridad suficiente que pudiese obrar de otro modo. Hemos visto a toda la juventud catalana embebida en estos cuerpos, que, aunque son dignos del mayor elogio, no han hecho, por su mala organización, lo que de ellos esperábamos. Mi voto es imparcial, soy catalán, y no deseo sino la gloria de mi provincia. Mas esta circunstancia no me impide de ver y conocer sus errores. Por éstos su patriotismo y entusiasmo no han producido los resultados que era fácil obtener, y podemos decir con razón que la falta de dirección desde su principio privó a los catalanes de la gloria de hacer el primer papel en la revolución española». Antonio DE BOFARULL Y BROCA, *Historia crítica de la guerra de la independencia en Cataluña*, Barcelona, F. Nacente, 1886, vol. I, crítica la posició de Cabanes, adoptada després per Toreno en l'aspecte tècnic concret de la guerra de guerrilles i en el polític de l'organització de juntes locals (pàg. 110-111), i reivindica guerrillers i juntes locals com a «prueba indeleble de la inutilidad que lleva en sí el sistema de centralización que viene acariciándose por algunos desde tres siglos a esta parte» (pàg. 190).

98. *Diario de las discusiones y actas de las Cortes*, Cadis, 1811-1813, vol. VII, pàg. 371 (citat per FERNÁNDEZ DE LA CIGOÑA i CANTERO, *Antonio de Capmany...*, pàg. 157-158). El pasatge reprèn conceptes exposats a *Centinela contra franceses...*, pàg. 43, després d'haver confrontat la ferma resposta espanyola amb la feblesa d'alemanys i italians: «Bona parte hasta ahora no ha peleado sino con exércitos, y no con naciones: el respeto que éstas merecen quando pelean por su casa, y dentro de su casa, no entra en las máximas da [sic] la política particular que él se ha formado. ¿Quién le ha dicho que no goza de los derechos de la guerra el que defiende su patria y sus hogares con sus puños, o con sus armas? para resistir a los que vienen a robarle sus bienes y su libertad, todo paysano es soldado: la falta de uniforme no le quita esta calidad, es soldado nato».

foren pas. Perquè al llarg de tot el procés d'ideació, convocatòria i reunió de les Corts de Cadis, Capmany va actuar com a consultor principal per a les matèries històriques, i ho féu a partir d'un mandat del poder executiu provisional organitzat després de la marxa de la família de Carles IV. És aquella comanda, específica i remunerada, la que obligà Capmany, des del primer moment, a fer-se càrrec de les respostes trameses a la Junta Central per diverses institucions i personalitats d'Espanya sobre la conveniència de convocar Corts i a ressenyar-les en la *Memoria político-histórica sobre convocación y celebración de Cortes*, signada el 17 d'octubre de 1809.⁹⁹ I la que el va portar a reunir diversos materials sobre les pràctiques parlamentàries medievals en un manual titulat *Práctica y estilo de celebrar Cortes en el reino de Aragón, principado de Cataluña y reino de Valencia, y una noticia de las de Castilla y Navarra*, publicat pòstumament.¹⁰⁰ I és el mateix mandat el que, un cop nomenat diputat a Corts, féu que l'historiador barceloní prengué la paraula molt sovint, per iniciativa pròpia o a requeriment d'altres col·legues, amb intervencions curtes de gran vivacitat o bé amb discursos més o menys extensos que va deixar escrits i que, algun cop, va fer editar a part. D'aquestes peces oratòries preparades amb molta cura, se'n poden comptar, pel cap baix, 27 al llarg de tres anys, entre setembre de 1810 i agost de 1813.¹⁰¹

La funció reservada de manera expressa a Capmany dins el procés legislatiu es desprèn, com és lògic, dels seus coneixements històrics i també de la seva proximitat ideològica amb Jovellanos, figura eminent del moment de la convocatòria de les primeres Corts.¹⁰² Ara bé, al marge de

99. José ÁLVAREZ JUNCO, «Capmany y su informe sobre la necesidad de una constitución (1809)», *Cuadernos Hispano-Americanos*, 70 (1967), pàg. 520-551.
100. *Práctica y estilo de celebrar cortes en el Reino de Aragón, principado de Cataluña y Reino de Valencia y una noticia de las de Castilla y Navarra, recopilado todo y ordenado por Don Antonio de Capmany. Va añadido el reglamento para el Consejo representativo de Ginebra, y los reglamentos que se observan en la Cámara de los Comunes de Inglaterra*, Madrid, José del Collado, 1821.
101. FERNÁNDEZ DE LA CIGOÑA i CANTERO, *Antonio de Capmany...*, pàg. 93-242, n'ofereixen una crònica prou detallada.
102. En una carta a Lord Holland, datada a Sevilla el 22 de maig del 1809, Jovellanos deia: «Desconfío mucho de las teorías políticas, y más de las abstractas. Creo que cada nación tiene su carácter; que éste es el resultado de sus antiguas instituciones; que si con ellas se altera, con ellas se repara; que otros tiempos no piden precisamente otras instituciones, sino una modificación de las antiguas» (Gaspar Melchor DE JOVELLANOS, *Obras*, Madrid, Atlas, 1956, vol. IV, pàg. 377). Dificilment trobaríem en els mateixos escrits de Capmany una síntesi tan breu i completa del pensament polític que compartia el català, que ell havia anat elaborant en solitari des de la crisi política de 1773 i que era revalidat arran de la nova crisi de 1808 per la confluència amb un moviment més vast, encara que minoritari dins les Corts de Cadis.

les esperances que Jovellanos i altres parlamentaris podien haver dipositat en la perícia del nostre personatge, ell aportà una visió pròpia, ben lligada a les seves experiències humanes anteriors i a les seves recerques històriques. De les unes i les altres, en va treure una força extraordinària.

Com és sabut, la peculiaritat del procés constituent espanyol que va culminar en la Constitució de Cadis consistí, precisament, en l'esforç per nuar el nou règim liberal amb la tradició històrica anterior a la irrupció esterilitzadora de la monarquia absoluta, de manera que l'aportació capmanyiana hi és essencial i no podia deixar de ser-ho. Ho és, per exemple, per entendre per què al famós *Discurso preliminar* de la Constitució de 1812 la referència als antecedents parlamentaris aragonesos passa per davant de la de les Corts de Castella.¹⁰³ La primera raó és que Martínez Marina, l'historiador que ha quedat, entre els castellans almenys, com l'únic subministrador de la matèria històrica d'aquell text, no era pas sol a fer la feina.¹⁰⁴ La segona raó és, proba-

103. Agustín de ARGÜELLES, *Discurso preliminar a la Constitución de 1812*, Madrid, Centro de Estudios Constitucionales, 1989. A la introducció al cèlebre text reeditat, Luis SÁNCHEZ AGESTA, «Agustín de Argüelles y la Constitución de 1812», pàg. 7-63, estableix amb claredat que Argüelles va ser sols el redactor principal del *Discurso preliminar*, obra d'elaboració col·lectiva, però, malgrat això, l'edició manté l'equívoca autoria. Dins el plantejament historicista del *Discurso preliminar*, l'enumeració dels antecedents constitucionals comença sempre per Aragó (pàg. 69 i ss.), es diu que «Aragón fue en todas sus instituciones más libre que Castilla» (pàg. 71) i s'al·lega principalment la constitució aragonesa sempre que es tracta de fonamentar els límits a la potestat reial (pàg. 71-73 i 91), a més de la gran proclamació de la primàcia europea, corrent entre els il·lustrats setcentistes, com ara Robertson: «Ninguna nación de Europa puede acaso presentar leyes más filosóficas ni liberales, leyes que protejan mejor la seguridad personal de los ciudadanos, su honor y su propiedad, si se atiende a la antigüedad de su establecimiento, que la admirable constitución de Aragón» (pàg. 96).

104. SÁNCHEZ AGESTA, «Agustín de Argüelles...», pàg. 38-41, considera Martínez Marina l'historiador que subministrà a Argüelles i els altres redactors del *Discurso preliminar* els coneixements sobre la constitució històrica d'Espanya. Però la teoria goticista i la seva continuïtat exclusiva a través de la Corona de Castella és el fil de Francisco MARTÍNEZ MARINA, *Discurso sobre el origen de la monarquía y sobre la naturaleza del gobierno español*, Madrid, Centro de Estudios Constitucionales, 1988 (l'edició original és de 1813). José Antonio MARAVALL, «Estudio preliminar», pàg. 78, conclou: «...algo distingue a nuestro autor [Martínez Marina] de otros pensadores de la época, por ejemplo, de Argüelles, tomando a éste como representante genuino de la línea de pensamiento que se expresa en el *Discurso preliminar* de la Constitución de Cádiz. Argüelles, que no es historiador, interpreta las referencias que tiene del pasado en el sentido de las modernas ideas, alterando aquéllas radicalmente. Marina, sobre cuyo pensamiento pesa mucho más un efectivo saber histórico, cree hallar en los testimonios del pasado las ideas nuevas y acaba desfigurando éstas al interpretarlas desde unos pretendidos orígenes con los que, en rigor, tenían muy escasa relación». No hi ha dubte que Capmany és personalment més a prop de Martínez Marina que de l'equip eclipsat darrere del nom d'Argüelles, però la seva matèria empírica –les constitucions catalanoaragoneses– determina alhora un grau de distorsió molt menor de la història, i una creença més forta en la seva renovada oportunitat.

blement, la magistral demostració capmanyiana de la feblesa del parlamentarisme castellà en relació amb el catalanoaragonès, demostració que és la substància mateixa de l'esmentat manual de dret constitucional comparat:

Sin facultad legislativa, sin fuerza para exigir lo que convenía al bien común de la tierra, las Cortes [de Castilla] se reducían a un cuerpo respetable de deseos que proponían lo que sus conocimientos y patriotismo les sugerían en bien del país; pero sin que sus votos formasen resolución, la cual siempre quedaba al arbitrio del monarca que las presidía.¹⁰⁵

El *Discurso preliminar* de 1812, obra col·lectiva destinada a expressar l'historicisme bàsic del primer exercici constitucional espanyol modern, no davalla fins a detallar la força desigual i l'actualitat de les tradicions polítiques dels reialmes medievals.¹⁰⁶ Però Antoni de Capmany no va desapropiar cap oportunitat de posar-la en relleu, a partir de la mateixa *Memoria político-histórica* de 1809, tant en els escrits que signà individualment com a les intervencions orals davant les Corts.¹⁰⁷

105. CAPMANY, *Práctica y estilo de celebrar Cortes...*, pàg. 233.

106. Tot i que indica implícitament la rellevància del patrimoni constitucional anul·lat per Felip V, quan parla de «aquellos que, poco versados en la historia y legislación antigua de España, creerán tal vez tomado de naciones extrañas e introducido por el prurito de la reforma todo lo que no ha estado en uso de algunos siglos a esta parte, o lo que se oponga al sistema de gobierno adepto entre nosotros después de la Guerra de Sucesión» (ARGÜELLES, *Discurso preliminar...*, pàg. 68).

107. El recorregut històric del document de 1809 és prou eloqüent. Comença: «Asegurar, como dicen algunos, que jamás ha gozado España de una constitución que contuviese en sus justos límites la autoridad soberana y las pretensiones de los vasallos, es ignorar nuestra historia, nuestras leyes, si no es malicia, y seguramente es una injuria a la nación entera. Si en la Corona de Castilla el poder y representación de las Cortes fue débil e incompleto, pues no fundaron una institución perfecta y legalmente reconocida que señalase los límites de las potestades, fue porque nunca se pensó en formar un cuerpo nacional que velase por la observancia de las leyes y se opusiese a toda usurpación de la potestad ejecutiva. Pues qué, ¿la Corona de Aragón no tuvo por cinco siglos fueros, constituciones, libertades y franquezas invulnerables? ¿Aragón, Valencia, Cataluña y Navarra no son de España y no lo eran antes?». I culmina: «Y supuesto que el congreso de las Cortes ha de tener un término a sus sesiones, y que disuelto aquél queda sólo el rey encargado de la potestad ejecutiva, debe nombrarse una diputación de individuos de cada brazo, como una emanación de la potestad legislativa, no para dar nuevas leyes ni revocar ni alterar las estatuidas, sino para hacer reclamaciones y oposiciones contra toda infracción de lo sancionado en Cortes [...]. Esta Diputación General, que en Cataluña, Aragón y Valencia se estableció a fines del siglo XIV [...] restuvo firme e ilesa su constitución política, civil y económica por tantos siglos» (publicat dins ÀLVAREZ JUNCO, «Capmany y su informe...», pàg. 546-547 i 549).

És aquesta insistència en el bagatge polític particular del Principat de Catalunya i dels altres reialmes històricament associats amb ell el que resultava insuportable per als parlamentaris procedents de les províncies castellanes. A les memòries escrites pels diputats asturians Argüelles i Toreno, la impaciència castellana –ara traduïda al llenguatge liberal– davant tot el que no fos conquesta d'un poder absolut sobre l'Estat i el país ha creat la impressió que els famosos entestaments personals de Capmany no van tenir cap incidència en el curs parlamentari de les lleis.¹⁰⁸

Les actes de Corts permeten arribar a conclusions més matisades. Capmany, conjuntament amb altres i sovint de manera individual, va presentar moltes batalles, la majoria de les quals tendien a establir un règim polític amb separació i equilibri de poders, basat en el model catalanoaragonès.¹⁰⁹ Algunes d'aquestes batalles, les va guanyar. Altres, les va perdre. I a més dels grans combats, va fer discursos que tenien, ja en el moment de concebre'ls, un aire inequívocament testimonial.

Deixeu-me acabar amb un d'aquests darrers, el seu discurs parlamentari del dia 10 d'agost de 1812. Està íntegrament dedicat a tractar de convèncer els altres diputats que exercir un ofici manual no és cap vergonya per a un ciutadà, ni per a un polític elegit pels seus conciutadans; que no és pas una dada que calgui emmascarar o callar, com ell observa que s'acaba de fer a les primeres eleccions municipals celebrades a la ciutat de Cadis sota el flamant règim constitucional,

108. Hem examinat amb un cert deteniment la bibliografia sobre l'actuació de Capmany a les Corts de Cadis a GRAU i LÓPEZ, «Antoni de Capmany: el primer model...», especialment pàg. 22-24 i 35-40.

109. Sebastià SOLÉ i COT, «La Cort general a Catalunya. Síntesi de la institució. Projectió posterior a la seva extinció», dins *El territori i les seves institucions històriques. Actes (Ascó, 28, 29 i 30 de novembre de 1997)*, Lleida, Fundació Noguera, 1999, pàg. 170, nota 212, troba que aquestes paraules de la conferència «no les hem de prendre al peu de la lletra, ja que la separació i l'equilibri de poders que propugna Capmany a Cadis són de naturalesa ben diferents a les del model *catalano-aragonès*» i que «Capmany, amb el seu historicisme, no pretenia pas de restablir les institucions antigues». Amb l'anotació que ara acaba, penso haver aportat noves proves a favor de la meua síntesi, potser massa ràpida. La posició política de Capmany deriva de l'aguda consciència de la continuïtat del disseny de poder de la monarquia absoluta, validat pels revolucionaris francesos de 1789, i confirmat aclaparadorament per la dictadura napoleònica i favorable, en el cas d'Espanya, a la marginalitat i opressió de la societat catalana. Haver combatut el centralisme des de temps de Campomanes amb uns arguments que, extrets de la realitat social empírica, havien de ser històrics, li aportà, arribada la conjuntura de 1808-1813, una clarividència conservadora que exclòia qualsevol temptació jacobina. D'aquí que, entre altres formes apreses en el vell pactisme, pensés en la reintroducció de la Diputació del General (ampliada a tot Espanya) com a fórmula per limitar el poder del monarca.

implantat el dia de Sant Josep d'aquell mateix any. La defensa de l'honor del treball artesanal, històricament lligat a les confraries i als gremis, ha quedat indissolublement unida, en el cap i en el sentiment de Capmany, a la defensa del municipi com a cèl·lula política bàsica de la nació, la nació formada per ciutadans. En la seva visió retrospectiva, les ciutats, edificades sobre el treball productiu i l'esperit emprenedor d'homes alliberats de la servitud feudal, foren, en esdevenir municipis, l'eix del règim de llibertats. Ho foren abans de la irrupció de l'absolutisme, i conserven tota la legitimitat per tornar a ser-ho dins el nou règim constitucional.

Per això, aquell dia de l'estiu gadità, s'escarrassa en un tema que ni una part important dels seus oients directes ni molts historiadors moderns consideren gens transcendental. Però ell, segurament esverat en veure els vells prejudicis hispànics reencarnats entre els polítics del règim liberal emergent, no renuncia a narrar, ple d'una emoció sincera i contagiosa, la història de la institució municipal clàssica de Barcelona, el Consell de Cent. Porta l'evocació des dels inicis del règim municipal, en temps de Jaume I, «hasta el año 1714, en que las armas de Felipe V, más poderosas que las leyes, hicieron callar todas las instituciones libres en Cataluña», sense oblidar de mencionar, un per un, els noms i els oficis dels primers cinc dirigents municipals sortits de la reforma democratitzadora de 1455. I també enfronta els diputats de la nació amb la memòria dels darrers defensors polítics de l'antiga llibertat municipal; amb aquells mateixos noms que avui pertoca de recordar. Són les paraules de Capmany:

ya que ha oído el Congreso los nombres de los primeros concellers, sírvase oír los de los últimos, en cuyas manos expiró la libertad barcelonesa, que son los siguientes: Rafael Casanova, Ramon Sans, Francisco Vidal, mercader; José Llaurador, escribano, y Gerónimo Ferrer, guantero.¹¹⁰

110. *Diario de las discusiones...*, vol. XIV, pàg. 336-339 (reproduït íntegrament per FERNÁNDEZ DE LA CIGOÑA I CANTERO, *Antonio de Capmany...*, pàg. 188-191).

Apèndix documental

1

Barcelona, sense data [1761-1762]. Memorial dels comissionats dels col·legis i gremis de la ciutat de Barcelona al rei raonant la inconveniència de procedir a lleves per formar milícies provincials, precedit de la instància a l'Ajuntament perquè el faci seu i el trameti al capità general, marquès de La Mina.

AHCB (Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona), 2A-I, *Gremial general*, caixa 1.

Muy Illustre Señor,

Los Colegios y Gremios de la ciudad de Barcelona, por sus comisionados, con la debida atención, después de dejar cumplida la entrega de las listas que fue Vuestra Señoría servido mandarles, presentan a Vuestra Señoría la adjunta obsequente representación que en asunto de la leva de Milicias, de que Su Magestad ha resuelto se trate en este Principado, exponen humildes a la innata piedad del Rey, para que Vuestra Señoría, como tan interesado y zelozo en el desempeño de quanto ofrece al servicio de Su Magestad y el bien del público, se sirva acompañarla con sus officios, ilustrados de aquellas demás especies que las superiores luces de Vuestra Señoría reconocerán conducentes a la idea de Su Magestad, y pasarla a mano del Excelentísimo Señor Marqués de la Mina, suplicándole sea de su agrado protexerla y trasladarla a la soberana noticia del Rey, para que, a vista de los perjuicios ingenuamente en aquélla referidos, que se persuaden los suplicantes que el establecimiento de Milicias en Barcelona ha de causar a otros servicios tal vez más oportunos, se digne resolver lo que tuviere por más conveniente a sus Reales Intenciones, a cuya execución ocurrirá

vanagloriosamente activo y obsequioso el espíritu de estos sus fieles vassallos.

Señor,

Los Collegios y Gremios de la ciudad de Barcelona, por sus comissionados puestos a los reales pies de Vuestra Magestad con el más profundo rendimiento, representan que luego que se les comunicó la noticia del real decreto en que Vuestra Magestad se ha servido resolver que se trate de establecimiento de Milicias en aquella capital y principado de Cathaluña, reconociendo en él un gracioso efecto de la confianza con que el paternal amor de Vuestra Magestad se ha dignado honrrarle, no hallando otras expresiones correspondientes a los justos sentimientos de su gratitud, la explicaron uniformemente con el ferviente afecto de merecer el glorioso sacrificio de sus vidas, en desempeño de la obligación en que les constituye tan señalada gracia.

Pero el mismo zelo que anima esta obsequiente conformidad al real agrado de Vuestra Magestad les presisa a representar (después de haver obedecido la orden de entregar las relaciones que por primera providencia les mandó el Ayuntamiento) las ponderosas circunstancias que demuestran que el establecimiento de Milicias en Barcelona causará inevitables estorvos a otros servicios tal vez más adecuados a las reales piadosas intenciones de Vuestra Magestad, algunas de las quales son solamente obvias al práctico conocimiento de los que entienden en el manejo interior de los officios.

Los individuos de los Collegios y Gremios de Barcelona, con la incesante nativa aplicación que, no satisfecha con el espacio del día, se lleva gran parte de la noche, no sólo consiguen la perfección de sus respectivas maniobras y el successivo adelantamiento de las artes, sí también ofrecen el más seguro desempeño en todas las ocurrencias del servicio de Vuestra Magestad, que han acreditado repetidas experiencias, particularmente en las varias expediciones militares con apronto de vestuario, armas, menajes y pertrechos de guerra, satisfaciendo con indecible celeridad a la urgente presión que los instava.

Este activo afanado desvelo, a más de producir a los reynos de Vuestra Magestad las utilidades que lo eran antes de los estrangeros, escusa muy considerables dispendios al Real Erario, pues apenas hay asiento respectivo al Real Servicio, y con especialidad por lo perteneciente a vestuario y equipaje de tropa, que no sea assunto de la ocupación de los artesanos de aquella ciudad, por la conocida ventaja y conveniencia que se experimenta; pues en un solo vestido de soldado

en pocos años se ha logrado el beneficio de casi la mitad, haciéndose en el día a tan baxo precio que con dificultad puede conceptuarse arbitrio que baste a indemnizar en semejantes empresas sus propios caudales.

Luego que Vuestra Magestad fue servido manifestar su real agrado respecto al importante aumento del comercio y plantificación de nuevas fábricas, fue oficioso esmero de aquellos ciudadanos contribuir a la real intención de Vuestra Magestad, estableciendo las muchas que oy existen de texidos de indianas, cuyo artificio, por ser absolutamente ignorado en estos reynos, precisó a llamar, con crecida costa de los particulares, maestros estrangeros, habiendo concebido abilitarse por su instrucción tan perfectamente los naturales que en ninguna de las varias maniobras que concurren tienen ya al presente qué envidiarles, de lo que redunda al público, entre otras muchas, la utilidad de supsistir por este medio millares de pobres mugeres y huérfanos y de tener decente ocupación muchíssima gente que se vería precisada a mendigar o a una ociosidad mal entretenida.

El mismo impulso ha tenido el adelantamiento de las fábricas de galones y puntas de oro y plata, que sirven no sólo para los uniformes de la tropa, sí también para lucimiento de las capitales de estos reynos y de los de la América; de medias de seda, paños que llaman de Silesia, tintes en grana, tafetanes pintados a la chinesca y otras diferentes que caminan con tan feliz progreso que con el sucesivo fomento de la Real Protección, se espera abastecerán los dilatados dominios de Vuestra Magestad y que acabará de cortarce el extravío de los inmensos caudales que para suplir estos géneros passavan a los estraños.

A estas ventajas que logran los reynos de Vuestra Magestad, se juntan las que resultan al Real Erario de los tributos que sirven los particulares de los gremios, pues, a más de la imposición real del catastro sobre todos rahises y la especial del equivalente a utencilios y alojamientos, contribuyen con la capitación personal y la que se les carga a proporción de su industria, que llaman ganancial o industrial, de suerte que un artesano de mediano tráfico paga anualmente más de trescientos reales, sin hazer mérito del aumento de los derechos que causa el numeroso concurso de los empleados en tan varios ejercicios, así en los de entrada de víveres y géneros para sus maniobras, que ascienden a ducientos mil pesos al año, como del particular, que llaman de bolla, de importe de más de setenta mil también en cada año; los quales no conocen otro manantial que el activo calor de tanta muchedumbre ofiosamente atareada.

Estos servicios, Señor, y públicas utilidades que visiblemente se van acrecentando cada día, padecerán lastimoso, inevitable descaecimiento con la leva de las milicias; los individuos que se alistaren por sorteo podrán ser de los más hábiles, de cuya dirección pende el acierto y crédito de las fábricas; y en qualquier otra providencia que se arbitrare ha de parar en los útiles la actualidad del servicio (porque a los menos aplicados los atraerá siempre al ejército el socorro con que diariamente se assiste a la tropa). Y con la interrupción que ha de ocasionarles aquel destino, ya para ejercitarse en las evoluciones militares, ya para las quatro combocaciones anuales, ya para atender a las demás obligaciones en guarnición o campaña dentro o fuera del reyno, a que deven estar sujetos (según la letra de la ordenanza 42 de 28 abril 1745) descuydarán precisamente en la continuada atención que es necesaria para mantener en su punto la perfección de las artes, que suele ser efecto de ocupación vinculada a un solo ejercicio.

La sucesiva manutención de los cuerpos de las Milicias, que por muertes, inhabilitaciones, desercciones, tránsitos al ejército, licencias y otros casos prevenidos en las ordenanzas es fuerza se suplan con frequentísimos nuevos alistamientos, hará más notablemente sensible la falta de operarios; porque serán muchos los que, obligados a aquel servicio, deverán alternar su ocupación con la disciplina militar y otros ejercicios muy distantes; y el exemplo de ellos y la contingencia de ser incluidos en la misma suerte, bastaría a hazer menos adictos a los demás.

La genial propención de aquellos naturales y tenaz actividad con que se dedican al trabaxo, que por inclinación adoptaron desde sus primeros años, les haze aprender como repugnante qualquier otro empleo que pueda separarles de las tareas a que como por naturaleza se miran gustosamente exclavisados; y con este conocimiento se recela que la juventud libre, llegando el caso práctico de la leva, desampare sus domicilios y pase a trasladar la continuación de sus officios a otros reynos, en donde serían tal vez bien recibidos, con particularidad aquellos a quienes distingue su habilidad o aplicación, con grave deservicio de Vuestra Magestad en la ausencia de vassallos y artífices y ruina de las fábricas, artes y comercio; siendo en aquella frontera más fundado este recelo por los motivos que la experiencia a acreditado en otras provincias ya acostumbradas a este servicio, explicados en la carta de 1º de junio 1745, impresa a la fin del tomo de ordenanzas.

Ni deven estimarse menos estos perjuisios por lo respectivo a la labranza y cultivo de las tierras, que sentirían, con particularidad, las

vecinas a aquella capital, para cuyo cotidiano abasto es preciso obligarlas a una continua producción por medio de incesante labor, sin trascender la consideración a las demás de la provincia, cuya natural esterilidad e ingratitude no basta a vencer la multitud de los pobres labradores que, con la indecible fatiga y copioso sudor con que las rompen y riegan, apenas consiguen que rindan lo más preciso a la satisfacción de sus obligaciones y a su miserable subsistencia.

La mayor parte de los Gremios de aquella ciudad, a beneficio del porfiado trabaxo, mantienen en su esfera una proporcionada decencia, así en la civilidad de su porte como en el asejo de sus casas y conveniencia de mesa y cama; y educada la juventud con esta acomodada acistencia, no sabrá concurrir sin rubor en igual y tal vez inferior grado con otros de clase más humilde, ni sujetarse a la severidad de la disciplina militar, ni por fin tolerar sin quebranto de la salud las incomodidades que son inevitables a los soldados; especialmente en las ocurrencias de marchas y campañas y otros fatigosos exercicios, con lo que quedaría igualmente indispueta para el Real Servicio que para la continuación de sus primeros empleos.

Estas inconveniencias trascenderían también a las familias de los alistados en el caso que la falta de solteros incluidos en la primera clase obligase a recurrir a los llamados en las posteriores (lo que en Barcelona sería casi inevitable); porque, subsistiendo por lo común con el rédito diario del trabaxo que en aquella ciudad es correspondiente a lo subido del precio de los alimentos y de alquileres de casa, es consiguiente queden sin la necesaria regular acistencia en las ocasiones en que deva ocurrir el dueño al actual servicio sin otro subsidio que el ordinario; no siendo despreciable la consideración de que la ausencia de los dueños podría facilitar muchos desórdenes domésticos y extravío de los caudales y efectos de que están abastecidas sus tiendas; cuya conservación zelan con escrupuloso cuydado y continuada residencia, causando también su falta el mal logro de los beneficios, que penden de la ocación, y el seguro atraso y desacierto en sus oficinas.

Fuera de lo que va dicho por lo particular de los Comunes y Gremios de Barcelona, parece digno de la piadosa atención de Vuestra Magestad la voluntariedad con que oportunamente se alistán a los Reales Exércitos todos aquellos naturales a quienes el genio u otras circunstancias tienen menos conformes al exercicio de las artes, según lo acreditan los que en considerable número se hallan en el día alistados al Real Exército de Vuestra Magestad, y lo comprueban en particular los sucesos de las levas de fusileros: pues en las que se hicieron en estos años,

cuyos cuarteles de asamblea fueron en Barcelona, Gerona y Manrresa, fue notoria la porfía y aceleración con que se ofrecieron y completaron los batallones señalados; teniendo la utilidad de esta tropa tantos recomendables testigos quantos son los oficiales generales que en las gloriosas funciones de las reales armas de Vuestra Magestad los vieron arrojados a lo más iminente del peligro, de suerte que, a los que en aquella provincia no ocupan las tareas de los officios, los lleva gustosos su espíritu al servicio de Vuestra Magestad en la tropa, sin hazer mención del numerosísimo concurso de catalanes que acuden a las expediciones y campañas, unos aplicados a la maestranza, tren de artillería y conducción de víveres, otros voluntarios facilitando la asistencia de el ejército, que en estas últimas componían una multitud increíble.

Sierve no menos actualmente aquella capital y provincia a Vuestra Magestad con más de diez mil matriculados en la Marina y Real Armada, cuya importancia mereció a Vuestra Magestad las especiales gracias con que les indultó de otros servicios y cargos.

De los Colegios y Gremios de Barcelona, son muchísimos los officiales actualmente ocupados en las reales fábricas de Cartagena, Cádiz, Ferrol, Santander y otras partes, con especialidad albañiles, carpinteros, sogueros, maestros azuela y herreros, sin contar otros que para la subsistencia de las mismas se han trasladado a aquellos pueblos, ni los que tiene ausentes de la capital la construcción de la nueva Ciudadela de Figueras.

Entre los mismos Collegios y Gremios hay más de veynte que gosan de la exemption del alistamiento de Milicias, a más de todos los empleados en las fábricas de texidos de indianas y otras protexidas con real decreto, que forman los cuerpos más numerosos de la ciudad, cuyo indulto, atrayendo a éstos mucho acrecentamiento, causará considerable desmedro en todos los demás, igualmente necesarios al servicio de Vuestra Magestad y al público, siendo esto tan cierto que a la primera voz de la leva de Milicias se ha detenido en no pocos, que estarian ya introducidos en diferentes gremios, la resolución de colocarse, para hacerlo en los privilegiados si la verifica el suceso; lo que ocasionaría inevitable transtorno a la armoniosa constitución de los cuerpos de los officios, pues sería a todos incómodo el número, en unos por exorbitante, en otros por diminuto; en tanto mayor perjuizio de estos últimos quando aun sin aquel cuydado se hallan ya muchos con dificultad de encontrar los mancebos y aprendices necesarios para tener corrientes sus officinas, no sin visibles preludios de decadencia, que hará efectivos sin reparo la execución de aquel establecimiento.

Estos son, Señor, los motivos que los Colegios y Gremios de la ciudad de Barcelona han considerado dignos de exponer rendidísimamente a la sublime regia inteligencia de Vuestra Magestad, para que con ello se sirva dar la resolución que fuere más conforme al real servicio de Vuestra Magestad. A cuyo soberano oráculo tienen consagrado el voto de la más ciega y plausible obediencia.

2

Barcelona, 4 de desembre de 1773. Memorial dels diputats dels col·legis i gremis de la ciutat de Barcelona al rei demanant exempció de quintes.

AHCB (Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona), 2A-I, *Gremial general*, caixa 1.

Señor,

Los diputados de los Colegios i Gremios de la ciudad de Barcelona, con la más humilde i atenta veneración rendidos a los reales pies de Vuestra Magestad, dicen: Que no cumpliría su fidelidad con las justas obligaciones que tiene contraídas a Vuestra Real Persona, ni menos al paternal amor con que Vuestra Magestad se ha dignado atenderles i a la confianza que han merecido del gobierno de esta capital i provincia, si en ocasión de acercarse el tiempo del annual reemplazo dexasen de hazer presentes a Vuestra Magestad los daños que preveen inevitables en su ejecución, i, sobre interesar mui particularmente a esta capital i a sus Colegios i Gremios, les contemplan trascendentales a el Estado y a vuestro Real Servicio.

Bien persuadidos a que sería acción la más repreensible acercarse a el Trono sin la prevención de la maior pureza, fidelidad i desinterés, i de que jamás ha de faltar a la verdad apoyo en la Soberanía, nos prometemos mui propicio el de Vuestra Magestad por el zelo i sencillés con que rendidamente dirigimos a los pies de Vuestra Magestad esta humilde representación.

Según las reales ordenanzas del reemplazo, indispensablemente ha de abrazar la suerte toda clase de solteros sin distinción de inclinaciones i estados; i de aquí nace el general sentimiento que amedrenta i atierra el corazón más valiente i menos preocupado de todos estos naturales.

De aquí se origina el continuo lamento de los padres, temerosos con razón de que llega la hora en que el rigor de la suerte les obliga a des-

prenderse de alguno de sus hijos, que tal vez será el más amado; de aquel hijo que se ha criado siempre en su regazo obediente, humilde i aplicado, i de quien esperaban por instantes aquellas alegrías i pueden decirse glorias que el autor de la naturaleza les concede en recompensa del afán i cuidado con que procuraron educarle.

Y pues Vuestra Magestad tiene por su maior gloria ser el más tierno de los padres, como tantas veces lo ha manifestado, a vuestra elevada comprensión dejamos el conciderar a qual exesso llegará el descon-suelo de los de esta capital en el duro lance de la separación i pérdida de sus queridos hijos.

Crecerá siempre más al oír que éstos, agitados del más penetrante dolor, prorrumphen en exclamaciones dignas de la maior commiseración, por provenir de una fantasía ocupada de las más funestas i melancólicas ideas, originadas de la concideración de haver de dejar aquel estado i modo de vivir en que sus padres i tal vez la Divina Providencia les havían constituido, i de verse precisados a emprender una carrera tan agena de sus pensamientos i tan opuesta a la vida con que se havían ia connaturalizado.

Esta clase de solteros, que es la maior en esta capital, crecidos cono es regular entre el amor i delicadeza de la casa de sus padres, aunque aplicados al arte o ciencia a que se dedicaron, no es creible que puedan suportar, aunque quieran, el pesado iugo del arte militar ni tolerar tantas i tan gravosas penalidades como trae consigo; i por consiguiente, o perecerán consumidos en un hospital, o servirán solamente de estorvo al ejército.

A más de esto, los padres de tales hijos, aunque sea a costa del maior sacrificio de sus intereses, es natural que procuren su libertad por quantos medios pueda sugerirles el humano discurso movido por el eficaz impulso del paternal amor, sin que cesen hasta conseguirla; y así lo hemos visto practicar por los padres de los quintos de las demás provincias i por los de ésta en el presente año.

La ínfima plebe, observadora de todo, levanta entonces sus clamores hasta el cielo, quejándose (bien que indiscretamente) de haverles colocado en el infeliz estado de la imposibilidad de valerse de semejantes medios i de hallarse por lo mismo en la precisión de ser solos ellos los que no pueden eximirse.

De estas naturales i experimentadas reflexiones, i no de falta de subordinación a vuestros reales decretos, se puede mui bien asegurar que proviene aquella repugnancia que se ha declarado universalmente al sorteo. Éste fue el motivo del estravío de tantos jóvenes al tiempo de

ejecutarse en este año, i es regular suceda lo propio quantas veces se practique.

En vista de lo hasta aquí expuesto, concideramos una de las más arduas empresas persuadir i contener los espíritus de unos jóvenes ciegameamente amadores de la libertad, aborrecedores del destino que no elijen e inclinados por naturaleza a emprender alguna de las artes o ciencias, procurando hacerze felices por tan loables medios, como que de ellos resultan al Estado las maiores ventajas.

El verse constituidos en la dura lei que les sujeta i expone desde los 17 hasta los 36 años de su edad a que la suerte les rompa el hilo de sus proyectos i les passe del estado que elijieron al de las armas, que nunca amaron, confunde de manera sus entendimientos que, sin atender las felicidades de la patria, que abandonan, arrebatados del terror i preocupación, se trasladan a las regiones estrangeras, de que es preciso resulten a la patria i a la monarquía los más irreparables daños.

A éstos, reconocemos que ha de seguirles indefectiblemente la total decadencia de las artes i ciencias, que tanto ha deseado Vuestra Magestad se adelanten; porque, a la verdad, Señor, es difícil hallar valor en el hombre juiciozo para emprender tarea alguna con la incertidumbre de poderla proseguir; pues el maior sentimiento de un ánimo noble en este mundo es ver que se le corta el buelo a la mitad de su carrera; y conciderandose estos naturales en la posición de probar iguales revezes de la fortuna por la ordenanza del reemplazo, es contingente cierto que se retraigan de las útiles e importantes tareas a que tan gustosamente se hallan dedicados por la esperanza de que han de ser premiados sus adelantamientos, i que las aborrescan i abandonen por la ninguna seguridad que tienen de proseguir en ellas.

A la consideración de estas reflexiones i experiencias contemplamos con harto dolor que ha de probar Barcelona (i Cataluña toda) por el sorteo las mismas o aun peores desgracias de las que se experimentan en las provincias interiores de vuestros reinos. Tememos que ha de llegar el dia en que se ha de ver, como ellas, desposeida de la juventud más robusta i apta para la agricultura, artes i ciencias; y pobre, huérfana i abatida, sólo podrá serviros con el llanto la que en el dia os sirve en todo. Pero lo que más nos aflige, Señor, en un complejo de tan críticas i funestas circunstancias, es el conciderar que de un solo golpe se destrúe esta capital i provincia, que son gloria de la Corona, por haver sabido sus naturales (gracias a la Divina Providencia) aprovecharse de vuestras Reales Benignidades i de las de vuestros gloriosos Padre i Hermano.

La sola confianza de que serían siempre preservados del sorteo, ha empeñado estos naturales a emprender la plantificación de las más costosas, difíciles e importantes fábricas, en las que incessantemente continúan, no sólo en esta capital, sí también en toda la provincia; y desde el año de 45 en que vuestro glorioso Padre (aunque con la reserva de la soberanía que corresponde a la Magestad) se dignó dar pruebas nada equívocas de concervarlos en la essención de quintas, milicias, ha crecido tan sin comparación el afán de estos naturales que de sus progresos ha experimentado ventajas considerables la monarquía.

Desde aquellos felices días ha añadido vuestra provincia muchos millares de casas i piezas de tierra perdida i montuosa a la real contribución del catastro; un sin número de hombres al pago personal; sumas exessivas a ganancial, i finalmente han aumentado en grado superior todos los derechos de Vuestra Real Hazienda.

Y aún monta más que todo lo referido, Señor, el conciderar que la libertad, que parece había de suspender en ella el afecto al real servicio de Vuestra Magestad, ha fomentado más en estos naturales aquella innata inclinación de entrar voluntariamente a vuestros Reales Exércitos, pues se han multiplicado éstos al passo que han crecido nuestros hijos.

Además de los cuerpos de infantería ligera, el real de artillería, los ligeros de Indias, 13.000 matriculados que sirven vuestra Real Marina, se gloria Cataluña en el día de tener alistados baxo vuestras Reales Vandas muchos millares de sus paisanos, todos voluntarios i sin distinción de regimientos, porque no hai cuerpo alguno en vuestro Real Exército en el qual no se cuenten muchos catalanes, manifestando con esto que les es indiferente el servicio, pues igualmente emprenden el de infantería reglada, cavallería i dragones, que el de infantería ligera, a que han querido algunos persuadir eran solamente afectos.

A esta natural inclinación de servir en vuestros Reales Exércitos podríamos añadir la de sacrificar tan voluntariamente sus vidas en defensa de la Corona como lo han acreditado en quantas ocasiones se han visto obligados Vuestra Magestad i vuestros invictos Padre i Hermano a valerse de la fuerza de las armas.

Su fidelidad, valor i exactitud en el arriestado servicio del tren de artillería, arrojándose con tanta intrepidez a los más iminentes peligros, ha sido i es la admiración de todos; y lo mismo puede decirse de la conducción de víveres i equipajes, desempeñándolo todo con general aprobación.

No acordamos a Vuestra Magestad estos servicios para gloriarnos de ellos; sí únicamente para manifestar quanto contribuien estos naturales a vuestra Real Corona en vidas i haciendas; y que si tal vez las demás provincias correspondieran con iguales, no se vería Vuestra Magestad en la precisión de valerse de la soberanía para el reemplazo del Real Ejército.

No ha sido tampoco de nuestra intención en quanto hemos expuesto vulnerar en el más mínimo ápice las leyes de la obediencia i respeto; pues sólo ha sido nuestro ánimo exponer con la maior ingenuidad las funestas conseqüencias que por lo que hemos experimentado podrían resultar contra la patria i el Estado por la ejecución del annual reemplazo.

En esta consideración pues, Señor, i en la que que Vuestra Magestad tiene por el más glorioso de sus timbres el ser padre de sus vasallos, rendidamente suplicamos muestre en esta ocasión serlo en especialidad de los de esta capital, mirando con benignos ojos a todos ellos, pues anegados en un mar de congojas claman por medio de esta humilde representación a las puertas de Vuestra Piedad. Derramad sobre ellos i sobre sus hijos un rasgo de vuestra singular clemencia; y pues sois verdadero imitador del Dios de los Ejércitos, i en su nombre governais tan dilatados reinos, concedednos, Señor, aquella libertad en que se dignó criarnos la Divina Providencia; fiad en ella, Señor, que cuidará como siempre de la felicidad de vuestros reinos; acordaos que la libertad, amparada de vuestras reales benignidades, ha hecho que Cataluña sea la piedra preciosa de vuestra Real Corona. No queráis, Señor, de un solo golpe derribarla, pues querer su ruina es decir que os arrepentís de haverla honrado con tantos beneficios i que despreciais los muchos tesoros i servicios que percibe el Estado de los afanes de estos pueblos. No podemos creer que tal suceda, siendo Vos el rei más clemente que conocemos; esperamos sí de la innata ternura i commiseración de Vuestra Magestad concederá a estos naturales la Real Gracia que solicitan de la essención del annual reemplazo, o que a lo menos se dignará Vuestra Magestad commutar este servicio en el aquel más suave que el alto conocimiento de Vuestra Magestad, con los acertados consejos de vuestros prudentes i sabios ministros, tuviere a bien resolver.

La Divina guarde la [abreviatura no desxifrada] real persona de Vuestra Magestad los años que le rogamos i ha menester la Cristiandad. Barcelona, diciembre 4 de 1773.

3

Sense data [1773-1774]. Informe reservat contra la conveniència d'admetre l'existència d'una Junta de la Noblesa Laica de Catalunya.

AGS (Archivo General de Simancas), *Guerra Moderna*, lligall 1465.

Los que se dicen diputados de la nobleza laica de Cataluña representaron que ésta tenía allí una Junta, compuesta de 8 vocales, que siendo corto este número, se aumentase hasta 12, y que la presidiera el capitán general o el sugeto que éste destinase en su lugar para tratar de negocios que interesen a los nobles.

Jamás oyó Vuestra Excelencia esta Junta en Cataluña, ni yo supe de ella en su tiempo, ni en el del señor marqués de la Mina, pero ellos la dan por establezida solemnemente.

Mandóse a Cavanés que informase de su consistencia y de la diputación de los que representan, y confirma la ignorancia absoluta al público de semejante Junta. Remite varios testimonios en que se vierten diferentes acuerdos celebrados sobre el supuesto de que el señor marqués de la Mina permitió que se juntasen para tratar de los nobles, y asistieron en el primero hasta 15 sugetos de la mayor distinción de Barcelona, mezclados con algunos cavalleros recientes, legalizando los actos un escrivano, dirigidos entonces a dar encargo de formar la representación para Su Magestad en el asunto y a establecer fondo para los gastos de la dependencia, repartiendo entre los concurrentes a 14 libras cada uno para este efecto.

Con este primer paso queda destruida la expresada supuesta Junta como general de Cataluña y como particular de Barcelona. No comprometieron ni hacen memoria de poder de noble alguno de la parte forense, con que no pudo ser junta de todo el Principado; ni qué conexión tiene el cuerpo de nobleza catalana con el interés de la casa diezmera? El perjuicio alcanzaría a algunos como particulares, pues ni todos los nobles tienen diezmos, ni éstos se concedieron al cuerpo, sino al título, baronía o posesión de señorío particular. La misma razón milita para llamarse Junta de la Nobleza de Barcelona, y se arguye que el interés era de los que se juntaron, pues entre ellos se repartía el caudal para los gastos, pero ni Junta comoquiera legítima pudo ser, pues para formarla con el carácter dispositivo, formal y perpetuo que se la atribuye y con que ha obrado debieron solicitarlo por su parte con muchos requisitos, y especialmente en su universal denominación, y quando tubiera el

capitán general, que no le creo, autoridad bastante para ello, correspondiendo sólo a la potestad real crear cuerpos así, como sucede con el menor de los gremios, constaría de un decreto muy circunstanciado, que no hay, pues yo no le he visto en los registros, ni le citan, ni presentan, con que sólo pudo reducirse a una permisión para el caso de que se tratava, ganada sin transcendencia, y resulta de una mera conversación privada, vertida con arte por algunos de los del primer acuerdo, con quienes tenía familiaridad, pues es seguro que, si el señor Mina hubiera sabido las particularidades que contienen los testimonios, que la hubiera cortado luego; pero ni aun necesaria era la Junta en manera alguna, pues cada interesado pudo dar separadamente poder, y de esta mancomunidad no se deriva Diputación sino un mero encargo mandatorio. Por otra parte, estuvo tan lejos el señor Mina de reconocer la tal Junta que, quando los movimientos que sucedieron en el año de 1766, y Barzelona se resintió con algunos pasquines, queriendo Su Excelencia promover para exemplo a la nobleza, no halló formalidad de cuerpo a quien dirigirse, y si hubiera autorizado la Junta, como se pretende, se habría acordado de ella en ocasión tan crítica, y aun ella misma se habría exivido, pero aún la quieren canonizada por el rey, y consiste en que escribiendo como Junta al señor Múzquiz el marqués de Castellvell para que se prorrogase a don Francisco Nobell la diputación de Millones, respondió este ministro con el concepto de Junta, de cuyo documento deducen argumento para corroborarla como establecida con Real aprobación.

Dize Cabanes que no halla inconveniente en que se adiera a la pretensión, y mucho menos habiendo de presidir la Junta el capitán general, pues nunca, y menos en tal caso, puede haver recelo de que se falte al servicio entre gente tan esclarecida, ni puede la nobleza ser de peor calidad que los gremios, que se juntan quando les conviene. Si de un consentimiento como el que se juzga que pudo haver para un caso particular, se han propasado a unas autoridades, como se ven en los instrumentos que incluye, creyéndose ya un cuerpo unido para todo, si se conviniera en lo que piden, qué se podía esperar? No descubre fin entre la concesión de juntarse, que se dice el modo de la Junta, y la pretensión actual? Los gremios, primeramente están constituidos cuerpo, y después tienen las juntas. Qué autoridad ha hecho cuerpo a la nobleza de Cataluña? Es bolver al principio de la libertad antigua, en donde se conocía el Principado por estamentos. En lo que desean, se havilita el Brazo de la nobleza. Los gremios ya juntos se juzgan cuerpo, y llaman diputación quanto escriben: con que ya no falta sino el Brazo Eclesiás-

tico, que saldrá mañana, y, después, que adquieran privilegios y exenciones con que se separen del yugo. Con que, a qué multiplicar cuerpos, si no podemos allí con los que hay?

Me parece que debe mandarse a los supuestos diputados y al comandante general que interín Su Magestad resuelve, no se buelvan a juntar los sugetos que lo han hecho antes con el título de Junta de la Nobleza Laica de Cataluña, ni por ahora se use ni presente en sus tribunales poder ni documento alguno de los autorizados o conferidos por los que son o hayan sido de la Junta; y que el expediente pase al Consejo de Castilla sobre este concepto para que consulte. Y aunque los dos que firman salgan de Madrid, no harán falta, y se aorrarán aquí y en Barelona especies que a unos y otros dañan mucho.

4

Sense data [1773]. Informe reservat sobre prevenció de disturbis a Barcelona, recomanant mesures militars -fortificar les Drassanes de Barcelona, augmentar la guarnició i construir més pavellons-, així com indicant mesures polítiques sobre l'economia urbana per tal de prevenir disturbis.

AGS (Archivo General de Simancas), *Guerra Moderna*, lligall 1465.

La Ciudadela de Barcelona tiene suficiente tropa con dos batallones; que su artillería está montada y dirigida a todas las avenidas de la ciudad en cavalleros o baluartes, conforme a la idea de su primitivo establecimiento, y se halla con la prevención necesaria de municiones, armas y víveres para hacerse respetar.

Monjuich está bastantemente guarnecido con la tropa que hoy tiene, y finalizadas las obras podrá contener mil hombres; tropa suficiente, aun para el caso de formal defensa, y no carece de artillería, pertrechos, municiones y víveres por ahora necesarios.

No bastan las dos fortalezas anteriores para tener en brida al paisaje; importa hacer singular atención al edificio de las Atarazanas, como un objeto el más interesante a la Real Hacienda a la dominación del puerto, a la comunicación de la Ciudadela con Monjuich y a la seguridad de la plaza.

Porque lo primero, además de incluir cuarteles para dos batallones y dos esquadrones, contiene el grande arsenal de artillería, con todos los efectos de un tren de campaña y plaza, como son cañones, morteros,

pedreros, petardos, balería, bombas, granadas y toda especie de municiones; carruage, cureñas, máquinas, puentes de barcas, cordage, cavallos de Frisa, abrojos, tiendas, escalas; todo género de armas blancas y de fuego; fundición con los hornos, oficinas y útiles necesarios, metales nuevos, bronce, azero y hierro en cantidades considerables; talleres y obradores para carpinteros, carreteros, herreros, cerrageros y demás operarios con sus instrumentos y herramientas correspondientes; almacenes con pertrechos y utensilios de toda especie para gastadores, zapadores y minadores, y otra multitud de efectos que sería molesto referirlos, dignos todos de la mayor custodia por su valor y por su importancia.

Lo 2º, son visibles las ventajas en la situación de esta fábrica, que incluye el baluarte del Rey, pues domina, descubre y flanquea todo el puerto con la muralla de Mar, que le corresponde y favorece la entrada de la comunicación que debe hacerse desde la puerta de Santa Madrona hasta Monjuich.

Lo 3º, por medio de este edificio se logra la importantísima utilidad de comunicarse la Ciudadela con Munjuich en todos tiempos, por mar o por tierra, y proveerse entrambas fortalezas de los efectos, municiones o armas que necesiten en qualquiera urgencia.

Lo 4º. De los tres puntos anteriores se evidencia que de la conservación de las Alarazanas depende la seguridad interior de la plaza, y aun en mucha parte la de sus castillos, pues dominando el puerto puede recibir qualquier socorro por mar, aunque se haya perdido la Ciudadela, y también por tierra con el abrigo de Monjuich por la puerta de Santa Madrona, que tiene inmediata; bien conoce el pueblo su importancia, pues en todo levantamiento siempre tuvo por primer objeto apoderarse de esta parte del recinto por las utilidades que consigue y los daños que ocasiona a la guarnición.

Además de esto, la situación de este edificio ofrece la conveniencia de mayor extensión, que sería provechosa para aumentar quarteles y pavellones, colocar y custodiar las oficinas necesarias a contaduría y tesorería del ejército, singularmente en tiempo de turbación o de formal sitio, precaviendo la fábrica por todas partes contra los insultos del pueblo, e incluyendo en ella la puerta de Santa Madrona para la comunicación de Monjuich, y con estas disposiciones podría regularse este puerto como una segunda Ciudadela, no menos útil que la primera.

Es también indispensable aumentar la guarnición de la plaza hasta un número de batallones que la hagan de superior fuerza al paysanage. Barcelona ha tenido siempre y necesita en tiempo de paz 14 batallones y dos esquadrones, regulando para el servicio de la plaza once batallo-

nes con el de artillería y los dos esquadrones, 2 batallones para la Ciudadela, y uno en Monjuich. Este número, que parece excesivo, es muy preciso para la fatiga de las muchas y crecidas guardias que se emplean ordinariamente y nunca lograrían más que un regular descanso, y acaso por haberse minorado la guarnición ha crecido en estos tiempos el orgullo, la osadía y el desacato de los paysanos.

De aquí se sigue la necesidad de hacer presente a Vuestra Excelencia la falta de cuarteles para la tropa y pavellones para los oficiales; al presente se hallan acomodados, aunque con estrechez, siete batallones en la plaza, y por consiguiente faltan cuarteles para los quatro que hacen el completo de la guarnición ordinaria, sin contar el alojamiento que debe prevenirse para las muchas reclutas que de fuera del reyno vienen a nuestro ejército.

Aún más que los cuarteles, son convenientes pavellones para la oficialidad, que debe habitar junto a la misma tropa, tanto para conservar la disciplina como para hallarse prontos a tomar las armas en qualquiera ocurrencia, librando de todo insulto a sus familias y equipages, y respecto de que faltan enteramente pavellones para alojar los oficiales de 8 batallones y de los dos esquadrones, importa providenciar desde luego se construyan 240 pavellones, distribuidos proporcionadamente junto a los cuarteles, y aún sería conveniente se hiciesen en mayor número para otros oficiales sueltos, como ingenieros, artilleros y agregados al estado mayor de la plaza; pues por falta de esta providencia, se experimentaron en esta capital diversas vezes y singularmente el año de 1640 las infinitas desgracias que son bien públicas por la historia.

Estas son las providencias más necesarias, que comprendo deberían tomarse por ahora para llenar el objeto principal de la orden de Vuestra Excelencia y estar precavidos contra qualquier insulto del paysanage, pero además de las que son puramente militares, entiendo que convendría ir disponiendo con maduro examen otras meramente políticas sobre el comercio, fábricas y manufacturas en esta capital; de las quales apuntaré las que juzgo más propias a cortar la raíz del mal.

Es el comercio, tomado en general, uno de los nervios más vigorosos del Estado, quando se entretiene con recíproca utilidad del soberano y de los vasallos; pero si le disfrutan únicamente los que le manejan, enriqueciéndolos más de lo conveniente, los ensoberbece, los llena de ambición y los dispone a la inovediencia. Por esta razón importa ventilar, en el que se permite a este pueblo, si se exerce dentro de aquellos límites que lo hagan provechoso o perjudicial al Estado. No se puede negar que el genio de estos naturales es trabajador, aplicado i industrioso; pero

estas calidades, que en algunos deben reputarse como virtudes, en muchos son notoriamente perniciosos vicios, porque, llevados de su vehemente inclinación al interés, a la ganancia, al lucro, sólo atienden a lo que es de su conveniencia y se olvidan de que son vasallos, quando por más beneficiados, deberían ser también más obedientes.

Logran los comerciantes de esta capital sobre los demás del reyno señaladísimos beneficios, tanto en los aprontos que se hacen de cuenta de la Real Hacienda como en las gracias y exemptions con que Su Magestad les adelanta su comercio hasta havérselo concedido franco en algunos puertos de América, y a fee que es esta merced una de las mayores que el rey puede concederles, atendida la circunstancia de tenerles inhabilitados para ella el no haber concurrido esta provincia a la conquista de aquel nuevo mundo. Con estos poderosos auxilios y su buena diligencia, han llegado al colmo de las riquezas, de la abundancia y de la comodidad; y como los espíritus violentos no son capaces de reconocimiento, porque atribuyen la complacencia con que se les trata al rezelo que imaginan se les tiene, así a estos naturales, en vez de gratitud y amor les engendra el beneficio vanidad, soberbia y atrevimiento. Son pruebas de esta verdad sus notorias declamaciones aquí y sus ponderaciones a la corte de que con la providencia de quintas iba a caérseles su comercio, sus fábricas y manufacturas, haciendo la mayor fuerza para que no tuviere efecto la voluntad del rey. Excediéronse tanto en esta diligencia que, además de lamentarse públicamente sobre la ruina que preconizaban a la ciudad el dia del sorteo, divulgaron copias de sus representaciones al rey y sus ministros, con las cuales fortificaban a la plebe en la depravación de su ánimo. (Pero aún más extraño procedimiento fue el que practicaron con el magnífico, espacioso y bien situado quartel de los Encantes, que el rey les había concedido con otros sufragios para Lonja de su comercio; pues inmediatamente después del tumulto del dia 4 de mayo, se dieron prisa a derrivarlo en lo principal, con escándalo de la guarnición y complacencia del paysanage, hasta dejarlo del todo inhabitable en los 8 dias siguientes; y es presumible que en esta determinación tuvo por mira el Comercio reducir los alojamientos militares, para ver si, imposibilitando el preciso aumento de tropas, frustraban el sorteo en esta capital.) En fin, el inmoderado aumento de este Comercio, combinado con el carácter de los naturales, pide una prudente reforma que, dejándolo en un razonable pie, no sea oneroso a el Estado.

No es menos digno de atención el prodigioso número de fábricas establecidas en la ciudad, de las cuales hay muchas donde se ocupan a cen-

tenares los hombres más relajados en costumbres, y si por ley está prohibido el que se hagan juntas de gremios o comunidades sin la asistencia de un ministro que zele lo que se trata ¿qué puede esperarse del congreso de estas gentes que (aunque empleadas las manos en aquellos débiles ejercicios) les queda libre y sin freno la facultad de inclinarse a la murmuración, a la detracción y a la desobediencia? Así, de estas hipócritas asambleas se siguen las perniciosas consecuencias que son notorias, pues no hay discordia, desazón o disgusto entre los paysanos que no se atribuya la causa con razón a los que se emplean en las fábricas, especialmente de indianas; así es, que en muchas de ellas nació a un mismo tiempo el tumulto del día 4 de mayo; de sus trabajadores amontonados en la plaza de la Academia se originó el del día 15 de junio, y aun es probable que ellos forjaron los pasquines que precedieron y siguieron a los alborotos.

De otra parte, el gran número de gentes que atraen de todo el Principado las mismas fábricas es continua causa de carestía y de los desórdenes de esta ciudad.

Por estas razones sería mui conveniente trasplantar algunas fábricas a otras partes donde sean más útiles al Estado y no puedan conspirar contra la tranquilidad pública.

El grande incremento que han tomado en este pueblo las manufacturas merece igualmente toda atención. La fábrica de armas, vestuarios y otros considerables ramos del ejército, que, con igual equidad y más distributivo beneficio del Estado, podrían aprontarse en las demás provincias, enriqueze tan desmedidamente a estos naturales que, olvidándose de plebeyos, quieren igualarse con el ciudadano, con el cavallero y aun con el título, lo que les ocasiona una vanidad, un orgullo y un atrevimiento tan grande que, si no se les modera tanto lucro, se experimentarán con el tiempo fatales consecuencias.

Sumari

Nota preliminar	3
Introducció	7
El context històric	15
La lluita política a Catalunya sota els primers Borbons	15
La capitalitat de Barcelona i el despotisme il·lustrat ...	21
La insurrecció anticoncentralista de 1773 a Barcelona	27
Entre la repressió política i el debat teòric sobre l'economia	37
La resposta de Capmany	45
Provatures juvenils i decantació personal	45
La defensa de l'estament popular i de la seva funció política	48
Capmany i el cicle revolucionari 1789-1813	57
Les lliçons de la història	60
Apèndix documental	67

Títols publicats:

001 *Els dirigents patronals i la Setmana Tràgica*. Soledad Bengoechea. 2000.

002 *Els districtes de Barcelona de 1984: criteris de formació i avaluació de l'experiència*. Joaquim Clusa. 2000.

003 *Composició i percepció dels drets del Consell de Cent barceloní durant el segle XVI*. Jaume Dantí i Riu. 2000.

004 *L'organització política del Pla de Barcelona abans de 1854. El règim constitucional*. José Sarrión Gualda. 2000.

005 *La teoría del salario obrero y la subestimación del trabajo femenino en Ildefonso Cerdà*. Cristina Borderías i Pilar López Guallar. 2001.

006 *Escoles, ensenyament de lletre i llibre de gramàtica a Barcelona (segles XIV-XV)*. Josep Hernando i Delgado. 2001.

007 *L'extensió i la consolidació del fet metropolità*. Josep Oliveras i Samitier. 2001.

008 *Antoni de Capmany i la renovació de l'historicisme polític català*. Ramon Grau. 2006.

009 *La Nova Planta i l'organització política del Pla de Barcelona*. Sebastià Solé i Cot. 2001.

010 *Barcelona i la UGT, un segle d'història (1888-1988)*. David Ballester. 2002.

011 *Batlles, regidors i procuradors síndics generals dels pobles de Pla de Barcelona durant la Nova planta (1718-1808)*. Enric Comas i Parer. 2002.

012 *La Corónica Universal del principado de Cataluña de Jeroni Pujades a l'Acadèmia de Barcelona (1700-1832)*. Eulàlia Miralles i Jori. 2003.

- 013 *La presidència de l'Ajuntament de Barcelona, 1718-1808*. Rafael Cerro Nargánez i Pere Molas Ribalta. 2003.
- 014 *Els inicis de les assegurances socials modernes a Catalunya, 1917-1937*. Alfred Pérez-Bastardas. 2004.
- 015 *Repertori de fonts d'arxiu per a l'estudi de la ciutat de Barcelona (1714-1808)*. Sebastià Riera i Viader. 2004.
- 016 *Els fons documentals municipals del període 1808-1868. Guia d'investigació*. Montserrat Beltran, Núria Burguillos, Sebastià Riera, Jordi Serchs, Xavier Tarraubella i Laura Ureña. 2005
- 017 *Danys humans a la Guerra de Successió. El testimoni dels expedients matrimonials de Barcelona, 1714-1715*. Roser Tey i Freixa. 2005
- 018 *Barcelona 1843. Progressisme versus muralles*. Glòria Santa-Maria Batlló. 2005
- 019 *El procés de definició de l'Ajuntament de Barcelona, 1714-1736*. Marina López Guallar. 2005